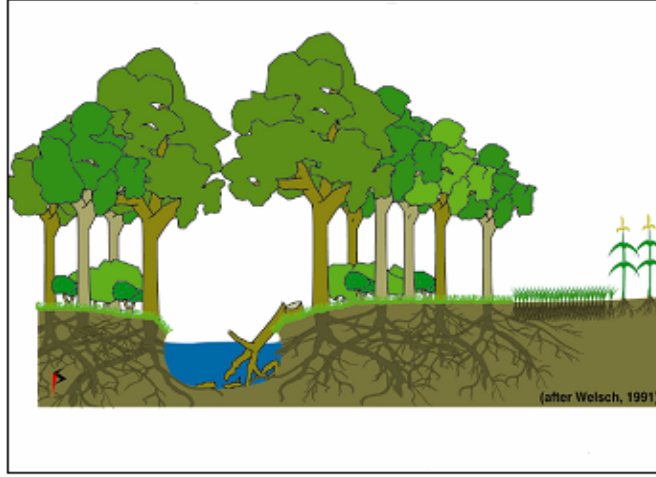

ARTVİN İL GELİŞME PLANI

TARIM SEKTÖRÜ RAPORU

Doç. Dr. Aydın Tüfekçioğlu
Yrd. Doç. Dr. Temel Sarıyıldız
Ziraat Müh. Elfaz Ermiş
Ziraat Müh. Ömür Onur

Artvin, 2005

I. İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
1.1 Amaç ve Kapsam	2
1.2 Yöntem	2
2. MEVCUT DURUM	3
2.1 Artvin İlinde Tarım ve Tarımsal Gelişme	3
2.1.1 İl'in Tarımsal Üretimine İlişkin Çevre Koşulları	4
2.1.1.1 Fiziksel Özellikler	4
2.1.1.1.1 Topoğrafya	4
2.1.1.2 Bitki Örtüsü	5
2.1.1.3 İklim Koşulları	6
2.1.1.4 Topraklar	6
2.1.2 Tarımda Mevcut Durumun Değerlendirilmesi	13
2.1.2.1 Tarımda Nüfus Yapısı	13
2.1.2.2 Arazi Kullanımı	13
2.1.2.2.1 Genel Arazi Kullanımı	13
2.1.2.2.2 Tarımsal Arazi Kullanımı	15
2.1.2.3 Bitkisel Üretimde Ürün Çeşitleri, Üretim, Verim ve Gelir	17
2.1.2.3.1 Ürün Deseni	17
2.1.2.3.2 Tarla Ürünleri	17
2.1.2.3.2.1 Tarla Bitkileri Üretim Miktarları ve Elde Edilen Gelir	24
2.1.2.3.2.1.1 İl Genelinde Tarla Ürünleri Üretimi	24
2.1.2.3.2.1.2 İlçelere Göre Tarla Ürünleri İle İlgili Göstergeler	26
2.1.2.3.2.2 Endüstri Bitkileri Üretimi	28
2.1.2.3.2.2.1 İlçelere Göre Endüstri Bitkileri Üretimi	29
2.1.2.3.2.3 Sebze Üretimi	31
2.1.2.3.2.3.1 İlçelere Göre Sebze Üretimi	34
2.1.2.3.2.3.2 Meyve Ürünleri	35
2.1.2.3.2.3.2.1 İl Genelinde Meyve Üretimi	36
2.1.2.3.2.3.2.2 İlçelere Göre Meyve Üretimi	39
2.1.2.3.2.3.2.3 Sert Kabuklu Meyve Üretimi	41
2.1.2.3.2.3.2.3.1 İlçelere Göre Sert Kabuklu Meyve Üretimi	43
2.1.2.3.2.3.2.3.2 Turunçgil ve Zeytin Üretimi	45
2.1.2.3.2.3.2.3.2.1 İlçelere Göre Turunçgil ve Zeytin Üretimi İle İlgili Göstergeler	46
2.1.2.3.2.3.2.3.2.2 Bitkisel Üretim Alt Gruplar İtibarı ile Dağılımı	49
2.1.2.3.2.3.2.3.2.3 Üretimde Ölçek Büyüklüğü ve Mekanizasyon	51
2.1.2.3.2.3.2.3.2.3.1 Ölçek Büyüklüğü	51
2.1.2.3.2.3.2.3.2.3.2 Mekanizasyon	58
2.1.2.3.2.3.2.3.2.3.2.1 Bitkisel Üretimde Girdi Kullanımı	58
2.1.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.2 Sulama Olanakları	59
2.1.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3 Verimlilik	60
2.1.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.1 Hayvancılık ve Hayvansal Üretim	61
2.1.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.1 Türkiye'de Hayvancılık ve İl'in Yeri	61
2.1.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.2 İl'de Hayvancılığın Gelişimi ve Mevcut Durum	61
2.1.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.2.1 Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği	61
2.1.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.2.2 Büyükbaş Hayvan Yetiştiriciliği	63
2.1.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.2.3 Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliği	66
2.1.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.2.4 Arıcılık	66
2.1.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.2.5 Su Ürünleri Üretimi	69
2.1.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.1 Hayvansal Üretimde Verimlilik	71
2.1.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2.3.2 Tarım Kooperatifçiliği	78

2.1.2.6. Tarımsal Krediler	78
2.1.2.7. Mevcut Geliştirme Programları ve Eğitim Kursları	79
2.1.2.8. Tarıma Dayalı Sanayiler	79
3. ÜRÜN PROJEKSİYONLARI	80
4. MEVCUT DURUMUN ANALİZİ	81
4.1. Genel Değerlendirmeler	81
4.2. Önemli Tarımsal Ürünlerin Değerlendirilmesi	83
4.3. Tarımsal Üretimde Darboğazlar	85
4.3.1. Bitkisel Üretimde Darboğazlar	85
4.3.2. Hayvansal Üretimde Darboğazlar	90
4.3.3. Sü Ürünlerinde Darboğazlar	92
4.4. POTANSİYELLER	92
4.5. SWOT Analizi	93
5. HEDEFLER	94
6. STRATEJİLER	95
7. PROJE ÖNERİLERİ	97
7.1. Öncelikli Projeler	99
8. KAYNAKLAR	104

II. TABLOLAR

Tablo 1	Artvin İl ve İlçelerinde Arazinin Kullanma Kabiliyetine Göre Dağılımı (Ha)	7
Tablo 2	İldeki başlıca toprak grupları ve bunların alan dağılımları	8
Tablo 3	İlçelere Göre İklim Verileri	9
Tablo 4	Kırsal Kesimde Tarım Alanları ve Nüfus	13
Tablo 5	İlçeler Bazında Köylerde İstihdam Yapısı	13
Tablo 6	İlçelerde Arazinin Kullanımına Göre Dağılımı (2002)	14
Tablo 7	Arazinin Kullanımına Göre Dağılımı	14
Tablo 8	İlçelere Göre Tarım Alanlarının Kullanımı (Ha)	16
Tablo 9	İlçelere Göre Tarım Alanları Kullanımının Yüzde Dağılımı	16
Tablo 10	İlçeler Bazında Artvin İlinde Hububat Ekiliş Alanları ve Üretim Durumu	17
Tablo 11	İlçelere Göre Tarla Ürünleri Ekiliş Alanları ve Üretim Durumu	18
Tablo 12	Temel Gruplara Göre Tarla Bitkileri Ekiliş Alanları (Da), Yüzde Dağılım ve Değişimleri	20
Tablo 13	İlde Tarla Ürünlerinin Yıllara Göre Ekiliş Alanları (Da), Yüzde Dağılım ve Değişimi	21
Tablo 14	Artvin İlinde Tarla Ürünlerinin Yıllara Göre Üretim Miktarları (Ton), Yüzde Dağılım ve Değişimler	21
Tablo 15	Temel Gruplara Göre Tarla Bitkileri Üretim Miktarları, Yüzde Dağılım ve Değişimleri	22
Tablo 16	Tarla Ürünlerinden Elde Edilen Gelir, Gelirin Yüzde Dağılımları ve Yıllara Göre Değişimleri	25
Tablo 17	Temel Gruplara Göre Elde Edilen Gelir (Bin TL) ve Yüzde Dağılımı	25
Tablo 18	İlçeler İtibariyle Yıllara Göre Tarla Bitkileri Ekiliş Alanları (Ha) ve Yüzde Dağılımları	26
Tablo 19	İlçeler İtibariyle Yıllara Göre Tarla Bitkileri Üretim Miktarları (Ton), Yüzde Dağılımları ve Değişimleri	27
Tablo 20	Yıllar İtibariyle İlçelere Göre Tarla Bitkileri Gelirleri, Yüzde Dağılımları ve Değişimleri	27
Tablo 21	Çay ve Tütün Alanlarının ve Üretiminin İlçelere Göre Dağılımı	28
Tablo 22	Çay Alanları ve Üretiminin İlçelere Göre Dağılımı ve Yüzde Değişimi	29
Tablo 23	Endüstri Bitkilerinden Elde Edilen Gelirin İlçelere Göre Dağılımı(Bin TL)	30
Tablo 24	İlçeler İtibariyle Sebze Üretimi	32
Tablo 25	(Seçilmiş ürünlerde)Sebze Ekim Alanları (Da)	33
Tablo 26	Sebze Ürünleri Üretiminin Yıllar İtibariyle Değişimi	33
Tablo 27	Sebze Ürünleri Gelirinin Yıllar İtibariyle Değişimi	34
Tablo 28	İlçelere Göre Sebze Ürünleri Alanları ve Üretim Paylarının Değişimi	34
Tablo 29	İlçelere Göre Sebze Üretim Gelirleri, Yüzde Dağılımları ve Yıllara Göre Değişimleri	35
Tablo 30	İlçelere Göre Meyve Ağacı Sayıları ve Üretim Durumu	36
Tablo 31	Yıllara Göre Meyve Ağacı Sayısı ve Üretim Miktarları	37
Tablo 32	Meyve Üretiminden Elde Edilen Gelir(Milyon TL), Yüzde Dağılım ve Değişim	38
Tablo 33	İlçelere Göre Meyve Ağacı Sayısı, Üretim, Yüzde Dağılımı ve Değişimi	40
Tablo 34	İlçelere Göre Meyve Üretimi Geliri Yüzde Dağılımı ve Değişimi	41
Tablo 35	İlçelere Göre Sert Kabuklu Meyve Ağacı Sayıları ve Üretim Durumu	42
Tablo 36	İlçelere Göre Sert Kabuklu Meyvelerden Elde Edilen Gelir ve Yüzde Değişimi(Bin TL)	42
Tablo 37 ve 38	Ceviz ve Fındık Ağaç ve Ocak Sayıları İle Üretim Durumları	44
Tablo 39	Ceviz ve Fındıktan Elde Edilen Gelir ve Yüzde Değişimleri	45

Tablo 40	İlçelere Göre Turunçgil ve Zeytin Ağaç Sayıları Ve Üretim Durumları	46
Tablo 41	İlçelere Göre Turunçgil ve Zeytin Ağaç Sayıları ve Üretim Yüzde Değişimi	47
Tablo 42	Turunçgil ve Zeytinden Elde Edilen Gelirin Yıllara Göre Dağılımı	48
Tablo 43	İlçelere Göre Turunçgil ve Zeytinden Elde Edilen Gelirdeki Yüzde Değişim	48
Tablo 44	Alt Gruplar İtibariyle Üretimdeki Yüzde Değişim	50
Tablo 45	Alt Gruplar İtibariyle Gelirdeki Yüzde Değişim	50
Tablo 46	İşletme Büyüklüğüne Göre İşletme Sayıları, Arazi Parça Sayısı ve Arazi Büyüklüğü ve Yüzde Dağılımları	52
Tablo 47	Artvin İl'i İşletme Büyüklüğüne Göre İşletme Sayısı, Arazi Parça Sayısı ve Arazi Miktarı	53
Tablo 48	İlçelerde İşletme Büyüklüğüne Göre İşletme Sayısı, Arazi Parça Sayısı ve Arazi Miktarı	53
Tablo 49	İlçelerde İşletme Büyüklüğüne Göre İşletme Sayısı, Arazi Parça Sayısı ve Arazi Miktarının Yüzde Dağılımı	54
Tablo 50	İşletme Büyüklüğüne ve Arazinin Tasarruf Şekline Göre İşletme Sayısı ve İşledikleri Arazi	55
Tablo 51	İşletme Büyüklüğüne Göre İşletme Sayısı ve Tasarrufundaki Arazi İle Hayvancılık Göstergeleri (Miktar)	56
Tablo 52	Artvin İl'i İşletme Büyüklüğüne Göre İşletme Sayısı, Arazi Parça Sayısı ve Arazi Miktarı	57
Tablo 53	Artvin İl'i Tarımsal Araç ve Gereç Sayıları	58
Tablo 54	Kimyevi Gübre Tüketimi (Kg)	59
Tablo 55	Sulama Kaynağına Göre İlçelerde Sulanan Tarım Alanları	60
Tablo 56	Muhtelif Ürünlerin Üretiminde Verimlilikler	61
Tablo 57	İlçelerde Türlerine Göre Küçükbaş Hayvan Sayıları	62
Tablo 58	İlçelere Göre Küçükbaş Hayvan Sayıları ve Yüzde Dağılımı	62
Tablo 59	İlçelerde Türlerine Göre Büyükbaş Hayvan Sayıları	64
Tablo 60	İlçelere Göre Toplam Büyükbaş Hayvan Sayıları ve Yüzde Payları	66
Tablo 61	Artvin İli ve Türkiye Geneli İçin Yıllar İtibariyle Bal Üretimi	67
Tablo 62	İlde Üretilen Balın Üretim Değeri ve Pazar Payı	68
Tablo 63	İlçelere Göre Arıcılık	68
Tablo 64	Dünya Su Ürünleri Üretimi ve Değerlendirme şekli	69
Tablo 65	Yıllar İtibariyle Türkiye Su Ürünleri Üretimi	70
Tablo 66	İlde Yıllar İtibariyle Avcılık ve Yetiştiricilik Yoluyla Elde Edilen	71
Tablo 67	Hayvansal Ürünler Arz ve Talep Projeksiyonu(Türkiye)	73
Tablo 68	Artvin İli Hayvansal Ürünler Üretim Miktarları ve Üretim Değerleri	75
Tablo 69	Yıllar İtibariyle Hayvansal Üretim ve Gelirdeki Yüzde Değişim	76
Tablo 70	Kooperatif Sayıları ve Faaliyet Konuları (2000)	78
Tablo 71	2001-2002 Yılları Artvin İl'i Zirai Kredi Dağılımı (Milyon TL)	78
Tablo 72	Bazı Ürünlerde Alan ve Üretim Projeksiyonları	80
Tablo 73	Mevcut Durumun Genel Analizi	81
Tablo 74	Önemli Ürünlerin Değerlendirilmesi	83
Tablo 75	İl Tarım Sektöründe Kuvvetli ve Zayıf Yönler ile Fırsatlar ve Tehditler (SWOT Analizi)	93
Tablo 76	Öncelikli Proje Önerileri	100

III. ŐEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.	Artvin ilindeki toprakların alansal dağılımlı	8
Şekil 2.	Artvin İli arazi kullanım kabiliyet sınıfları haritası	11
Şekil 3.	Artvin İli toprak tipleri haritası	12
Şekil 4.	Genel Arazi Kullanımına Göre Yüzde Dağılımlı	15
Şekil 5.	Hububat rnleri retim Durumu	18
Şekil 6.	Artvin İli Tarla rnleri Ekim Alanı (Ha) ve retim Miktarı (Ton)	24
Şekil 7.	Yıllara Göre Tarla rnlerinden Elde Edilen Gelir	26
Şekil 8.	İlçelere Göre 2001-2002 Yılları Arasında retim Miktarları	27
Şekil 9.	Gelirin İlçeler Arasında Yüzde Dağılımlı (2002)	28
Şekil 10.	ay ve Tütün retiminin İlçelere Göre Dağılımlı	29
Şekil 11.	İlçeler İtibariyle Sebze rnleri retim Durumu	33
Şekil 12.	Sebze rnlerinden Elde Edilen Gelirin İlçelere Göre Yüzde Dağılımlı	35
Şekil 13.	Meyve rnleri üretiminin İlçelere Göre Dağılımlı	36
Şekil 14.	Yıllar İtibariyle Meyve retim Miktarı (Ton)	38
Şekil 15.	Meyve retim Gelirinin Yıllara Göre Değişimi	39
Şekil 16.	Meyve retiminin İlçeler Arasında Yüzde Dağılımlı (2002)	41
Şekil 17.	Gelirin İlçelere Göre Yüzde Dağılımlı	42
Şekil 18.	Sert Kabuklu Meyve retiminin İlçelere göre Dağılımlı	43
Şekil 19.	İlçelere Göre Sert Kabuklu Meyve retiminin Yüzde Dağılımlı	43
Şekil 20.	İlçelere Göre Sert Kabuklu Meyve retiminden Elde Edilen Gelirin Yüzde Dağılımlı	45
Şekil 21.	Turunçgil ve Zeytin retiminin İlçelere Göre Dağılımlı	46
Şekil 22.	İlçeler İtibariyle Turunçgil ve Zeytin retiminin Yüzde Dağılımlı	49
Şekil 23.	İlçeler İtibariyle Turunçgil Ve Zeytin Gelirlerinin Yüzde Dağılımlı	49
Şekil 24.	Alt Gruplar İtibari İle Gelirin Yüzde Dağılımlı	51
Şekil 25.	İlçelere Göre Küçükbaş Hayvan Sayısının Yüzde Dağılımlı (2002)	63
Şekil 26.	Büyükbaş Hayvanların Türlerine Göre Dağılımlı	63
Şekil 27.	Yıllar İtibariyle Bal retimi	67
Şekil 28.	Türkiye Su rnleri retimi	70

1. GİRİŞ

Artan nüfus, kaynakların sürdürülebilir kullanımını ön plana çıkarmaktadır. Sürdürülebilir kullanımın ilk şartlarından bir tanesi de planlamadır. Ülkemizde planlamanın en zayıf olduğu sektörlerden bir tanesi tarım sektörüdür. Üzerinde bulunduğumuz coğrafya, insanlar tarafından binlerce yıldan beri kullanılan ve yer yer yorulma, tükenme belirtileri veren kaynakları içermekte ve kaynakların sürdürülebilir kullanımının son derece önemli olduğu bir konumda bulunmaktadır. Ülkemiz, dünya’da tarıma ilk olarak başlanan yöre olan ve uluslararası deyimini ile Fertilkrisent “=Verimli Ay” denen bölgede bulunmaktadır. Bu nedenle toprakları 10.000 yıldır sürekli olarak sömürülmüş ve her ürünle kaldırılan bitki-besin maddeleri tekrar toprağa verilmemiştir. Aynı nedenle toprakların yüzünü örterek onu erozyona karşı koruyan bitki örtüsü binlerce yıl önce yok edilmiş, sürülerek işlenmiş, tarım arazisine dönüştürülmüştür. Bu alanlarda erozyonun şiddetlenmesi ve en elverişli koşullarda 2.5 cm’lik tabakasının oluşması için 250-1000 yıl gereken toprak tabakası, çok kısa sürede erozyonla kaybolmuştur. Ormanları tarihin başladığı dönemde yok edildiğinden enerji gereksinmesi için tezek yakmaktan başka alternatif bulamayan çiftçiler, toprağa verme yerine, gübreyi yakarak toprakların fakirleşmesine katkıda bulunmuştur (Aydeniz, 1985). Bütün bu etkenler, toprak kaynaklarının hassas bir konumda olduğunu ve sürdürülebilir kullanıma acil gereksinim duyduğunu göstermektedir.

Ülkemizde tarımda önemli problemlerin başında verim ve üretim düşüklüğü gelmektedir. Aydeniz (1985), tarımda verim ve üretim düşüklüğünün nedenlerini 20 madde altında özetlemektedir. Bunlar:

1. Bilgisizlik
2. Topraksızlık
3. Fakirlik-açlık
4. Kuraklık
5. Bozuk tohumluk
6. Zararlılar
7. Gereç ve araçsızlık
8. Parasızlık
9. Eğitim, araştırma ve yayıma gereken önemi vermemek
10. Yaşantının basitliği, bunun sonucu ihtiyaç azlığı, bunun doğurduğu beslenme bozukluğu ve tembellik
11. Güvensizlik (tapunun olmaması)
12. Ürünü değerlendirememek
13. İşleme kuruluşları yokluğu
14. Örgütsüzlük
15. Düzensizlik (arazi yetenek planlamasının uygulanmaması)
16. Plan ve programsızlık
17. İlgisizlik (tarım ayrılan yatırım payının az olması)
18. İdaresizlik
19. Politika, kayırma ve baskı girişimleri
20. Tarihsel alışkanlıklar(ağalık zihniyeti vs.)

Kuşkusuz yaklaşık 20 yıl önce saptanan bu sorunların bir çoğu bugün hala önemini korumakta bazıları ise geçen zaman içinde nispeten önemi azalmış görünmektedir. 2004 yılı itibarı ile Artvin Tarım İl Müdürlüğünün yıllık yatırım ödeneği 250 milyar civarındadır. Oysaki aynı işletmenin yıllık personel ve diğer giderleri 4 trilyon civarında bulunmaktadır. Buna diğer kuruluşları da örnek vermek mümkündür. Devlet kurumlarının çoğunda araç-gereci olmayan veya yapacağı iş bulunmayan personele maaş ödenmektedir. Bu da ödenen paraların üretim olarak geri dönmesini engellemekte ve beklenen gelişme sağlanamamaktadır.

1.1 Amaç ve Kapsam

Bu çalışmanın amacı Artvin İlinin tarımsal kaynaklarını ve üretim potansiyelini ortaya koymak ve buna dayalı olarak İlin tarım sektörü için gelişme hedef ve stratejilerini belirleyerek, kaynakların etkin ve daha verimli kullanılmasını sağlamaktır.

Araştırma kapsamındaki konular şunlardır:

- Arazi şekli, bitki örtüsü, toprak yapısı, su kaynakları ve iklim
- Kırsal nüfus yapısı
- Toprak mülkiyeti ve toprakların kullanım biçimi
- Tarımsal işletmelerin ölçek büyüklüğü
- Tarımda mekanizasyon
- Tarımsal örgütlenmelerin düzeyi ve yeterliliği
- Tarımsal eğitim konusunda yapılanlar
- Alt sektörlerde tarımsal üretim ve değerlerinin büyüklüğü

Çalışmanın ilk aşamasında ilin tarımsal alandaki yapısı ortaya konarak, oluşturulacak plan, program ve stratejilere alt yapı sağlamak amacıyla “mevcut durum analizi” yapılmıştır. İkinci aşamada İl tarım envanteri bilgilerinin ışığında tarımın kuvvetli ve zayıf yönleri dikkate alınarak 2003-2023 dönemi için İl’in tarım hedefleri belirlenmiş, gelişme hedef ve stratejileri ortaya konmuştur. Stratejik hedeflere ulaşılması için yatırım projeleri/programları önerilmiştir. Tarımın gelişmesi için gerekli olan devlet yardım ve destekleri de bu aşamada ele alınmıştır.

1.2. Yöntem

Bu çalışmada Artvin İlindeki tarımsal faaliyetler 1997 ve sonrası yıllar itibarıyla incelenmiştir. 2000 yılı öncesi veriler, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ile Artvin İl Tarım Teşkilatlarından ve ilgili kamu kuruluşlarından temin edilmiştir. 2001 Genel Tarım Sayımı Türkiye Genel Sonuçları henüz açıklanmadığı için bu çalışmada zorunlu olarak 1991 Genel Tarım Sayımı Sonuçları kullanılmıştır.

İl’in Tarım Mastır Planının hazırlanmasında 19 köyde uygulanan alan çalışmalarından bu planın hazırlanmasında da yararlanılmıştır. Bu çalışmalarda köylerde daha çok köyün arazi yapısı, üretilen ürünler , pazarlama ve köyün yaşam koşulları hakkında bilgiler derlenmiştir.

İl tarım envanterinin çıkarılmasında tarımla doğrudan yada dolaylı olarak ilgili olan tüm kamu kuruluş temsilcileri, sivil toplum örgütü temsilcileri ve özel işletme temsilcilerinden oluşan “İhtisas Komisyonları” oluşturulmuş ve çalışmanın her aşamasında bu kesimlerle toplantılar düzenlenmiştir. İlçelerde de sürdürülen alan çalışmasında Tarım İlçe Müdürlükleri ile köy muhtarlarının katkıları sağlanmıştır.

Tarım arazileri ile ilgili harita ve yüzölçümü bilgileri konusunda Artvin “Coğrafi Bilgi Sistemi” çalışmalarından da yararlanılmıştır.

Çıkarılan İl tarım envanteri bulguları “İl Tarım İhtisas Komisyonu”nda değerlendirilmiş ve İl’in tarım sektörünün darboğazları ile tarımsal gelişme potansiyelleri ortaya konmuştur.

Planın hazırlanmasında format olarak daha önce hazırlanmış olan ve DPT tarafından onaylanmış olan Düzce ve Bolu İlleri formatları baz alınmıştır(BİGP, 2004).

2. MEVCUT DURUM

İlin tarımsal potansiyelinin iyi anlaşılabilmesi ve tarımsal gelişmenin önündeki engellerin net bir şekilde belirlenebilmesi için mevcut durumun çok iyi şekilde ortaya konması ve analiz edilmesi gerekmektedir. Bu analizlerde bitkisel üretimi ve hayvansal üretimi birbirinden tamamen bağımsız düşünmek oldukça güçtür. Çünkü hayvansal üretimin hammaddesi çoğu zaman bitkisel üretimdir. Hayvansal üretimin olabilmesinin temel koşulu bitkisel üretimdir. Bu nedenle bitkisel üretim için yapılan analizler aynı zamanda hayvancılığı da ilgilendirmektedir. Bitkisel üretimde temel değişken arazidir. Çünkü verimlilik analizi doğrudan toprak yapısı ve toprağın kullanım potansiyeline bağlıdır. Üretimi etkileyen yada verimliliğin düzeyini belirleyen faktörler şu şekilde gruplandırılabilir (Ataman, 2001):

1-Coğrafi Faktörler

- Toprak Özellikleri
- Topoğrafik Yapı (Eğim, yüzey şekilleri)
- İklim Özellikleri

2-Teknolojik Faktörler

- Sulama
- Drenaj
- Zirai Mücadele
- Mekanizasyon
- Bitki Islahı
- Hayvan Islahı
- Tohum Islahı
- Arazi Islahı
- Teknik Bilgi

3-Sosyo-ekonomik Faktörler

- Arazi Mülkiyet Şekli
- Arazi Parçalılığı
- İşletme Şekli ve Yapısı
- Örgütlülük
- Sermaye-kredi-pazarlama şartları

Bu temel faktörler içinde 1.grup faktörler veri olarak alınmak zorundadır. 2.grup faktörler 1.grup faktörlerin yarattığı engellerin kaldırılabilmesi için gereklidir ve verimlilik düzeyini etkileyen en önemli çalışma alanıdır. 3.grup faktörler ise yine verimlilik artışı için önem taşımakla birlikte, üretimin değerlendirilme koşullarını da belirlemektedir. Türkiye genelinde olduğu gibi Artvin İl'inde de tarımsal faaliyetin önündeki en önemli engel, 3.grup faktörlerle ilgilidir.

Artvin ili tarım envanterini incelemek bu durumu daha net görmeyi sağlayacaktır.

2.1. Artvin İlinde Tarım ve Tarımsal Gelişme

Artvin İlinin yüzölçümü 736.700 ha. (7 367 km²) olup, mevcut arazinin % 26,67'si olan 196.509,2 hektarı kültür dışı arazi, % 53,0'i olan 390.453 hektarı orman arazisi ve %22,3'ü olan 164.319 hektarı da kültür arazisidir. Ülke geneli ile karşılaştırıldığında Artvin İli arazi varlığının büyük bir kısmını orman arazilerinin oluşturduğu görülmektedir. Mevcut tarım arazilerinin bir kısmının ise orman vasfı taşıyan arazilerin zamanla tahrip edilmesi sonucu ortaya çıktığı, taban arazi varlığının düşük olduğu görünmektedir. 164.319 hektar toplam kültür arazisininin 32.019 hektarı ekim dikim yapılan kültür arazisi miktarı olup; İl yüzölçümünün yaklaşık % 4'ü kadardır. Toplam kültür arazisininin % 20,64'ü olan 34.000 hektar sulanabilir alanın ancak 8.589 hektarında sulama yapılabilir. Köy Hizmetleri tarafından ileriki yıllarda sulamaya açılması planlanan 7.622 hektar alan ile birlikte bu rakam 16.211 hektara ulaşacak olup; önümüzdeki 10 yıl içerisinde 34.000 hektar sulanabilir arazinin tamamının sulamaya açılması hedeflenmektedir.

İlde mutlak tarım alanı olarak tanımlanan I, II ve III.sınıf tarım alanı 6.989 hektardır. Buna özel birkaç bitki cinsi için uygun sürümle ekim yapılabilen IV.sınıf topraklar da eklendiğinde, bu alan 34.211 hektara ulaşmaktadır. Toplam kültür arazisinin % 17,0'si çayır (280.292 da), % 62,39'u mera (1.027.823 da), %3,47'si hububat (57.180 da), % 2,77'si yem bitkileri (45.560 da) , % 1,56'sı bahçe (25.665,5 da) , % 1,07'si sebze (17.718,8 da), % 0,04'ü bağ (699 da) , % 5,22'si çay (85.921 da) , % 0.02'si zeytin (4240 da) ve % 2,29'u fındık (37.800,7 da) alanıdır. Kültür arazisi varlığının % 4,1'i (64.430 da) ise kullanılabilir durumda olan ancak kullanılmayan tarım arazileridir. Buda göstermektedir ki yıllar itibariyle İlde tarımsal arazilerin bir kısmının kullanımından vazgeçilmiştir.

Artvin İli Türkiye genelinde hayvancılık konusunda büyük bir paya sahip olmamakla beraber; İlin kendi yapısı içerisinde hayvancılığın aile bütçesine katkısı büyüktür. En azından aile içi öz tüketim karşılanmakta, bunun için ek bir masraf yapılmasını engellemektedir. İlde pazarlamaya yönelik büyük işletme bazında hayvancılık yapılmamakta, büyük diyebileceğimiz işletme yapılarında ki hayvan sayıları 15-20'yi geçmemektedir. Ayrıca İlde hayvan pazarlarının ve hayvan borsasının bulunmaması da bu durum üzerinde oldukça etkilidir.

2.1.1. İl'in Tarımsal Üretimine İlişkin Çevre Koşulları

2.1.1.1. Fiziksel Özellikler

2.1.1.1. Topoğrafya

Dağlar : Artvin İli bütün olarak dağlık bir yapıya sahiptir. Arazi varlığı genellikle yüksek dağ yamaçlarında orman arazilerinin açılması yoluyla elde edilmiştir. Sahil bölgelerinde ve mikro klima ikliminin hakim olduğu Çoruh Vadisi boyunca taban araziler bulunmakla beraber, genelde kırık bir yapı sergilemektedir.

Karadeniz kıyısına paralel olarak uzanan Doğu Karadeniz Dağları'nın İl sınırları içindeki uzantıları; Kaçkar, Altıparmak, Kükürtlü, İskarti Dağları sınırına kadar uzanmaktadır. Bu dağ sıralarının üzerinde çok sayıda dağ ve yüksek tepeler yer almaktadır. Karadeniz kıyısını takip ederek batıdan doğuya doğru iki sıra halinde uzanan Kaçkar Dağı, 3937 metrelik yüksekliği ile Karadeniz Dağları'nın en yüksek noktası olup; bu dağın su bölümü çizgileri, Artvin, Rize ve Erzurum İl sınırlarını belirler. Şavşat ve Borçka İlçeleri arasında yer alan ve Çoruh ve Berta Vadileri boyunca uzanan Karçal Dağları 3428 m. yüksekliği ile İlin diğer dağıdır.

İlin diğer önemli dağ ve yükselteleri; Mihrap Dağı 2850m, Kükürttepe Dağı 3348 m., Karyan Dağı 2790 m., Çadır Dağı 3050 m., Büyük Yurt Dağı 2250 m., Genya Dağı 1850 m., Kartal Dağı 3000 m., Sahara Dağı 2799 m., Arsiyan Dağı 3164 m., Karadağ 2300 m., Kürdevan Dağı 3050 m., olarak sıralanabilir.

Vadiler : Artvin İlinin yüzey şekilleri genellikle yer altı kıvrımları ve volkanik faaliyetler sonucunda meydana gelmiştir. Vadilerin bir bölümü ise tektonik kırılmalar sonucunda oluşan fay ve çizgilerine uyarak dağ sıralarını birbirinden ayıran dağlara paralel çizgiler halindedir. İl' de bulunan vadileri iki ana kısımda incelemek mümkündür:

Asıl Çoruh Vadisi : Çoruh Irmağının İl sınırına girdiği yerden başlayıp, Muratlı Bucağında İl sınırını terk ettiği yere kadar uzanan 150 km. uzunluğunda bir vadidir. Genellikle çok dar ve derin "V" ve "U" şeklinde boğazlar halinde uzanır. Zeytinlik-Yusufeli ve Zeytinlik- Muratlı arası olmak üzere iki bölümden meydana gelir.

Ardanuç Deresi Vadileri : Vadi tabanı Ardanuç İlçesine nispeten geniştir. İlçe Merkezinin 7 km. kuzeybatısında bulunan Cehennem Deresi tipik bir Kanyon Vadidir. 500 m. uzunluğunda 70 m. genişliğinde ve 6 m. derinliğindedir. Ardanuç Suyuna açılır. Dünyanın sayılı Kanyon Vadilerindedir.

Ortaköy Vadisi : Şavşat İlçesinin sularını boşaltan irili ufaklı çayların meydana getirmiş olduğu bu vadi, zengin bir bitki örtüsü ile kaplıdır.

Altıparmak Vadisi : Barhal Deresini takip eder. En geniş yeri 30 m.'dir.

Murgul Vadisi : Murgul Deresinin meydana getirdiği bu vadinin tabanı, diğer vadi tabanlarına göre daha geniştir.

Ovalar: İl sınırı içerisinde ova özelliği gösteren yerler hemen hemen yoktur. İl topraklarının ancak % 0,2 alanını kaplayan düzlüklere rastlanır. Kıyıda akarsu birikintilerinin meydana getirdiği allüvyial ovalara rastlanmaz. Çünkü dağların denize bakan yamaçlarında kaynaklarını alan Hopa ve Arhavi Deresinin suları az ve uzunlukları kısa olduğundan, birikinti ovalarının büyüklüğünü sınırlamıştır. Bütün bunlara rağmen Hopa İlçesinde, Sundura Deresinin ağzında ve Arhavi İlçesinin Kapistre Deresinin ağzında birer küçük delta ovalar oluşmuştur.

Platolar- Yaylalar: İl topraklarının yaklaşık % 51'ini kaplar. Artvin'in başlıca yaylaları; Yusufeli, Zeytinlik ve Ortaköy derelerinin oluşturduğu çizginin güneydoğusundaki bölgede bulunan Meşeli, Kurudere, Düzenli, Kireçli, Yığılı, Kapık, İrmaklar, Bilbilan, Çamlıca, Hanlıköy, Ballı ve Yoncalı Yaylaları; Muratlı- Borçka, Artvin- Ortaköy Deresi ile Gürcistan arasında kalan bölgedeki, Taşkoprü, Meydancık, Mısırlı, Oba Yaylaları; Merkez İlçe- Zeytinlik- Yusufeli İlçesi çizgisinin kuzey ve kuzeybatısında kalan bölgedeki Keşoğlu, Çamlık, Mağara, İnekli, Kocakarlı, Dikme ve Taşkınlik Yaylaları sayılabilir.

Akarsular : İl sınırları içerisinde bulunan akarsular iki bölümde incelenebilir: Asıl ırmak olan Çoruh Nehri, İl sınırları içinden ve dışından Karadeniz' e dökülen çaylar.

Çoruh Nehri: Mescit Dağlarından başlayarak, Bayburt'u geçtikten sonra Yusufeli ilçesinin Yokuşlu Köyü mevkiinden İl sınırları içerisine girer. Su Kavuşumu adı verilen mevkide Oltu Çayı ile birleşir. Yusufeli yakınlarında Barhal Deresi ile birleşen Çoruh Nehri, kuzeybatı yönüne gider. Artvin yakınlarında Ortaköy Suyunu, Borçka da Murgul, İçkale ve Kaynarca Suyunu alarak Muratlı Bucağını geçer ve Batum'un güneybatısında Karadeniz'e dökülür. Uzunluğu 376 km. olan nehrin 354 km.'si İl sınırları içerisindedir. Nehrin ortalama debisi 2100- 2300 m³ /sn.'dir. Nehrin debisinde mevsime bağlı olarak çok büyük değişiklikler gözlemlenmektedir. Bu özelliği ile dünyanın sayılı nehirlerindedir.

Oltu Çayı: Karga pazarı Dağlarından kaynağını alan çay, Yusufeli yakınlarında Tortum Çayı ile birleşir, Güralp Kayası mevkiinde Çoruh Nehrine kavuşur.

Tortum Çayı: Karga Pazarı Dağlarından kaynağını alan çay, Tortum Gölü'ne girip çıktıktan sonra, Yusufeli yakınlarında Oltu Çayı ile birleşir.

Barhal Çayı: Kaçkar Dağlarından kaynağını alan çay, Erzincan, Yüncüler, Çevreli ve Dört Kilise derelerini de alarak, Çoruh Nehrine kavuşur.

Şavşat Suyu: Şavşat, irili ufaklı 13 deresi bulunması nedeniyle, oldukça büyük su zenginliğine sahip bir İlçedir. Kaynağını Sahara Dağlarından alan Şavşat Deresi, Ortaköy Deresinin kaynağı olup, Ardanuç Deresi ile birleşerek Çoruh Nehrine kavuşur.

2.1.2. Bitki Örtüsü

Artvin İl topraklarının yaklaşık % 53'ünü (390662 ha) ormanlık alanlar kaplamaktadır. Ormanların büyük bir bölümünü iğne yapraklı ağaçlar oluşturmaktadır. Bölgede, yüksek dağların

eteklerinden üst kısımlara gidildikçe bitki örtüsünün, bodur ağaç ve maki görüntüsünden, yapraklı ağaçlara dönüştüğü, daha yüksek kesimlerde ise iğne yapraklı ağaçların hakim olduğu görülmektedir.

2.1.1.2. İklim Koşulları

İlin iklim yapısı, yeryüzü şekillerinin çeşitliliği nedeniyle bölgelere göre farklılıklar göstermektedir. Sahil kesiminde ılık ve yağışlı iklim tipi hakimken; iç bölgelerin yüksek kesimlerinde kışlar uzun ve bol kar yağışlı, yazlar serin geçmekte, Çoruh Vadisinin derin tabanında kıyıya oranla daha az yağışlı, kışları fazla sert olmayan mikro klima iklim özelliği gösteren, özellik olarak Akdeniz iklimine yaklaşan, maki bitki örtüsü ile karakterize olmuş bir iklim görülmektedir.

2.1.1.3. Topraklar

Artvin İlinin gerçek alanının çok küçük kısmı I.sınıf tarım arazisidir (Tablo 2). Mutlak tarım alanı olarak tanımlanan I, II ve III. sınıf arazi toplamı da arazi varlığının sadece % 0,93'üne ulaşmaktadır. Bu veriler net olarak tarım topraklarının korunmasına ilişkin çalışmaların Artvin için son derece önem taşıdığını göstermektedir.

Tablo 1. Artvin İl ve İlçelerinde Arazinin Kullanma Kabiliyetine Göre Dağılımı (Ha)

	Yüzölçümü	I Sınıf	II Sınıf	III Sınıf	IV Sınıf	V-VIII. Sınıf	Diğer
Alan (Ha)	736700	83	2138	4768	27222	701276	1213
%	100	0,01	0,29	0,65	3,70	95,19	0,16

Kaynak: Köy Hizmetleri, Toprak ve Su Yıllığı

Özel önlemler alınarak özel ürünler için kullanılabilir IV.sınıf arazilerle birlikte İlde mutlak tarım yapılabilir alan 34.211 hektardır. Bu da göstermektedir ki Artvin İli gerçek alanının sadece yüzde % 4,64'ü tarım alanı olarak kullanılabilir niteliktedir.

Artvin, Kuzey Anadolu orojenik kuşağı dahilinde yer almaktadır. Bölgenin en eski arazisini meydana getiren metamorfik seri, Çoruh Nehrinin aşağı kesimlerinden başlayarak Sırya üzerinden kuzeydoğuya doğru yayılmaktadır. Seri içerisinde kuvars, piritli siyah şist, metamorfoze olmuş lavlar, mikaşistler, kloritli, biyotitli ve feldspatlı şistler, kloritli ve biyotitli gnayslar ve bunların içine sokulmuş iri taneli, pembe renkli granit ve granodioritler bulunmaktadır. Metamorfik serinin üstüne gelen Jura alt kretase serisi gelmektedir. Bu seri alt kısımlarında koyu renkli diabaz, serpantin, andezit, marnlı ve tüflü kalkerlerden meydana gelmektedir. Artvin İl merkezinde görülen kırmızı renkli tabakalar bu seriye aittir. Serideki konglomeralar üst kısımlarda kırmızı ve ince taneli gre haline dönüşmektedir. Konglomeranın çakılları arasında, koyu renkli bazik lavlar, kırmızı radyolarit marn parçaları ve gri renkli kalkerler yer almaktadır.

Artvin ve yöresinin en büyük jeolojik ünitesi üst kretase volkanik serisi ve volkanosedimanter serisidir. Bu seri, asit ve nötr lavlarla bunlara ait anglomera ve tüflerden, bunlar arasında ince yataklar halinde yer alan ve çoğunluğu kırmızı renkli olan marn ve kalker tabakalarından meydana gelmektedir. Lav serisi içerisinde dasit, andezit, kiparit, kuvarsporfirler bulunmaktadır. Artvin İlinde yayılan topraklar altı grupta toplanmaktadır. Bunlar, kahverengi ve kireçsiz kahverengi orman toprağı, kırmızı topraklar, sarı podzolik topraklar, yüksek dağ çayır toprakları, alüvyal ve koluviyal topraklardır (Tablo 4).

Kahverengi Orman Toprakları: Toprak profili içerisinde horizonların dağılımı A-B-C şeklindedir. Bazı durumlarda profil içerisinde B horizonuna rastlanmayabilir. Genellikle A horizonu iyi gelişmiş, koyu kahve renkli ve kırıntılı bir yapıdadır. Horizonlar arasındaki geçiş tedricidir. B horizonu açık kahve renkli, bazen kırmızımsı kahverenginde yuvarlak veya köşeli blok yapıdadır. B horizonunun alt kısımlarında kısmen kireç birikmelerine rastlanabilir. Bu topraklar genel olarak yapraklı ağaçların altında gelişir. Toprak tepkimesi hafif asit veya nötr özelliktedir. İl'deki toprakların % 17.7'si (131 263 ha) kahverengi orman toprağıdır (Şekil 1).

Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları: Toprak profili içerisinde horizonların dağılımı A-B-C şeklindedir. Bazı durumlarda profil içerisinde B horizonuna rastlanmayabilir. A horizonun gelişimi oldukça iyidir. A horizonu gözenekli ve kırıntılı bir yapıdadır. B horizonundaki gelişim A horizonu kadar belirgin değildir ve zayıf bir gelişim gösterir. Genel olarak bu horizonta kil birikimi oldukça azdır veya hiç olmayabilir. Horizonlar arasındaki geçiş tedricidir.

Genel olarak bu topraklar yapraklı orman ağaçlarının altında gelişir. İl'deki toprakların % 42.6'sı (316 980 ha) kireçsiz kahverengi orman topraklarından oluşmaktadır (Şekil 1).

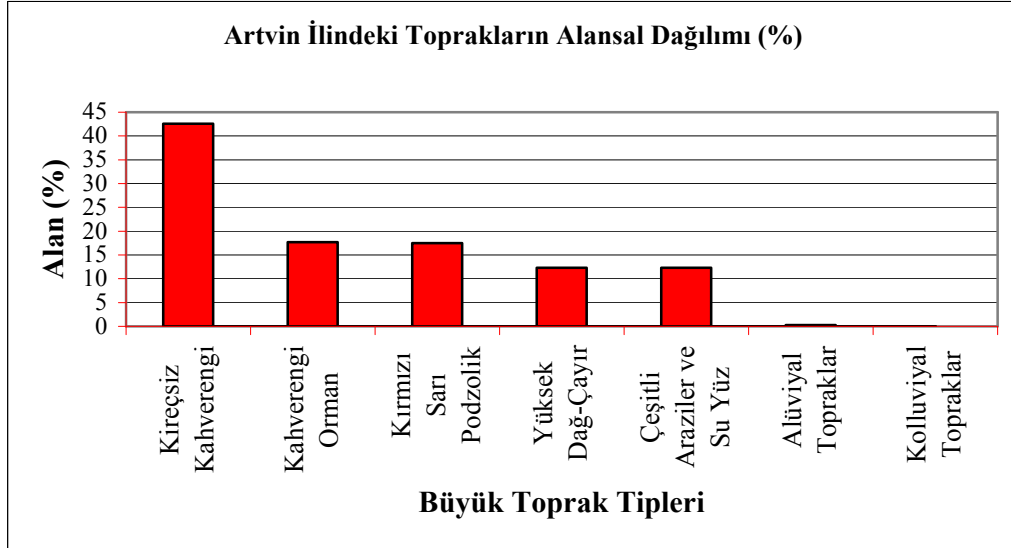
Alüviyal Topraklar: Havza içindeki akarsuların taşıyarak mansaba yakın yerde depoladıkları materyal üzerinde oluşan, nadiren A-C horizonlarına sahip genç topraklardır. Mineral bileşimleri akarsu havzasının litolojik bileşimi ile jeolojik periyotlarda yer alan toprak gelişimi sırasındaki taşınma ve birikme dönemlerine bağlı olup, heterojen bir yapıya sahiptir. Alüviyal alanlarda, üst toprak alt toprağa belirsiz olarak geçiş yapar. İnce tekstürlü ve taban suyu yüksek alanlarda düşey yöndeki geçirgenlik oranı az, yüzeyi nemli ve organik maddece zengindir. Kaba tekstürlü topraklar iyi drene olduklarından yüzeyi çabuk kurumaktadır. Toprakların üzerindeki bitki örtüsü mevcut iklime bağlıdır. Buldukları iklime uyabilen her türlü kültür bitkilerinin yetiştirilmesine elverişli üretken topraklardır. İl'deki toprakların % 0.3'ü (2275 ha) alüviyal topraklardır (Şekil 1).

Koluviyal Topraklar: Çoğunlukla dik eğimli yamaçların etek kısımlarında veya vadinin mansaba yakın kısımlarında bulunurlar. Yerçekimi, toprak kayması, yüzey akışı ve yan dereler vasıtasıyla taşınarak etek kısımlarda biriken materyaller üzerinde oluşurlar. A-C horizonlarına sahip genç topraklardır. Profil kesiti boyunca, yüzeysel akışın yoğunluğuna ve eğim derecesine göre farklı büyüklükteki parçaları içeren katlara rastlanmaktadır. Bu katlar alüviyal topraklardaki gibi birbirine paralel olmayıp düzensiz dağılımlıdır. İldeki toprakların 353 hektarı (% 0.0001) koluviyal topraklardır (Şekil 1).

Kırmızı Sarı Podzolik Topraklar: Toprak profili boyunca A-B ve C horizonlarına sahip oldukları için zonal topraklar olarak adlandırılırlar. A₁ horizonu nispeten ince olup koyu renklidir. Karakteristik özelliği, B horizonunun koyu kırmızıdan-koyu sarıya doğru değişen renkte ve yuvarlak köşeli ve blok yapıda olmasıdır. Renklenmedeki bu değişiklik demirin oksitlenmesi ve hidratlanmasından meydana gelmektedir. Profil içerisinde A₂ ve B horizonu arasındaki sınır belirgindir. A horizonundan yıkanarak gelen kil, demir, alüminyum ve organik madde B horizonunda birikir. Profilin alt kısımlarında renk lekelenmeleri ve demir konkresyonlarına rastlanabilir. İl'deki toprakların % 17.5'i (130346 ha) kırmızı-sarı podzolik topraklardır (Şekil 1).

Yüksek Dağ-Çayır Toprakları: Genel olarak yüksek rakımlarda ve orman sınırının daha yukarı kısımlarındaki sahalarda yer alan bu topraklar, yıl içindeki toprak oluşum süresinin kısa olması sebebiyle profil oluşumu gelişmemiş, çoğu kez A-C horizonlarına sahip olan intrazonal topraklardır. Bu toprak tipinde üst toprak koyu kahverengi veya grimsi kahverenginden siyaha kadar değişmektedir. Çoğunlukla sığ ve taşlı olan bu topraklarda, bazen alt toprak mevcut olup, bunların içinde sarı pas veya gri renkli düzensiz çizgiler veya lekeler bulunmaktadır.

Organik madde ayrışması, parçalanması yeter derecede olmadığından, topraklar organik madde yönünden zengindir. İl'deki toprakların % 12.3'ü (91268 ha) yüksek dağ-çayır toprakları ile kaplıdır. Arazi kabiliyet sınıflandırmasında göre yüksek dağ-çayır toprakları başta olmak üzere yöredeki toprakların çok büyük bir bölümü V, VI ve VII. sınıf araziler üzerindedir (Şekil 1).

Şekil 1. Artvin İlindeki toprakların alansal dağılımı (%)

Tablo 2: İldeki başlıca toprak grupları ve bunların alan dağılımları

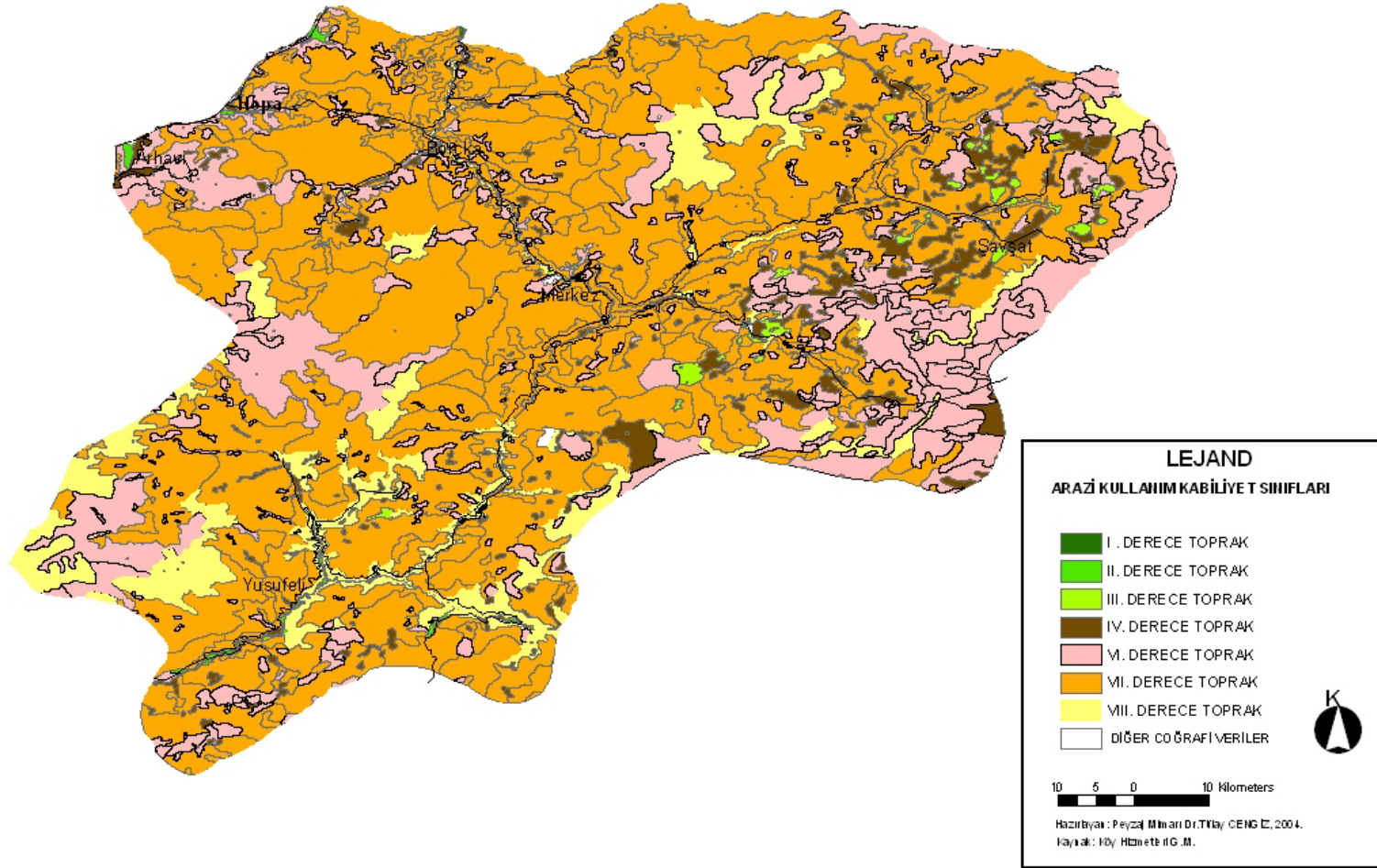
Toprak Grupları	Yüzölçümü (hektar)	%
Kahverengi Orman Toprakları	131263	17.7
Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları	316980	42.6
Kırmızı-sarı Podzolik Topraklar	130346	17.5
Yüksek Dağ Çayır Toprakları	91268	12.3
Alüvyal Topraklar	2275	0.3
Kolüvyal Topraklar	353	0.0
Çeşitli Araziler ve Su Yüzeyleri	71159	9.6

Tablo 3. İlçelere Göre İklim Verileri

	Rakım (M)	Yıllık Ort.Sic. (C°)	Yıllık Yağış mm	Yıllık Ort.Nispi Nem (%)	Nispi Nem		En Sıcak Ay Ort.	En Soğuk Ay Ort. (C°)	En Yağışlı ay ve miktarı	En Hızlı Rüzgar, Yön ve Hızı (m/sn)
					En Yüksek (%)	En düşük (%)				
Merkez	500	11,9	764,7	62	70 (Ağustos)	12 (Ekim)	25,6 (Ağustos)	(-) 0,8 (Ocak)	Ocak- 129,8	SSE- 22,1
Ardanuç	475	12,9	294,65	64,5	37 (Şubat)	16 (Mayıs)	27,8 (Ağustos)	(-) 5,5 (Ocak)	Aralık-65,5	NW-9
Arhavi	10	13,6	1661,3	75	82 (Ağustos)	18 (Ocak)	26,1 (Ağustos)	1,0 (Şubat)	Ekim- 241,6	NW- 8
Borçka	120	13,5	1010,2	70	76 (Ekim)	18 (Mayıs- Aralık)	27,4 (Ağustos)	1,0 (Ocak)	Kasım- 98,7	NE- 9
Hopa	10	14,3	2288,1	75	82 (Ağustos)	7 (Şubat)	27,1 (Ağustos)	3,1 (Şubat)	Ağustos- 209,8	NW- 27,5
Murgul (*)	390	12	1072,2	-	-	-	-	-	-	-
Şavşat	1150	9,8	486,7	67	74 (Aralık)	22 (Şubat)	29,2 (Ağustos)	(-) 6,6 (Ocak)	Aralık-59,8	NE-8
Yusufeli	610	14,2	159,2	51	65 (Aralık)	12 (Ağustos ve Ocak)	32,2 (Ağustos)	(-) 2,4 (Ocak)	Temmuz-56,0	SW-9

(*) Murgul İlçesi Borçka İlçesi'nden ayrıldığı için İlçede mevcut Meteoroloji İstasyonu bulunmamaktadır. Bu nedenle İlçeye ait Meteorolojik veriler Borçka İlçesi verilerine göre düzenlenmiştir.

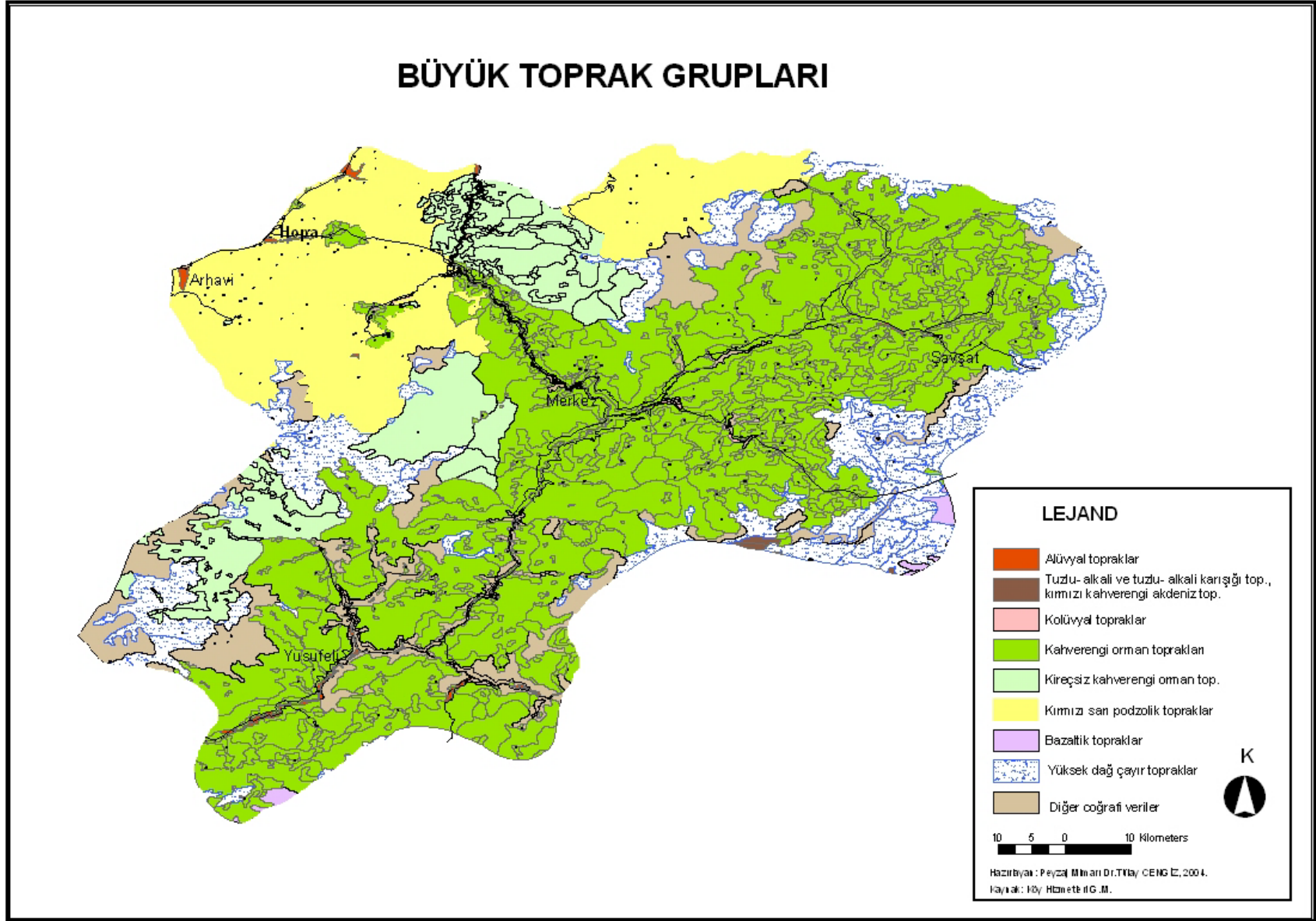
ARAZİ KULLANIM KABİLİYET SINIFLARI

Şekil 2. Artvin İli arazi kullanım kabiliyet sınıfları haritası

BÜYÜK TOPRAK GRUPLARI

Şekil 3. Artvin İli toprak tipleri haritası

2.1.2. Tarımda Mevcut Durumun Değerlendirilmesi

2.1.2.1. Tarımda Nüfus Yapısı

Tarımsal yapıda İlçelerin ağırlığı, köy nüfusunun büyüklüğü ile orantılıdır. Ya da bir başka deyişle, tarımsal gelirin önemli bir kısmını sağlayan İlçelerde köy nüfusu daha büyük bir oran teşkil etmektedir.

Tablo-4. Kırsal Kesimde Tarım Alanları ve Nüfus

İLÇELER	Toplam Nüfus	Köy Nüfusu	Köydeki Yerleşik Hane Sayısı		Hanehalkı Büyüklüğü	Toplam Arazi (Ha)	Toplam Tarım Arazisi (Ha)	Hane Başına Ort.Arazi (Ha)
			Hane Sayısı	%				
Merkez	34.572	11.415	3.105	27,2	3,7	108500	1.735	0,6
Ardanuç	14.477	9.199	2.875	31,3	3,2	98900	7.803,2	2,7
Arhavi	19.347	5.268	2.159	47,8	2,4	29900	3.099,4	1,5
Borçka	27.654	18.646	3.600	19,3	5,2	79900	11.661	3,2
Hopa	32.584	17.139	3.230	18,8	5,3	21200	4.932,4	1,5
Murgul	8.543	4.742	734	15,5	6,5	33600	1.319,5	1,8
Şavşat	25.624	18.299	6.008	12,8	3,1	137700	5.720,8	0,95
Yusufeli	29.133	23.028	6.131	26,6	3,8	227000	14.605,8	2,4
TOPLAM	191.934	107.736	27.842	199,3		736700	50.877,1	

Tablo-5 İlçeler Bazında Köylerde İstihdam Yapısı

	Tarımsal Faaliyette Bulunmayan	Yalnızca Hayvancılık Yapan	Yalnızca Bitkisel Üretim Yapan	Hem Bitkisel hem Hayvansal Üretim yapan ve diğer tarımsal faaliyetlerde bulunanlar	Yalnız Su Ürünleri Üretimi ve Avcılığı Yapanlar	Tarım Dışı Faaliyet	TOPLAM
Merkez	122	33	607	2341	2	0	3105
Ardanuç	99	5	454	2317	0	0	2875
Arhavi	32	0	1046	1080	1	0	2159
Borçka	47	1	591	2961	0	0	3600
Hopa	299	23	742	2166	0	0	3230
Murgul	6	0	70	658	0	0	734
Şavşat	77	96	1004	4831	0	0	6008
Yusufeli	271	28	701	5130	1	0	6131
TOPLAM	953	186	5215	21484	4	0	27842

Toplam nüfusu 107.736 olan köylerde, tarımsal faaliyette bulunmayanların sayısı 953'tür. Artvin İli köy nüfusu içinde işgücü stoku kapsamına giren 15-64 yaş grubu nüfus 67.343 olup toplam köy nüfusu içindeki oranı yüzde 62,5'tir. Tarımsal faaliyette bulunan 26.889 kişiye, tarımsal faaliyette bulunmayan 953 kişi eklendiğinde çalışabilir nüfus 27.842 olmaktadır. Buradan hareketle tarımda faaliyet gösterenlerin yaş tanımlarının 15-64 yaş grubunun dışına çıktığı söylenebilir ki, bu da ülkemizde kırsal kesim için son derece doğal karşılanabilecek bir durumdur. Yine oransal olarak baktığımızda tarımda çalışanların yaklaşık yüzde 18,7'si yalnızca bitkisel üretimden, 3,4'ü yalnızca hayvansal üretimden, 78,5'i ise hayvansal ve bitkisel üretimden gelir sağlamaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere tarımsal faaliyetlerde bulunanlar büyük ölçüde hem hayvancılık hem bitkisel üretimle uğraşırken, diğer tarımsal faaliyetleri de sezona göre yürütmektedir.

2.1.2.2. Arazi Kullanımı

2.1.2.2.1. Genel Arazi Kullanımı

Genel arazi kullanımını ile ilgili üç farklı veri mevcuttur. Literatürde İlin yüzölçümü 743.600 hektar görünürken, Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 2000 yılında yapılan Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre bu rakam 736.700 hektar, Artvin Tapu ve Kadastro Müdürlüğü' nün yapmış olduğu çalışmalar göre ise 751.300 hektar görünmektedir. Tarımsal yapı çalışmalarında 736.700 hektar baz alınmıştır.

Tablo-6. İlçelerde Arazinin Kullanımına Göre Dağılımı (2002)

İlçeler	Alan (Ha) (*)	Ekili Tarım Alanı		Orman ve Funda		Çayır ve Mera		Tarım Dışı	
		Miktar	Yüzde	Miktar	Yüzde	Miktar	Yüzde	Miktar	Yüzde
Merkez	108500	2076	1,91	80838	74,51	11520	10,62	14066	12,96
Ardanuç	98900	1888	1,91	38289	38,71	36847	37,26	21876	22,12
Arhavi	29900	5038	16,85	17451	58,36	2354	7,87	5057	16,91
Borçka	79900	5387	6,74	54286	67,94	3644	4,56	16583	20,75
Hopa	21200	5513	26,00	10076	47,53	3868	18,25	1743	8,22
Murgul	33600	864	2,57	25069	74,61	1936	5,76	5731	17,06
Şavşat	137700	1973	1,43	59476	43,19	45529	33,06	30722	22,31
Yusufeli	227000	9281	4,09	104968	46,24	25113	11,06	87638	38,61
TOPLAM	736700	32019	4,35	390453	53,00	130811	17,76	183416	24,90

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü

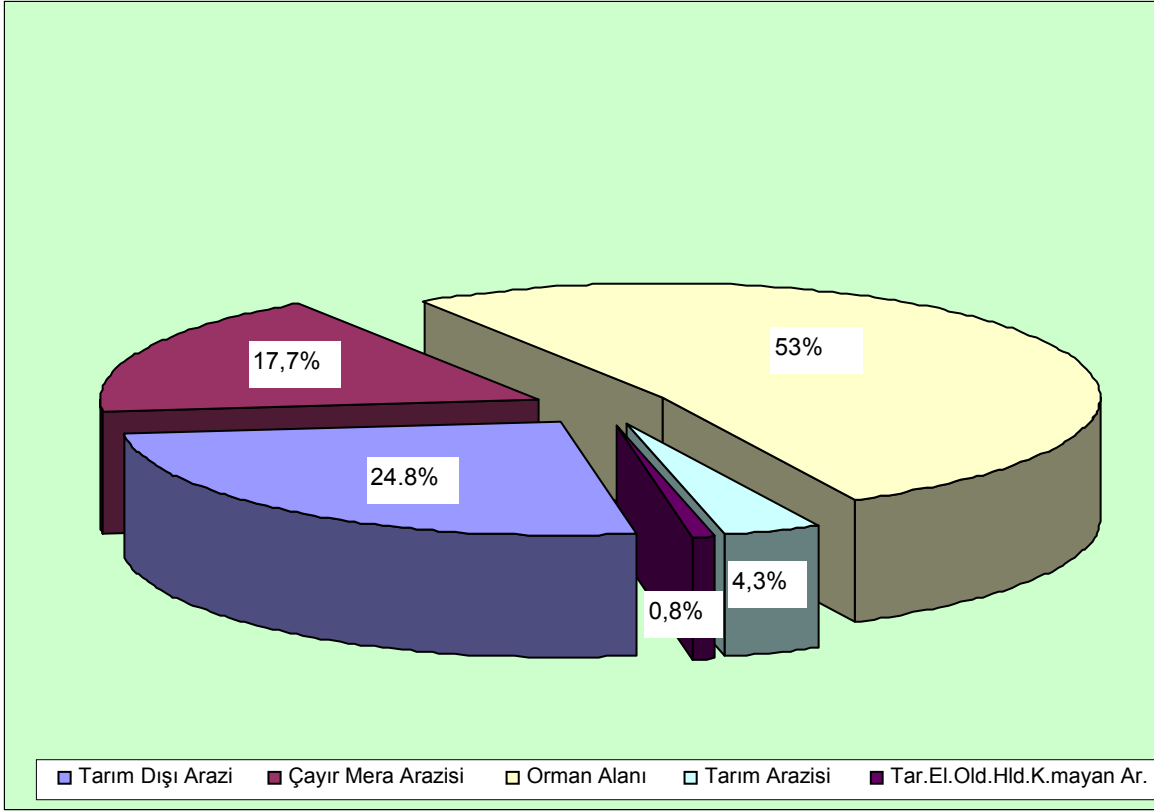
(*) Tarıma Elverişli olduğu halde kullanılmayan arazi miktarları dahil edilmemiştir.

Tablo 7. İlde arazinin kullanımına göre dağılımı

	Alan (Ha)	Ekili Tarım Alanı		Orman ve Funda		Çayır ve Mera		Tarım Dışı Arazi	
		Miktar	Yüzde	Miktar	Yüzde	Miktar	Yüzde	Miktar	Yüzde
TOPLAM	736.700	32.019	4,34	390.453	53	130.811	17,7	183.416	24,9

Daha önce de belirtildiği üzere tarım alanları Artvin İli için ortalama bir rakamdır. Köylerde hane halkı başına düşen arazi miktarı 6 ile 32 dekar arasında değişmektedir. Yüzölçümünün % 53'ini orman alanları, % 17,7'sini daimi çayır ve mera alanlarının oluşturduğu İlde % 4,3'lük bir tarım arazisi miktarı mevcuttur. İlde nadas uygulaması çok fazla yapılmamakta olup; gerek sosyal gerekse ekonomik göçler ve tarımda çalışabilir nüfus yaşının yükselmesi yıllar itibariyle tarım arazilerinin kullanımından vazgeçilmesine neden olmuştur. İl de yıllar itibariyle yaklaşık 6.500 hektar (% 0,8) arazi kullanım dışı kalmıştır. Ayrıca ekilebilir tarla arazilerinin bir kısmı yıllar itibariyle çayır alanları olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere İlde öncelikle atıl durumda bulunan ve çayıra terk edilen arazilerin yeniden kullanımının sağlanması ve bu alanlarda yeni bir ürün deseninin oluşturulması tarımsal yapının iyileştirilmesi ve geliştirilmesinde önemli olacaktır.

Çayır alanları vatandaşın mülkiyetindeki arazilerdir, çayır vasfındaki araziler köy ortamalı veya hazine adına tescilli değildir, dolayısıyla kullanılan alanlar içerisine alınması faydalı olacaktır. Toplam çayır alanı 28.029 ha toplam mera alan 102.782 ha'dır.

Şekil 4. Genel Arazi Kullanımına Göre Yüzde Dağılım

2.1.2.2.2. Tarımsal Arazi Kullanımı

2001 yılından 2002 yılına gelindiğinde İlçeler bazında Ardanuç İlçesi hariç tarım alanlarının kullanımında bir artış meydana gelmiştir. Ekili alanların kullanımında İlçeler arasında farklılık olmasına karşın genelde yükselme eğilimi göstermektedir. Tüm İlçelerde ekili tarla alanlarında bir artış yaşanmasına karşın, genel arazi kullanımındaki diğer değişimler kullanılan tarım arazileri içerisindeki oranlarda düşüş veya yükselişe neden olmuştur. İlçeler bazında tarım alanlarının kullanım özellikleri ilçelerin tarımsal faaliyetlerde ağırlıklı yapılarını da göstermektedir. Özellikle meyve ve bağ alanlarında Murgul ve Hopa İlçelerindeki artış göze çarpmaktadır. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri Murgul İlçesinde faaliyet gösteren Murgul Bakır İşletmesinin çalışmalarının durmasıdır. İşletmenin faaliyetinin durması ile birlikte ekolojik yapı yavaş yavaş dengesini sağlamaktadır.

Tablo-8. İlçelere Göre Tarım Alanlarının Kullanımı (Ha)

İlçeler	Ekilen Tarla		Sebze		Meyve-Bağ		Çay		Fındık		Zeytin		Toplam Alan	
	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002
Merkez	577	1.267,2	92,88	88,27	602,9	287,3	0	0	32	32	144	144	1.448,78	1.818,77
Ardanuç	884	1.186,7	382,39	242,1	744,75	341,57	0	0	1,35	0,9	80	80	2.092,49	1.851,27
Arhavi	700	775	126,31	200	86,4	158,31	2.700	3.000	900	900	0	0	4.512,71	5.033,3108
Borçka	787	875	77,6	68,05	412,8	387,8	1.830	1.721	2.320	2.320	0	0	5.427,4	5.371,35
Hopa	500	500	77,2	49,3	118	551,6	4.062,1	4.148	303,75	267	0	0	5.061,05	5.513,7182
Murgul	31	260	49,94	200	6,5	301,52	0	0	222	100	0	0	309,44	861,52
Şavşat	1.086,5	1.463,5	501,1	351,1	160,4	158	0	0	0	0	0	0	1.748	1.972,6
Yusufeli	5.708,5	7.403	464,46	891,7	504,7	515,67	0	0	0,97	0,97	200	200	6.878,63	9.011,34
TOPLAM	10.274	13.730,4	1.771,88	2.090,52	2.636,45	2.701,77	8.592,1	8.869	3.780,7	3.620,87	424	424	27.478,5	31.433,879

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü

Tablo-9. İlçelere Göre Tarım Alanları Kullanımının Yüzde Dağılımı

İlçeler	Ekilen Tarla(%)		Sebze (%)		Meyve-Bağ (%)		Çay (%)		Fındık (%)		Zeytin (%)		Toplam Alan (%)	
	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002
Merkez	39,83	9,3	6,41	4,85	41,61	15,80	0	0	2,21	1,76	9,94	7,92	100	100
Ardanuç	42,25	64,1	18,27	13,08	35,60	18,45	0	0	0,06	0,05	3,82	4,32	100	100
Arhavi	15,51	15,40	2,80	3,97	1,92	3,15	59,83	59,6	19,94	17,88	0	0	100	100
Borçka	14,99	16,29	1,48	1,27	7,87	7,22	34,87	32,03	42,75	43,19	0	0	100	100
Hopa	9,88	9,07	1,53	0,89	2,14	10,00	80,26	75,19	6,00	4,84	0	0	100	100
Murgul	10,02	30,18	16,14	23,21	2,10	35,00	0	0	71,74	11,61	0	0	100	100
Şavşat	62,16	74,20	28,67	17,79	9,18	8,01	0	0	0	0	0	0	100	100
Yusufeli	82,99	82,15	6,75	9,90	7,34	5,72	0	0	0,01	0,01	2,91	2,22	100	100

2.1.2.3. Bitkisel Üretimde Ürün Çeşitleri, Üretim, Verim ve Gelir

2.1.2.3.1. Ürün Deseni

İlde tür ve çeşit bazında oldukça geniş bitkisel üretim potansiyeli mevcuttur. Flora ve fauna kaynakları zengin olan İlde son yıllarda bu potansiyel değerlendirilerek yüksek verimli tohumluklar ve fidanlar getirilerek çiftçilerimize örnek bahçeler tesis edilmiştir. Kalite ve kantitenin artırılması ile pazarda aranan çeşitlerin üretimine öncelik verilmiş, bu arada yerli çeşitlerin de seleksiyonu için gerekli olan bakım, budama, aşılama ve gübreleme gibi kültürel işlemler örnek bahçelerde çiftçilere teşhir edilmiştir. Son yıllardaki bu çalışmalar verim ve kaliteyi artırmıştır. İlde entansif (sermaye yoğun) tarım anlayışı son 7-8 yılda artış göstermiştir. Bu hususta Tarım İl Müdürlüğüne seracılık, alabalık yetiştiriciliği, besicilik, arıcılık ve ana arı üretimi, kivi, ceviz, Trabzon hurması, kapari gibi meyvelerle yonca, korunga, fasulye ve silajlık mısır gibi bitkilerin ekim, dikim ve üretimlerinin artırılması için sınırlı kaynaklar seferber edilerek yüksek verimli hibrit tohumluklar, sertifikalı fidanlar getirilmiş ve çiftçilerimize dağıtımı yapılmıştır.

2.1.2.3.1.1. Tarla Ürünleri

Türkiye genelinde tarla bitkileri içerisinde en çok hububat tarımı yapılmaktadır. İlde kullanılabilir tarım alanı 32.019 ha. olup bunun yaklaşık yüzde 18,28'i hububat ekili alanlardır. Artvin genelinde hububat üretimi içerisinde ekim alanı en fazla olan ürün buğday'dır. Buğday'dan sonra ikinci sırayı mısır, 3. sırayı ise arpa almaktadır.

Tablo.10- İlçeler Bazında Artvin İlinde Hububat Ekiliş Alanları ve Üretim Durumu

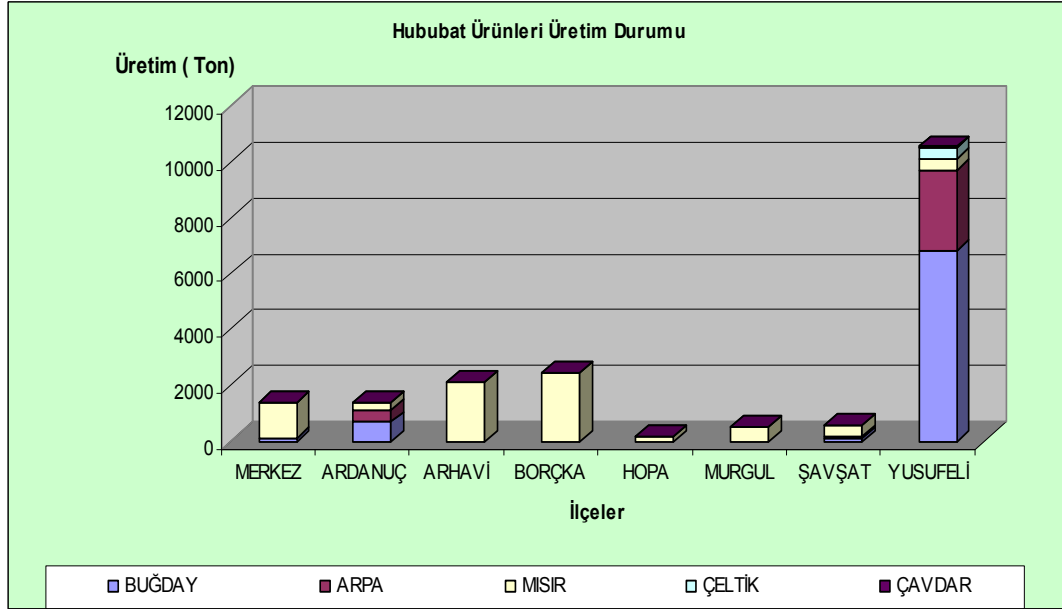
İLÇELER	HUBUBAT EKİLİŞ ALANLARI VE ÜRETİM DURUMU (2002)									
	BUĞDAY		ARPA		MISIR		ÇELTİK		ÇAVDAR	
	ALAN (Ha)	ÜRETİM (TON)	ALAN (Ha)	ÜRETİM (TON)	ALAN (Ha)	ÜRETİM (TON)	ALAN (Ha)	ÜRETİM (TON)	ALAN (Ha)	ÜRETİM (TON)
MERKEZ	40	75	7	10,5	400	1.300	0	0	0	0
ARDANUÇ	450	675	250	415	105	262,5	0	0	0	0
ARHAVİ	0	0	0	0	644	2.100	0	0	0	0
BORÇKA	0	0	0	0	700	2.450	0	0	0	0
HOPA	0	0	0	0	500	150	0	0	0	0
MURGUL	0	0	0	0	200	500	0	0	0	0
ŞAŞAT	57	96,9	36,5	51,1	125	437,5	0	0	0	0
YUSUFELİ	3.400	6.800	1.450	2.900	123	365	145	435	150	20
TOPLAM	3.947	7.646,9	1.743,5	3.376,6	2.797	7.565	145	435	150	20

İlde kişi başına düşen buğday, mısır, arpa, çeltik ve çavdar üretimi sırasıyla; 39,9, 39,4, 17,6, 2,3 ve 0,1 kg'dır. İlçeler bazında karşılaştırma yapıldığında İl genelinde toplam buğday üretiminin % 86'sı, Çeltik ve Çavdar üretiminin tamamı Yusufeli İlçesinde (Yusufeli İlçesinin özellikle Çoruh Vadisi boyunca uzanan geniş ve daha düzlük taban arazilerinde çeltik üretimi gerçekleştirilmektedir.) üretilmektedir. Sahil bölgeleri olarak adlandırdığımız Arhavi ve Hopa İlçelerinde ise yağışların normalden fazla olması ve daha çok çay ve fındık tarımı yapılması nedeniyle mısır dışında tarla ürünleri üretimi yapılmadığı dikkat çeken unsurlardan biridir. Sahil bölgesinde mısır üretiminin yaygın olarak yapılmasının en önemli nedeni ise insan besini olarak alışagelenin dışında mısırın tercih edilmesi ve mısır bitkisinin yağışlı iklime uygun olmasıdır. Bu İlçelerde üretilen mısır hane halkı tarafından tüketilmekte olup, diğer ilçelere oranla hayvan yemi olarak kullanımı daha düşüktür.

Tablo.11- İlçelere Göre tarla Ürünleri Ekiliş Alanları ve Üretim Durumu

İLÇELER	TARLA ÜRÜNLERİ EKİLİŞ ALANLARI VE ÜRETİM DURUMU					
	PATATES		KURU FASULYE		KURU SOĞAN	
	ALAN (HA)	ÜRETİM (TON)	ALAN (HA)	ÜRETİM (TON)	ALAN (HA)	ÜRETİM (TON)
MERKEZ	550	8.000	47	56,4	0	0
ARDANUÇ	140	1.820	110	121	30	255
ARHAVİ	0	0	52	130	0	0
BORÇKA	50	875	40	40	0	0
HOPA	0	0	0	0	0	0
MURGUL	60	600	0	0	0	0
ŞAVŞAT	302	3.020	60	120	0	0
YUSUFELİ	300	7.500	260	520	0	0
TOPLAM	1.402	21.815	569	987,4	30	255

İlde kişi başına düşen patates, kuru fasulye ve kuru soğan üretimi sırasıyla; 113.1 kg, 5.1 kg ve 1.3 kg'dır. Tarla ürünleri içerisinde yer alan patates, kuru fasulye, kuru soğan üretimi ise bölge ihtiyacını karşılayacak düzeydedir. Aile içi öz tüketim karşılandıktan sonra kalan çok az kısım pazara arz edilmektedir.

Şekil-5. Hububat Ürünleri Üretim Durumu

Patates üretiminde ilk sırada Merkez İlçe yer alırken, kuru fasulye üretiminde Yusufeli İlçesi, kuru soğan üretiminde ise Ardanuç İlçesi ilk sırada yer almaktadır.

İl genelinde, mısır, patates, buğday ve arpa tarla bitkileri içinde en önemli ürünlerdir. Mısır tarla bitkileri içinde yüzde 19,7, buğday yüzde 15,3, patates yüzde 45.1 ve arpa yüzde 11.4'lük orana sahiptir. Dört bitkinin toplam payı yüzde 92 civarındadır. Toplam 12-15 tür tarla bitkisi üretimi olmasına rağmen endüstri bitkileri üretimi payı yüzde 3 düzeyindedir. Kısaca tarla bitkilerinde temel ürün deseni mısır, buğday, arpa ve patates olarak belirlenmektedir.

İlçelere göre, Merkez ilçede patates yüzde 84, mısır yüzde 13, buğday yüzde 0,8, arpa yüzde 0,1, kuru fasulye yüzde 0,6'lık orana sahiptir. Buradan da anlaşılacağı üzere mısır ve patates Merkez İlçe'de temel ürün desenini oluşturmaktadır. İki ürünün (patates, mısır) toplam oranı yüzde 97'dir.

Ardanuç'ta üretim miktarı olarak buğday yüzde 17,7, arpa yüzde 11,8, mısır yüzde 7,5, patates yüzde 52,2, kuru fasulye yüzde 3,5 ve kuru soğan yüzde 7,3'lük bir paya sahiptir. İlçede yüzde 52,2'lik oranla patates temel üründür. Buğday, arpa ve mısır ise toplamda yüzde 37'lik paya sahiptir.

Arhavi İlçesinin en önemli tarla ürünü mısır'dır. Mısır İlçede 77,09'luk paya sahiptir. Kuru fasulye üretimi ise % 22,9'la ikinci üründür. İlçede tarla ürünlerinden daha çok çay ve fındık üretimi yapılmaktadır. Ayrıca son yıllarda fındık ve çaya alternatif olarak kivi üretimi de yaygınlaşmaktadır.

Borçka İlçesi yapı olarak sahil bölgeleri ile iç bölgeler arasında geçit konumundadır. Bir kısmında tipik Karadeniz iklimi görülürken bir kısmında iç bölgelere özgü sert iklim yapısı ile kıyı iklimi arasındaki geçiş iklimi görülmektedir. Bu nedenle pek çok ürünün üretimi söz konusudur. İlçenin en önemli tarla ürünü yüzde 70'lik payla mısırdır. Mısırdan sonra patates ve kuru fasulye gelmektedir.

Hopa İlçesi Arhavi İlçesi ile paralellik göstermektedir. İlçede yetiştirilen ürünlerin başında mısır gelmektedir. Mısırın üretimdeki payı yüzde 98'lerdedir. Diğer tarla ürünlerinin üretimi oldukça düşüktür.

Murgul İlçesi; İlçede bulunan bakır işletmesi nedeniyle uzun yıllar verimli bir şekilde üretim yapılamamıştır. Ancak son 10 yıl içerisinde işletmenin izabe tesisini çalıştırmayıp cevheri işlenmek üzere Samsuna göndermesi, İlçede doğal dengenin yavaş yavaş eski konumunu almasını sağlamıştır. İlçede yüzde 43,8'lik payla mısır üretimi ilk sırada yer alırken; patates ikinci ürün olarak ön plana çıkmaktadır.

Savşat İlçesi geniş alanlara sahiptir. Ancak yıllar itibariyle tarım alanları daha çok çayır alanlarına dönüşmüştür. Bunun en önemli nedenlerinden biri de nüfusun daha çok yaşlılardan ve emeklilerden oluşmasıdır. İlçede mısırdan sonra en önemli ürün patatestir. Diğer ürünlerin payı yaklaşık yüzde 20'dir.

İlin en önemli tarla ürünleri potansiyeline sahip İlçesi Yusufeli İlçesidir. İlçe yapısı itibariyle Çoruh Nehri ve kollarının oluşturduğu havzalardan 2000 m. rakıma kadar pek çok ürün yetiştirilebilmektedir. Özellikle çeltik üretimi bölgenin taban arazilerinde yaygındır. İlçe'de ana ürün buğdaydır. Buğdayın toplam üretimdeki payı 39,6'dır. İkinci olarak arpa gelmektedir.

Ekilen tarla ürünlerinde yıllar itibariyle bir dalgalanma söz konusudur. 1998-1999 yılları arasında yüzde 0,5'lik bir artış, 1999-2000 yılları arasında yüzde 10,9'luk bir azalış yaşanırken; 2000-2001 yılları arasında yüzde 21,9'luk bir azalma söz konusudur. 2001-2002 yılları arasında ise yüzde 12,2'lik bir artış yaşanmıştır. Tarla ürünleri içinde ekilen alan olarak en büyük pay buğdaydadır. Buğdaydan sonra mısır gelmektedir. Yıllar itibariyle en çok değişim buğday alanlarında yaşanmıştır. Mısır alanlarında meydana gelen değişimler ise oldukça düşüktür.

Tablo.12- Temel Gruplara Göre Tarla Bitkileri Ekiliş Alanları (Da), Yüzde Dağılım ve Değişim

	YILLAR													
	1998		1999			2000			2001			2002		
	ALAN (HA)	PAY (%)	ALAN (HA)	PAY (%)	DEĞ.	ALAN (HA)	PAY (%)	DEĞ.	ALAN (HA)	PAY (%)	DEĞ.	ALAN (HA)	PAY (%)	
Tahıllar	12.532	46,5	12.428	46,9	-0,8	10.884	44,0	-14,2	5.568	25,9	-95,5	8.648	37,2	
Baklagiller	672	2,5	652	2,5	-3,1	617	2,5	-5,7	599	2,8	-3,0	569	2,4	
Endüstriyel Bit.	9595	35,6	9.385	35,4	-2,2	9.362	37,8	-0,2	9.349	43,5	-0,1	9.611	41,3	
Yumru Bit.	1.872	6,9	1.533	5,8	-22,1	1.162	4,7	-31,9	1.435	6,7	19,0	1.440	6,2	
Yem Bit.	2.291	8,5	2.506	9,5	8,6	2.718	11,0	7,8	4.556	21,2	40,3	2.986	12,8	
Toplam	26.962	100	26.504	100		24.743	100	-7,1	21.507	100	-15,0	23.254	100	

Ekilen alan olarak toplam tarla ürünlerinin içinde 9.611 hektarla endüstriyel bitkiler, yüzde 41 ile ilk sıradadır. 8.648 dekarla tahıllar, yüzde 37'lik payla ikinci sıradadır. Tahılların ardından yem bitkileri gelmekte, yumru bitkiler yüzde 6,2'lik payla yem bitkilerini izlemektedir.

Endüstriyel bitkiler (çay, tütün ve zeytin) üretimi ilde en büyük alanı kaplamaktadır. Ancak gerek tütün ve çayda uygulanan kotalar, gerekse yapılmakta ve yapılacak olan barajların etkisiyle yapılan kamulaştırmaların daha çok zeytin üretim alanlarını kapsaması yıllar itibariyle az da olsa bir azalmaya neden olmuştur. En büyük değişim ise 2001-2002 yılları arasında yaşanmıştır.

Yine hayvancılığın önemli bir tarımsal alt sektör olduğu İl'de, ihtiyacın yüksek olduğu yem bitkileri ekim alanında 2001-2002 yılları arasında yüzde 52,6'lık bir azalma yaşanmıştır. Ancak bu değişim verimden düşmüş alanların üretim dışında kalması ile açıklanabilir. Zira ülke genelinde uygulanmakta olan yem bitkileri üretimini geliştirme projesi kapsamında kaliteli kaba yem bitkileri üretimi yaygınlaşmıştır.

Yıllar itibariyle tarla ürünlerinde elde edilen ürün miktarında dalgalanmalar yaşandığı aşikardır. 2001 yılında meydana gelen don ve dolu yağışından dolayı verimde % 30 lara varan bir kayıp olmuştur. En yüksek düşüş bu yılda yaşanmıştır. Hemen hemen temel ürün gruplarının tamamında bir azalış meydana gelmiştir. Artışın yaşandığı ürünler ise yem bitkileridir. 2002 yılında buğday, arpa, çavdar, çeltik kuru fasulye, fiğ ve patates üretiminde bir artış yaşanmasına karşın; yonca, mısır, korunga ve kuru soğan üretiminde bir azalış yaşanmıştır.

Temel gruplar itibariyle bakıldığında üretim miktarında düşüşün en fazla olduğu grup yem bitkileridir(2001-2002 yılları arasındaki değişim). Bir diğer düşüş yaşanan grup ise endüstriyel bitkilerdir. 1998-2002 yılları arasında tahıl üretimi sürekli bir düşüş gösterse de 2002 yılında 2001 yılına göre yüzde 52 oranında bir artış yaşanmıştır.

2002 yılı üretim miktarlarına bakıldığında tarla ürünlerinin yüzde 38,6'sının patates olduğu görülmektedir. Patatesin bu özelliği yumru bitkilerin üretim payının yüksek görünmesine neden olmaktadır. Buğday, arpa ve mısırın üretim miktarı ise yüzde 33 düzeyindedir. Bir anlamda dört ürün toplam tarla bitkileri üretiminin yüzde 72'sini oluşturmaktadır.

Tablo.13- İlde Tarla Ürünlerinin Yıllara Göre Ekiliş Alanları (Da), Yüzde Dağılım ve Değişimi

ÜRÜNLER	YILLAR														
	1998			1999			2000			2001			2002		
	ALAN (HA)	PAY (%)	DEĞ.	ALAN (HA)	PAY (%)	DEĞ.	ALAN (HA)	PAY (%)	DEĞ.	ALAN (HA)	PAY (%)	DEĞ.	ALAN (HA)	PAY (%)	
Buğday	7.525	43,3	0,1	7.535	43,2	-18,6	6.133	39,5	-55,6	4.417	19,9	63,3	3.947	28,8	
Arpa	1.817	10,5	-0,1	1.815	10,4	-1,7	1.784	11,5	-82	321	2,6	443	1.744	12,8	
Çavdar	20	0,1	-25	15	0,1	0	15	0,1	-6,7	14	0,1	7,1	150	0,1	
Mısır (Dane)	2.990	17,2	-2,6	2.913	16,7	-3,6	2.807	18,1	-5,1	2.666	21,9	4,9	2.797	20,5	
Çeltik	180	1,1	-16,7	150	0,9	-3,3	145	0,9	3,5	150	1,2	-3,3	145	1,1	
Fasulye(K)	672	3,8	-3	652	3,6	-5,4	617	3,9	-2,9	599	4,9	-5	569	4,2	
Fiğ(K.ot)	307	1,8	-2	301	1,7	-0,3	300	1,9	16,7	350	2,9	-12,9	305	2,2	
Soğan(K)	67	0,4	1,5	68	0,4	0,3	41	0,3	-39,4	67	0,6	-55,4	30	0,2	
Sarımsak	0	0	0	0	0	0	0	0	100	4	0,1	88,6	8	0,1	
Patates	1.805	10,4	0	1.805	10,3	-29,6	1.270	8,2	7,3	1.363	11,2	2,9	1.402	10,3	
Yonca	1.383	7,9	7,1	1.481	8,5	12,2	1.661	10,7	81,9	3.021	24,8	-40,5	1.797	13,2	
Korunga	601	3,5	20,5	724	4,2	4,6	757	4,9	56,5	1.185	9,8	-25,5	883	6,5	
TOPLAM	17.367	100	0,5	17.459	100	-10,9	15.530	100	-21,9	14.157	100	12,2	13.777	100	

Tablo.14- Artvin İlinde Tarla Ürünlerinin Yıllara Göre Üretim Miktarları (Ton), Yüzde Dağılım ve Değişimler

ÜRÜNLER	YILLAR													
	1998		1999			2000			2001			2002		
	ÜRETİM (TON)	PAY (%)	ÜRETİM (TON)	PAY (%)	DEĞ.	ÜRETİM (TON)	PAY (%)	DEĞ.	ÜRETİM (TON)	PAY (%)	DEĞ.	ÜRETİM (TON)	PAY (%)	DEĞ.
Buğday	13.045	24,7	5.244	11,1	-148,8	9.316	17,1	43,7	6.625	14,6	-40,6	7.647	13,6	13,4
Arpa	3.577	6,8	3.604	7,6	0,8	3.396	6,2	-6,1	2.985	6,6	-13,8	3.377	6,0	11,6
Çavdar	26	0,0	20	0,0	-30,0	20	0,0	0,0	13	0,0	-57,0	20	0,0	36,3
Mısır (Dane)	9.122	17,2	9.157	19,4	0,4	8.186	15,0	-11,9	5.154	11,3	-58,8	7.565	13,4	31,9
Çeltik	486	0,9	450	1,0	-8,0	435	0,8	-3,4	315	0,7	-38,1	435	0,8	27,6
Fasulye(K)	1.121	2,1	1.121	2,4	0,0	931	1,7	-20,4	892	2,0	-4,4	987	1,8	9,7
Fiğ(K.ot)	756	1,4	845	1,8	10,5	840	1,5	-0,6	685	1,5	-22,6	850	1,5	19,4
Soğan(K)	315	0,6	315	0,7	0,0	409	0,8	23,0	796	1,8	48,6	255	0,5	-212
Sarımsak(K)	15	0,0	15	0,0	-3,4	13	0,0	-11,5	9	0,0	-52,9	9	0,0	0,0
Patates	14.933	28,2	14.933	31,6	0,0	16.060	29,5	7,0	11.783	25,9	-36,3	21.815	38,7	46,0
Yonca	7.378	13,9	9.055	19,2	18,5	9.992	18,3	9,4	15.551	34,2	35,7	10.577	18,8	-47,0
Korunga	2.247	4,2	2.514	5,3	10,6	1.800	3,3	-39,7	3.239	7,1	44,4	2.825	5,0	-14,7
TOPLAM	52.904	100	47.272	100	-11,9	54.498	100	13,3	45.418	100	-20,0	56.360	100	19,4

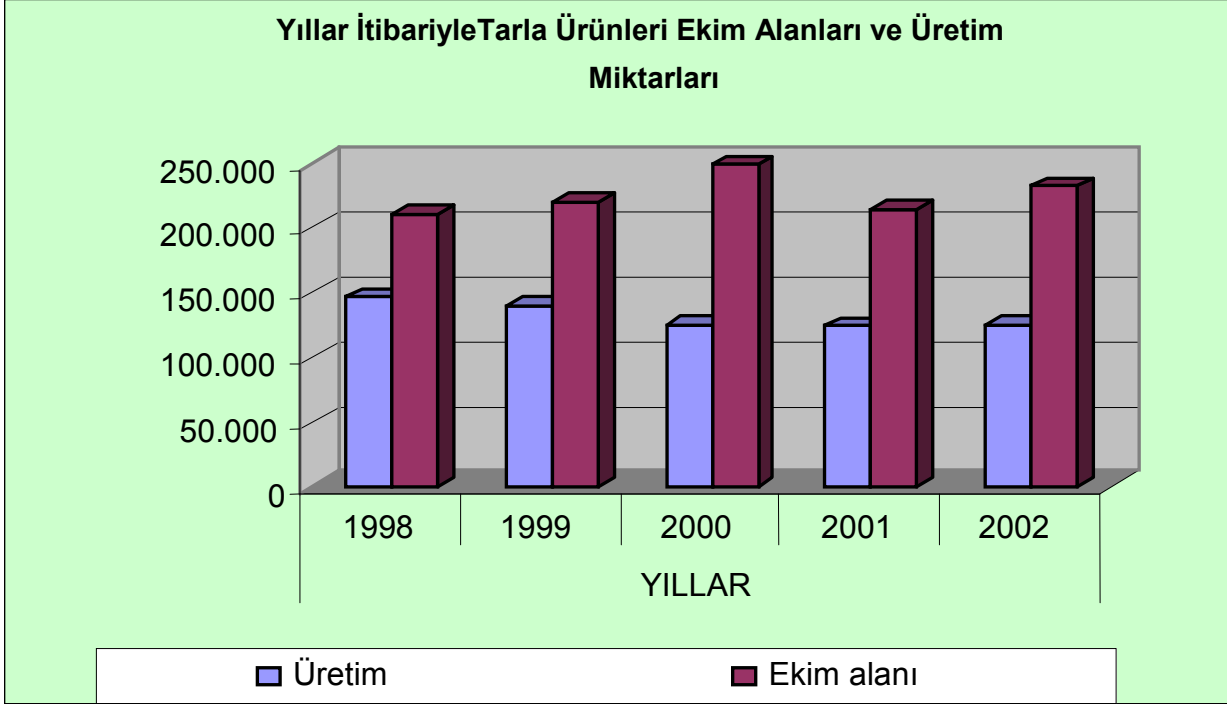
Tablo.15- Temel Gruplara Göre Tarla Bitkileri Üretim Miktarları (Ton), Yüzde Dağılım ve Değişimleri

	YILLAR												
	1998		1999		2000			2001			2002		
	ÜRETİM (TON)	PAY (%)	ÜRETİM (TON)	PAY (%)	ÜRETİM (TON)	PAY (%)	DEĞ.	ÜRETİM (TON)	PAY (%)	DEĞ.	ÜRETİM (TON)	PAY (%)	DEĞ.
Tahıllar	26.256	18,0	18.475	13,2	21.353	17,1	13,5	14.514	11,7	-47,1	19.044	15,2	23,8
Baklagiller	1.121	0,8	1.121	0,8	931	0,7	-20,4	892	0,7	-4,4	987	0,8	9,7
Endüstriyel Bit.	93.219	63,8	92.865	66,3	70.129	56,3	-32,4	78.794	63,4	11,0	68.892	55,0	-14,4
Yumru Bit.	15.263	10,4	15.263	10,9	16.478	13,2	7,4	12.587	10,1	-30,9	22.079	17,6	43,0
Yem Bit.	10.381	7,1	12.414	8,9	12.632	10,1	1,7	19.475	15,7	35,1	14.251	11,4	-36,7
TOPLAM	146.107	100	140.123	100	124.614	100	-12,4	124.211	100	-0,3	125.252	100	0,8

2.1.2.3.2.1. Tarla Bitkileri Üretim Miktarları ve Elde Edilen Gelir

2.1.2.3.2.1.1. İl Genelinde Tarla Ürünleri Üretimi

İl'de verimlilik oranlarına baktığımızda buğday üretimi verimliliği Türkiye ortalaması 1.941 kg/ha iken Artvin' de 1.937 kg/ha'dır. Arpada, Türkiye ortalaması 2.145 kg/ha iken Artvin' de 1.937 kg/ha'dır . Baklagillerde ise bu oran Türkiye ortalamasının üstündedir. Türkiye'de ortalama verim 906 kg/ha iken Artvin'de bu rakam 1735 kg/ha'dır. Yumrulu bitkilerden patates'de Türkiye ortalamasının (yaklaşık 18.000-20.000 kg), biraz altındadır.

Şekil 6. Artvin İl'i ekim alanı (da) ve üretim miktarı (Ton)

Tarla ürünlerinden elde edilen gelir düzeyine baktığımızda, sabit fiyatlarla toplam tarla ürünlerinden elde edilen gelirin yaklaşık yüzde 59'unu patates, yüzde 13'ünü yem bitkileri, yüzde 11'ini buğdayın sağladığı görülmektedir (Tablo.15). Tarla ürünlerinde patates, buğday ve yem bitkilerine bağımlılık görülmektedir. Böylesi bir yapı, ilgili ürünlerin piyasa koşullarındaki her tür etkinin İl'in tarımsal gelirinde büyük dalgalanmalara yol açabileceğini göstermektedir.

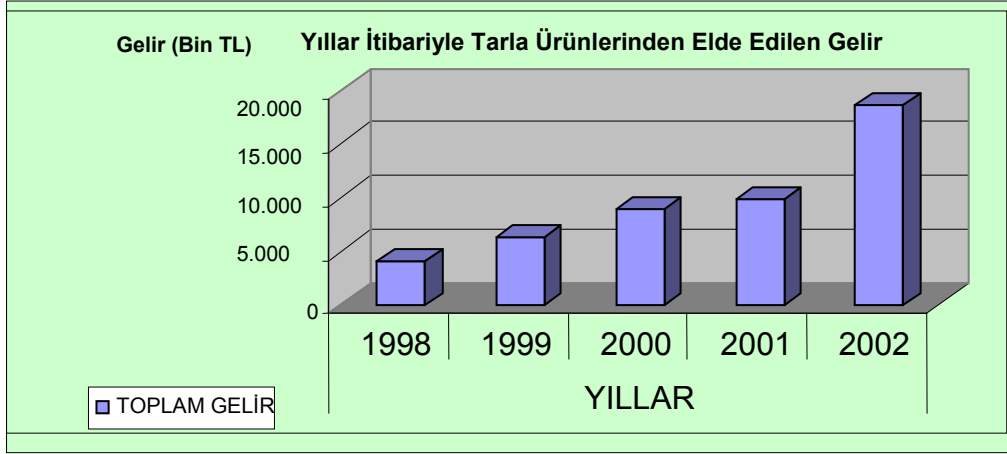
Temel gruplara göre, elde edilen gelirin yüzde 59,6'sı yumru bitkilerden, yüzde 20,5'i tahıllardan elde edilmektedir . İki grup, toplam gelirin yüzde 80'in üzerindeki kısmını yaratmaktadır. Yumru bitkilerin tamamına yakın kısmı patates olup, tahılların ise yüzde 11'i buğdaydan sağlanmaktadır. Yem bitkilerinden sağlanan gelir ise yüzde 17,2 düzeyindedir.

Tablo.16- Tarla Ürünlerinden Elde Edilen Gelir (Bin TL), Yüzde Dağılım ve Değişimleri

ÜRÜNLER	YILLAR														
	1998		1999			2000			2001			2002			
	GELİR (BİN TL)	PAY (%)	GELİR (BİN TL)	PAY (%)	DEĞ.	GELİR (BİN TL)	PAY (%)	DEĞ.	GELİR (BİN TL)	PAY (%)	DEĞ.	GELİR (BİN TL)	PAY (%)	DEĞ.	
Buğday	717.475.000	17,8	393.300.000	6,3	-45,2	419.220.000	4,6	6,5	1.073.250.000	3,1	-28,5	2.007.311.250	10,8	569,6	
Arpa	178.850.000	4,4	270.315.000	3,4	51,1	152.820.000	1,7	-43,5	223.890.000	2,2	46,5	886.357.500	4,8	295,9	
Cavdar	1.040.000	0,1	1.500.000	0,1	44,2	900.000	0,1	-40	955.500	0,1	6,2	5.000.000	0,1	423,3	
Mısır (Dane)	775.370.000	19,2	915.700.000	14,5	18,6	982.320.000	11,1	7,3	823.104.000	8,3	-16,2	756.500.000	4,1	-8,1	
Çeltik	87.480.000	2,2	90.000.000	1,2	2,9	65.250.000	0,7	-11,5	69.300.000	0,6	6,2	130.500.000	0,7	88,3	
Fasulye	280.125.000	6,9	336.150.000	5,4	20	139.650.000	1,6	-58,5	200.700.000	2,1	43,7	493.700.000	2,7	145,9	
Fig(K.ot)	22.920.000	0,6	42.250.000	0,8	84,3	63.000.000	0,7	49,1	102.750.000	1,1	63,1	170.000.000	0,9	65,5	
Sogan(K)	28.350.000	0,7	34.650.000	0,6	22,2	51.125.000	0,6	47,5	238.680.000	2,4	367	114.750.000	0,6	-51,9	
Sarımsak(K)	1500000	0	1500000	0	0	1500000	0	0	850000	0,1	100	2550000	0,1	114	
Patates	1.243.350.000	36,3	3.389.791.000	53,6	131,6	5.862.960.000	65,6	72,9	4.124.050.000	41,8	-29,7	10.907.500.000	58,9	164	
Yonca	368.900.000	9,2	679.125.000	10,8	84,1	999.200.000	11,2	47,1	3.110.200.000	31,6	211	2.379.712.500	12,9	-23,5	
Korunga	106.100.000	2,6	188.550.000	3,3	77,7	180.000.000	2,1	-4,5	647.700.000	6,6	259,8	635.512.500	3,4	-1,9	
TOPLAM	3.824.960.000	100	6.356.331.000	100	57,4	8.931.445.000	100	40,6	10.623.079.500	100	10,4	18.512.343.750	100	87,9	

Tablo.17- Temel Gruplara Göre Elde Edilen Gelir* (Bin TL) ve Yüzde Dağılımı

	YILLAR														
	1998		1999			2000			2001			2002			
	GELİR (TL)	PAY (%)	GELİR (TL)	PAY (%)	DEĞ.	GELİR (TL)	PAY (%)	DEĞ.	GELİR (TL)	PAY (%)	DEĞ.	GELİR (TL)	PAY (%)	DEĞ.	
Tahıllar	1.760.215.000	43,7	1.670.815.000	26,3	-5,1	1.620.510.000	18,2	-3,1	1.417.017.000	14,4	-12,6	3.785.668.750	20,5	167,2	
Baklagiller	280.125.000	6,8	336.150.000	5,3	20	139.650.000	1,6	-58,5	200.700.000	2,1	43,7	493.700.000	2,7	145,9	
Yumru Bit.	1.286.700.000	37,1	3.439.441.000	54,1	129,6	5.929.085.000	66,3	72,7	4.374.205.000	44,3	-26,2	11.054.125.000	59,6	152,6	
Yem Bit.	497.920.000	12,4	909.925.000	14,3	82,7	1.242.200.000	13,9	36,5	3.860.650.000	39,2	210,8	3.185.225.000	17,2	-17,5	
TOPLAM	3.824.960.000	100	6.356.331.000	100	57,4	8.931.445.000	100	40,6	9.852.572.000	100	10,4	18.518.718.750	100	87,9	

Şekil 7. Yıllara Göre Tarla Ürünlerinden Elde Edilen Gelir (Bin TL)

2.1.2.3.2.1.2. İlçelere Göre Tarla Ürünleri İle İlgili Göstergeler

İlçe bazında tarla bitkileri ekiminde alan olarak Yusufeli ve Şavşat İlçeleri ilk sıralardadırlar (Tablo.17). Yaklaşık yüzde 65’lik payları olan bu iki ilçeyi, yüzde 9,27’lik payla Merkez İlçe ve yüzde 8,73 ile Ardanuç izlemektedir. Arhavi, Borçka, Hopa ve Murgul İlçeleri tarla bitkileri ekiminde sırasıyla yüzde 5,1; 6,29; 3,72 ve yüzde 1,91 ile en düşük paya sahip ilçelerdir. Üretime baktığımızda ilçeler arasında toprak, iklim farklılıkları ve sulama kaynakları farklılıkları ortaya çıkmaktadır.

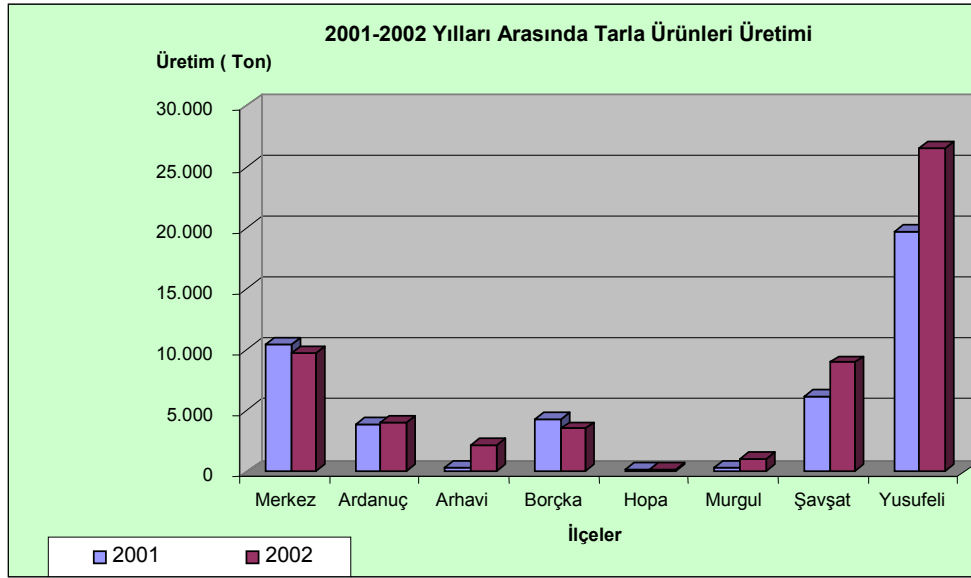
Tablo.18-İlçeler İtibarı ile Yıllara Göre Tarla Bitkileri Ekiliş Alanları (Ha), Yüzde Dağılım

İlçeler	1998		1999		2000		2001		2002	
	Alan (Ha)	Pay	Alan (Ha)	Pay	Alan (Ha)	Pay	Alan (Ha)	Pay	Alan (Ha)	Pay
Merkez	1.168	6,73	1.145	6,56	909	5,85	1.177	9,68	1.264	9,27
Ardanuç	6.416	36,94	6.424	36,80	4.701	30,27	1.166	9,59	1.191	8,73
Arhavi	910	5,24	920	5,27	910	5,86	785	6,46	696	5,10
Borçka	865	4,98	830	4,75	804	5,18	880	7,24	858	6,29
Hopa	460	2,65	465	2,66	470	3,03	500	4,11	507	3,72
Murgul	536	3,09	406	2,33	380	2,45	41	0,34	260	1,91
Şavşat	1.117	6,43	1.341	7,68	1.433	9,23	1.469	12,08	1.464	10,73
Yusufeli	5.895	33,94	5.928	33,95	5.923	38,14	6.140	50,50	7.403	54,26
TOPLAM	17.367	100,00	17.459	100,00	15.530	100,00	12.158	100,00	13.643	100,00

Yıllar itibariyle bakıldığında, Merkez ilçenin üretimdeki payı yüzde 23’ten yüzde 17’ye gerilemiştir. Merkez ilçe ile birlikte Ardanuç, Borçka, Hopa ilçelerinde de üretimde bir azalış söz konusudur. Buna karşılık Arhavi, Murgul, Şavşat ve Yusufeli ilçelerinde üretimde bir artış görülmektedir.

Tablo.19- İlçeler İtibarıyla Yıllara Göre Tarla Bitkileri Üretim Miktarları (Ton), Yüzde Dağılım ve Değişimler

İlçeler	1998		1999		2000		2001		2002	
	Üretim	Pay	Üretim	Pay	Üretim	Pay	Üretim	Pay	Üretim	Pay
Merkez	3.648,0	7,03	3.544,0	7,46	7.568,0	13,69	10.467,5	23,02	9.719,9	17,26
Ardanuç	14.592,0	28,12	6.488,0	13,67	8.130,0	14,71	3.925,9	8,64	4.056,3	7,20
Arhavi	2.560,0	4,93	2.480,0	5,22	2.560,0	4,63	340,5	0,75	2.230,0	3,96
Borçka	2.287,0	4,41	3.382,0	7,12	2.516,0	4,55	4.353,5	9,58	3.533,0	6,27
Hopa	1.380,0	2,66	1.395,0	2,94	1.410,0	2,55	150,0	0,33	150,0	0,27
Murgul	1.222,5	2,36	1.424,5	3,00	1.042,0	1,89	355,0	0,78	1.100,0	1,95
Şavşat	6.877,0	13,25	8.134,2	17,13	8.733,0	15,80	6.231,5	13,71	8.956,5	15,90
Yusufeli	19.322,0	37,24	20.629,0	43,45	23.314,0	42,18	19.638,9	43,20	26.584,7	47,19
TOPLAM	51.888,5	100,0	47.476,7	100,0	55.273,0	100,0	45.462,8	100,0	56.330,4	100,0

Şekil 8. İlçelere Göre 2001-2002 Yılları Arasında Üretim Miktarları

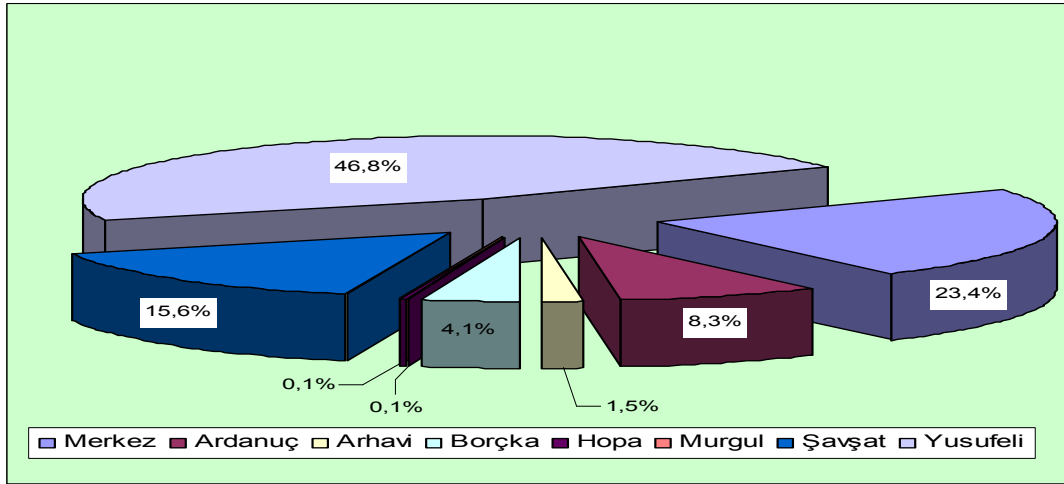
İlçe bazında üretim miktarları 2001- 2002 yılları arasında sapmalar göstermektedir. Merkez ilçenin tarla bitkilerindeki payı yüzde 23,02'den yüzde 17,26'ya düşerken, Arhavi İlçesi payını yüzde 0,75' en yüzde 3,96'ya yükseltmiştir.

İl'deki tarla bitkileri üretim gelirinde yüzde 46,8'lik pay alan Yusufeli İlçesini, yüzde 23,4 ile Merkez İlçe izlemektedir (Tablo.18). Yüzde 15,6 ile Şavşat üçüncü, yüzde 8,3 ile Ardanuç dördüncü sırayı almaktadır.

Tablo 20. İlçelere Göre Gelir (Bin TL), Yüzde Dağılım ve Değişim

İLÇELER	YILLAR													
	1998		1999			2000			2001			2002		
	Gelir	Pay	Gelir	Pay	Değ.	Gelir	Pay	Değ.	Gelir	Pay	Değ.	Gelir	Pay	Değ.
Merkez	284.025.000	8,3	592.250.000	10,4	108,5	1.925.110.000	23,9	225,1	3.076.062.500	32,8	59,8	4.250.743.750	23,4	38,2
Ardanuç	1.022.219.000	29,7	1.156.411.000	20,4	13,1	896.460.000	11,1	-22,5	946.475.000	10,1	5,6	1.514.400.000	8,3	60,0
Arhavi	39.990.000	1,2	46.500.000	0,8	16,3	44.280.000	0,5	-4,8	57.550.000	0,6	30,0	275.000.000	1,5	377,8
Borçka	77.830.000	2,3	131.800.000	2,3	69,3	191.725.000	2,4	45,5	546.625.000	5,8	185,1	741.625.000	4,1	35,7
Hopa	25.500.000	0,7	30.000.000	0,5	17,6	36.000.000	0,4	20,0	48.000.000	0,5	33,3	15.000.000	0,1	-68,8
Murgul	99.605.000	2,9	202.270.000	3,6	103,1	171.720.000	2,1	-15,1	105.480.000	1,1	-38,6	350.000	0,1	-99,7
Şavşat	521.275.000	15,1	1.091.290.000	19,2	109,4	1.430.780.000	17,8	31,1	1.254.600.000	13,4	-12,3	2.836.325.000	15,6	126,1
Yusufeli	1.370.370.000	39,8	2.429.200.000	42,8	77,3	3.354.900.000	41,7	38,1	3.343.275.500	35,6	-0,3	8.517.675.000	46,8	154,8
Toplam	3.440.814.000	100,0	5.679.721.000	100,0	65,1	8.050.975.000	100,0	41,7	9.378.068.000	100,0	16,5	18.151.118.750	100,0	93,5

Merkez İlçe’de 2001-2002 yılları arasında yüzde 38,2 , Ardanuç İlçesinde yüzde 60, Arhavi İlçesinde yüzde 378, Borçka İlçesinde 35,7 , Şavşat İlçesinde 126,1 , Yusufeli İlçesinde 154,87’ lik bir değişim yaşanırken, Hopa ve Murgul İlçelerinde bir azalış yaşanmıştır.

Şekil 9. Gelirin İlçeler Arasında Yüzde Dağılımı (2002)

2.1.2.3.2.2. Endüstri Bitkileri Üretimi

1950’li yılların ortalarından itibaren İlin sahil kesimlerinde çay tarımı yapılmaktadır. Bölgenin yıllık yağışının yüksek ve özellikle arazinin dağlık olması, herhangi bir geçim kaynağı bulunmayan bu bölgeler için bir kurtuluş yolu olmuştur. Ancak uygulanan yanlış politikalar nedeniyle çay alanları kontrolsüz bir şekilde artış göstermiştir. Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü’nün uyguladığı kota programları konu ile ilgili kısmi bir çözüm olsa da, yeterli olmamıştır. Ayrıca çay üretiminde kullanılan gübrenin yanlış ve aşırı kullanımı da zaten asidik olan toprak yapısını bozmuş, yağışlarla birleşince bölgede toprak erozyonun da artış kaçınılmaz olmuştur.

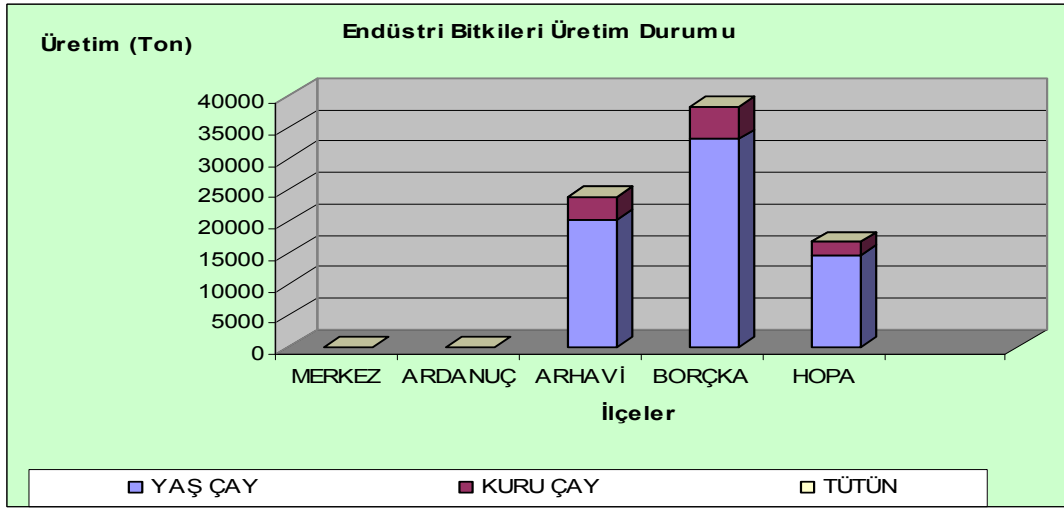
İl genelinde bakıldığında ildeki toplam yaş çay ekiliş alanları (88.663,182 dekar) Türkiye çay ekiliş alanları genelinin % 11,19’unu, Tütün ekiliş alanları (290 dekar) Türkiye Tütün ekiliş alanlarının % 0,01’ ini oluşturmaktadır.

Tablo.21 Çay ve Tütün Alanlarının ve Üretimlerinin İlçelere Göre Dağılımı

İLÇELER	ÇAY			TÜTÜN		TOPLAM			
	ALAN (HA)	YAŞ ÇAY ÜRETİMİ (TON)	KURU ÇAY ÜRETİMİ (TON)	ALAN (HA)	ÜRETİM (TON)	ALAN (HA)	ÜRETİM (TON)		
							YAŞ ÇAY	KURU ÇAY	TÜTÜN
MERKEZ	0	0	0	5	3,5	5	0	0	3,5
ARDANUÇ	0	0	0	6	5	6	0	0	5
ARHAVİ	3.000	20.316	3.665,5	0	0	3.000	20.316	3.665,5	0
BORÇKA	4.145,8	33.075	5.222	18	27	4.163,8	33.075	5.222	27
HOPA	1.720,5	14.545	2.205	0	0	1.720,5	14.545	2.205	0
MURGUL	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ŞAVŞAT	0	0	0	0	0	0	0	0	0
YUSUFELİ	0	0	0	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	8.866,3	67.936	11.092	29	35,5	8.895,3	67.936	11.092	35,5

İlçeler itibariyle bakıldığında çay alanlarının yüzde 47'si Borçka İlçesinde, yüzde 34'ü Arhavi İlçesinde, yüzde 19'u ise Hopa İlçesinde yapılmaktadır.

Şekil 10. Çay ve Tütün Üretiminin İlçelere Göre Dağılımı

İlde tütün üretimi oldukça sınırlıdır. Eskiden kalan alışkanlıkların etkisiyle öztüketime yönelik sarmalık olarak kullanılmak üzere tütün ekilişi yapılmaktadır. Bu nedenle üretim diğer ürünlere oranla daha az yapılmaktadır.

2.1.2.3.2.2.1. İlçelere Göre Endüstri Bitkileri Üretimi

Endüstri Bitkileri ekiliş alanları ve üretimlerinin İlçeler itibariyle dağılımına bakıldığında sahil bölgeleri üretimin % 99'unu oluşturmaktadır. Özellikle çay üretim ve ekiliş alanları Arhavi, Borçka ve Hopa İlçelerinde yoğunlaşmıştır.

Ekonomik olarak endüstri bitkilerinde asıl yoğunluk çayda yaşanmaktadır. İldeki tütün ekilişleri genelde üreticilerin eskiden kalma alışkanlıklarını devam ettirme isteklerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle gelirlerde tütün göz ardı edilmiştir.

2001 yılından 2002 yılına gelindiğinde çay alanlarında bir artış yaşanmasına karşın özellikle Arhavi ve Hopa İlçelerinde üretimde bir düşüş meydana gelmiştir.

Tablo.22- Çay Alanları ve Üretiminin İlçelere Göre Dağılımı ve Yüzde Değişimi

İLÇELER	1998				1999						2000						2001						2002					
	Alan	Pay	Üretim	Pay	Alan	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Değ.	Alan	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Değ.	Alan	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Değ.	Alan	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Değ.
Merkez	4	0,05	3	0,003	6	0,07	50	4,2	0	40	6	0,07	0	4	0,01	-4,76	5	0,06	-16,7	3,5	0	-12,5	5	0,06	0	3,5	0,01	0
Ardanuç	7	0,08	7,7	0,01	7	0,08	0	7,7	0,01	0	6	0,07	-14,3	5	0,01	-35,1	6	0,07	0	5,13	0,01	2,6	6	0,07	0	5	0,01	-2,53
Arhavi	2.709,6	31,4	32445	35,45	2.709,6	31,4	0	32445	35,5	0	2.709,6	31,4	0	32445	47,2	0	2.700	31,3	0,35	36977	42,1	13,97	3.000	33,7	11,11	20.316	29,9	-45,1
Borçka	1.856	21,5	18318	20,02	1.856	21,5	0	18323	20	0,03	1.836	21,3	-1,08	21231	30,9	15,9	1.860	21,5	1,31	15643	17,8	-26,3	4.163,8	46,8	123,9	33.102,4	48,7	111,6
Hopa	4.065,1	47	40740	44,52	4.065,1	47	0	40740	44,5	0	4.062,1	47,1	0,07	15099	22	-62,9	4.062,1	47,1	0	35245	40,1	133,4	1.720,5	19,3	-57,7	14.545	21,4	-58,7
Murgul	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Şavşat	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yusufeli	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	8.641,7	100	91514	100	8.644	100	0,02	91.519,9	100	0,01	8.619,7	100	-0,28	68784	100	24,8	8.633,1	100	0,16	87873,6	100	27,75	8.895,3	100	3,04	67.971,9	100	-22,7

Tablo.23- Endüstri Bitkilerinden Elde Edilen Gelirin İlçelere Göre Dağılımı(Bin TL)

İLÇELER	1998		1999			2000			2001			2002		
	Gelir	Pay	Gelir	Pay	Değ.	Gelir	Pay	Değ.	Gelir	Pay	Değ.	Gelir	Pay	Değ.
Merkez	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ardanuç	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Arhavi	2.723.303.520	35,5	3.926.623.680	35,5	44,2	5.126.310.000	47,2	30,6	9.022.388.000	42,1	76,0	6.297.960.000	23,1	-30,2
Borçka	1.537.203.904	20,0	2.216.433.536	20,0	44,2	3.351.654.000	30,9	51,2	3.805.912.000	17,8	13,6	10.253.378.960	37,6	169,4
Hopa	3.419.552.640	44,5	4.930.517.760	44,5	44,2	2.385.642.000	22,0	-51,6	8.599.780.000	40,1	260,5	10.708.950.000	39,3	24,5
Murgul	0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0
Şavşat	0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0
Yusufeli	0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0
Toplam	7.680.060.064	100	11.073.574.976	100	44,2	10.863.606.000	100	-1,9	21.428.080.000	100,0	97,2	27.260.288.960	100,0	27,2

Endüstri bitkilerinden elde edilen gelir üretimle beraber değişiklik göstermektedir. Özellikle çayda uygulanan madde politikalarına karşın; yıllar itibariyle gelirde bir artış yaşandığı görülmekle birlikte fiyatlar oldukça düşük kalmıştır. Gelir artışına karşın fiyatlar çiftçi emeğini karşılayacak düzeyde değildir. 2001-2002 yılları arası gelirde en yüksek artış Borçka İlçesinde yaşanmıştır.

2.1.2.3.2.3. Sebze Üretimi

Türkiye genelinde tarım alanlarının % 3'ünde sebze üretimi yapılırken, Artvin İlinde bu oran İl kültür arazisinin % 1,3'üdür. Sebze tarımını engelleyen en büyük faktörlerden birisi arazi yapısıdır. İl genelinde sebze alanları genelde evlerin önünde bulunan küçük düzlüklerde veya meyve bahçelerinin kenarlarında bulunan ufak alanlarda yapılmaktadır. Arazi yapısının kırık olması sebze tarımının geniş alanlara yayılmasını engellemektedir. Ayrıca yükselti farklılıkları nedeniyle seracılık ancak Çoruh Vadisi üzerindeki taban arazilerde yaygınlaşmıştır. Sebze üretiminde ilk sırayı Yusufeli İlçesi almaktadır. İlçe'nin birçok köyü Çoruh Vadisi kenarında yapılanmıştır. İlçenin bu konumu itibariyle seracılık, sebze ve meyvecilik üretiminde İl genelinde oldukça büyük bir payı bulunmaktadır. Üretimin büyük bir kısmı Yusufeli İlçesinde yapılmaktadır. Ayrıca bölgeden diğer bazı illere de sebze, meyve ürünleri pazarlanabilmektedir. Ancak mevcut şartlar göz önüne alındığında bu oran diğer illerle kıyaslanabilecek düzeyde değildir.

İlde 40'a yakın sebzenin üretimi yapılmakla birlikte ekonomik olarak domates, salatalık ve kara lahana üretimi yoğundur. İlde 1992 yılından itibaren gelişmeye başlayan seracılık ile birlikte sebze üretiminde önemli bir aşama kaydedilmiştir. Üretilen ürünün İl içinde tüketimi yanında çevre illerde de (Erzurum, Kars, Ardahan gibi) pazarlaması yapılmaktadır. Ancak sebze üretimindeki en büyük handikap yapılmakta olan ve yapımına başlanacak olan barajlarla birlikte sebze üretimi yapılan alanların büyük bir kısmının sular altında kalacak olmasıdır. Alanlarla birlikte sera alanları da büyük oranda kalkacaktır. Bu durumun en önemli sonuçlarından biri de İl de yeterli düzeyde sebze üretiminin yapılamayacak olmasıdır. Yeni oluşacak yerleşim yerlerinin yüksek rakımlarda olması gelecekte sebzeçilik yönünden İlin kendi kendine yeter durumda olup olamayacağını tam olarak belirlenmesini de engellemektedir. Aynı durum bölgeye has zeytin çeşidinde de söz konusudur. Bu nedenle geleceğe yönelik projeksiyonlarda sebze ve zeytin alanları ile ilgili ürün deseninin belirlenmesi ve planlanması oldukça önemlidir.

İlde yetiştirilen önemli sebze ürünlerinin ilçelere göre ekiliş alanları ve üretimleri ile ilgili veriler tabloda verilmiştir.

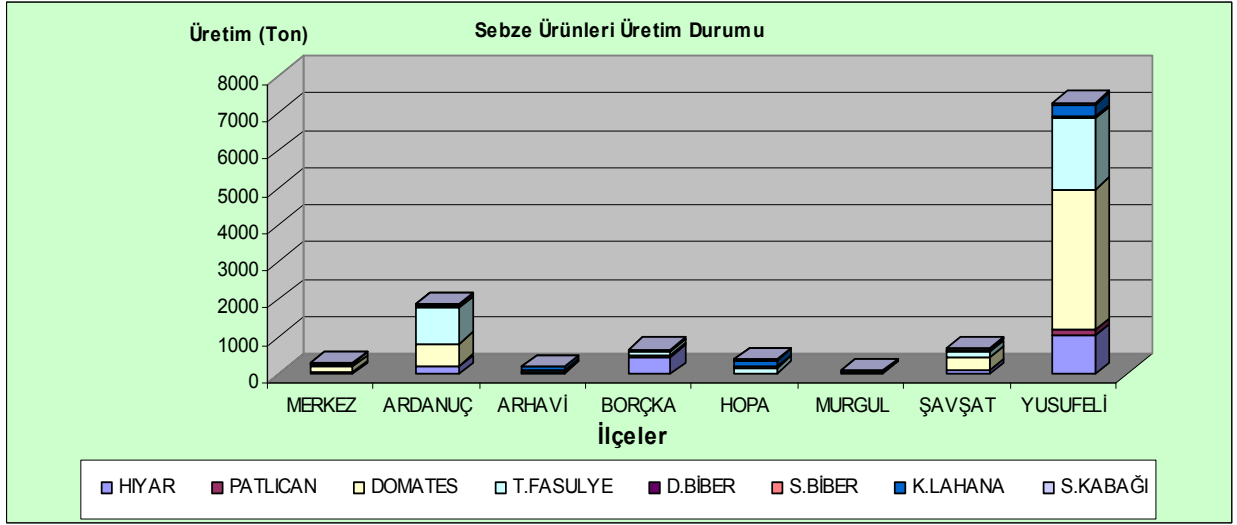
Sebze üretiminde en büyük pay yüzde 47 ile domatese aittir. Domatesten sonra yüzde 18 ile hıyar, yüzde 13 ile taze fasulye, yüzde 5 ile kara lahana (yaprak) ve yüzde 4 ile beyaz lahana izlemektedir. Geçmiş yıllar da dikkate alındığında 30'dan fazla tür sebze üretilen İl'de domates, hıyar ve fasulye üretimi toplam üretimin yaklaşık yüzde 80'ini oluşturmaktadır. Ancak, soğan, biber, kavun, patlıcan, salatalık, lahana, ıspanak, karpuz gibi sebzeler de önemli miktarlardadır.

Sebze ekim alanlarına göre ağırlık domates ve taze fasulyededir. Bunun yanında hıyar, patlıcan ve kara lahana ekim alanları diğer sebzelerin oldukça üzerindedir.

Taze Fasulye ekim alanlarında 1998-1999 yılları arasında önemli bir artış meydana gelmesine rağmen 2000 yılından itibaren aynı oranda bir azalma söz konusudur. İlde genelde sebze üretim alanlarında yıllar itibariyle çok fazla bir değişim söz konusu değildir. Ancak barajlarda su tutulmasına başlanması ile birlikte sebze alanlarında ve üretiminde değişiklikler yaşanacaktır.

Tablo.24-İlçeler İtibariyle (Seçilmiş Ürünlerde)Sebze Üretimi

İlçeler	HIYAR		PATLICAN		DOMATES		T.FASULYE		D.BİBER		S.BİBER		K.LAHANA		S.KABAĞI	
	Alan (ha)	Üretim (Ton)	Alan (ha)	Üretim (Ton)	Alan (ha)	Üretim (Ton)	Alan (ha)	Üretim (Ton)	Alan (ha)	Üretim (Ton)	Alan (ha)	Üretim (Ton)	Alan (ha)	Üretim (Ton)	Alan (ha)	Üretim (Ton)
Merkez	4,3	38,7	1,3	13	170	163,2	170	59,5	27	4,9	53	6,4	60	6	17	15,3
Ardanuç	22,4	190,4	4,3	34,4	600	600	1.250	950	108	70,2	46	27,6	0,2	0,14	0	0
Arhavi	1	30	0,5	3	5	20	80	35	25	7	30	10	800	80	0	0
Borçka	12	480	0	0	10	40	120	100	30	6	10	3	225	45	0	0
Hopa	4	10	3	7,5	50	15	350	140	4	8	40	8	600	180	50	20
Murgul	2,5	20	0,6	3,6	35	25	300	30	10	1	10	1	17	5,7	3,5	1,75
Şavşat	41,2	103	0	0	1.020	332	546	164	100	20	85	17	0	0	153	46
Yusufeli	100	1.050	12	126	1.000	3.780	5000	1.900	200	42	20	2,8	60	336	44	52,5
Toplam	187,4	1.922,1	21,7	187,5	2.890	4.975,2	7.816	3.378,5	504	159,1	294	75,8	1762,2	652,84	267,5	135,55

Şekil-11. İlçeler İtibariyle Sebze Ürünleri Üretim Durumu

Tablo 25. (Seçilmiş ürünlerde) Sebze Ekim Alanları (Ha)

	1998	1999	2000	2001	2002
	Alan(HA)	Alan(HA)	Alan(HA)	Alan(HA)	Alan(HA)
Hıyar	193	192,70	194,00	185,40	187,40
Patlıcan	22,5	24,8	25,5	26	21,7
Domates	292	288,00	282,00	281,50	289,00
T.Fasulye	669,30	665	672,00	288,90	781,60
Biber	97,3	92,8	86	51,9	79,8
Lahana(Kara)	180,55	175,55	176,00	137,20	166,22
Kabak	27	28,1	23,5	20,9	26,75
Toplam	1.481,15	1.467,25	1.459,00	991,80	1.552,47

Tablo 26. Sebze Ürünleri Üretiminin Yıllar İtibariyle Değişimi

ÜRÜNLER	1998		1999			2000			2001			2002		
	Üretim (Ton)	Pay	Üretim (Ton)	Pay	Değ.	Üretim (Ton)	Pay	Değ.	Üretim (Ton)	Pay	Değ.	Üretim (Ton)	Pay	Değ.
Hıyar	1.957,0	20,2	1.943,0	20,1	-0,7	2.021,0	16,8	4,0	1.909,6	21,0	-5,5	1.922,1	16,7	0,7
Patlıcan	205,5	2,1	203,5	2,1	-1,0	205,5	1,7	1,0	193,85	2,1	-5,7	187,5	1,6	-3,3
Domates	3.125,0	32,2	3.072,5	31,8	-1,7	3.120,0	26,0	1,5	4.916,5	54,0	57,6	4.975,2	43,3	1,2
T.Fasulye	3.024,0	31,2	3.021,0	31,3	-0,1	5.301,0	44,2	75,5	1.298,1	14,2	-75,5	3.378,5	29,4	160,3
Biber	277,4	2,9	273,0	2,8	-1,6	238,0	2,0	-12,8	154,8	1,7	-35,0	234,9	2,0	51,7
Lahana(Kara)	944,0	9,7	970,0	10,0	2,8	918,0	7,7	-5,4	530,0	5,8	-42,3	652,84	5,7	23,2
Kabak	171,4	1,8	176,0	1,8	2,7	192,0	1,6	9,1	109,86	1,2	-42,8	135,6	1,2	23,4
Toplam	9.704,3	100,0	9.659,0	100,0	-0,5	11.995,5	100,0	24,2	9.112,71	100,0	-24,0	11.486,59	100,0	26,1

Sebze üretim miktarlarında 1998-1999 yılları arasında bir düşüş yaşanmıştır. Ekim alanları artmasına karşılık verimde mutlak bir düşüş vardır. 2000 yılından itibaren özellikle seracılığın geliştirilmesi ve açıkta sebze üretiminde hibrit tohumların kullanımının yaygınlaştırılması ile birlikte üretimde kısmen de olsa bir artış sağlanmıştır. 2002 yılında domates ve fasulye üretimi toplam üretimin yüzde 72,7'sidir. Üretim miktarı bakımından

seçilmiş sebze ürünlerinde patlıcan dışında bütün ürünlerde bir artış gözlenmektedir. Özellikle taze fasulye üretimindeki artış diğer ürünlere göre daha fazladır.

Tablo.27- Sebze Ürünleri Gelirinin Yıllar İtibariyle Değişimi

ÜRÜNLER	1998		1999			2000			2001			2002
	Gelir (BİN TL)	Pay %	Gelir (BİN TL)	Pay %	Değ	Gelir (BİN TL)	Pay %	Değ	Gelir (BİN TL)	Pay %	Değ	Gelir (BİN TL)
Hıyar	244.625.000	20,9	777.200.000	26,2	217,7	1.212.600.000	23,7	56,0	1.527.680.000	24,5	26,0	797.671.500
Patlıcan	24.660.000	2,1	91.575.000	3,1	271,4	133.575.000	2,6	45,9	164.772.500	2,6	23,4	112.500.000
Domates	281.250.000	24,0	1.106.100.000	37,3	293,3	1.638.000.000	32,0	48,1	3.687.375.000	59,1	125,1	2.736.360.000
T.Fasulye	490.365.792	41,9	679.725.000	22,9	38,6	1.669.815.000	32,7	145,7	525.730.500	8,4	-68,5	2.533.875.000
Biber	36.062.000	3,1	109.200.000	3,7	202,8	142.800.000	2,8	30,8	123.840.000	2,0	-13,3	117.450.000
Lahana (Kara)	75.520.000	6,5	145.500.000	4,9	92,7	229.500.000	4,5	57,7	159.000.000	2,5	-30,7	228.494.000
Kabak	17.140.000	1,5	52.800.000	1,8	208,1	86.400.000	1,7	63,6	54.930.000	0,9	-36,4	60.997.500
Toplam	1.169.622.792	100,0	2.962.100.000	100,0	153,3	5.112.690.000	100,0	72,6	6.243.328.000	100,0	22,1	6.587.348.000

2001-2002 yıllarında elde edilen gelirlerde oldukça büyük bir düşüş mevcuttur. Bunun en büyük nedenlerinden biri 2001 yılında ülke genelinde yaşanan ekonomik krizdir. Yaşanan krizin bir sonucu olarak sebze ürünlerinde yüksek bir fiyat artışı olmuş, 2002 yılında normal dengesine ulaşmıştır. Bu nedenle aradaki değişim yüksek görünmektedir.

2.1.2.3.2.3.1. İlçelere Göre Sebze Üretimi

İlçeler itibariyle sebze ekim alanında Yusufeli ilk sırayı almaktadır. Yusufeli'yi sırasıyla Ardanuç, Şavşat ve Hopa İlçeleri takip etmektedir. İlçeler bazında sebze ekim alanlarında 2001-2002 yılları arasında Hopa ve Yusufeli İlçelerinde önemli bir artış, Arhavi ve Borçka İlçelerinde bir azalış yaşanmıştır. Artışın en yüksek olduğu İlçeler Yusufeli ve Hopa İlçeleridir.

2002 yılında, İlçelere göre sebze üretimi miktarının dağılımında Yusufeli İlçesi yüzde 63,5 ile ilk sırada yer alırken, İlçeyi yüzde 16,3 ile Ardanuç, yüzde 5,9 ile Borçka ve Şavşat İlçeleri takip etmektedir.

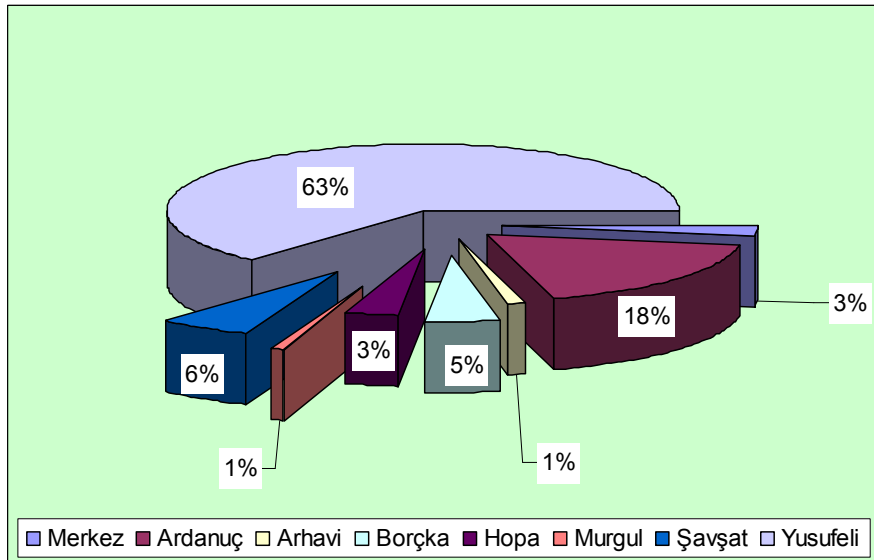
Tablo.28- İlçelere Göre Sebze Ürünleri Alanları (Ha) ve Üretim (Ton) Paylarının Değişimleri

İLÇELER	1998				2000						2002					
	Alan	Pay	Üretim	Pay	Alan	Pay	Değ	Üretim	Pay	Değ	Alan	Pay	Değ	Üretim	Pay	Değ
Merkez	23,9	1,6	260	2,7	22	1,5	-2,2	208	1,7	-	55,3	3,6	21	307	2,7	21,3
Ardanuç	267	18	1.590	16,4	264	18,1	1,1	1.392	11,6	13,4	227,1	14,6	4,4	1872,74	16,3	3,6
Arhavi	24,5	1,7	220	2,3	29	2	-0,3	214	1,8	-0,5	95,5	6,2	-1	185	1,6	13,8
Borçka	57,3	3,9	268	2,8	39,8	2,7	1,4	230	1,9	-5,3	41,5	2,7	-17,8	674	5,9	0,5
Hopa	135	9,1	510	5,3	124	8,5	-9,2	417	3,5	15,1	116,4	7,5	178,5	388,5	3,4	188,1
Murgul	30,3	2	104,5	1,1	25	1,7	-8,1	63,5	0,5	36,2	40,7	2,6	67,3	88,05	0,8	7,5
Şavşat	280,8	19	830	8,6	286,2	19,6	1	1.324	11	56,4	231,6	14,9	3,8	682	5,9	24,8
Yusufeli	662,4	44,7	5.909	61	669	45,9	0,2	8.147	67,9	37,9	744,4	47,9	154,6	7289,3	63,5	33,6
Toplam	1.481	100	9692	100	1.459	100	-0,5	11.995,5	100	24,2	1.552,5	100	56,5	11487	100	26,1

Tablo 29. İlçelere Göre Sebze Üretim Geliri* (Milyon TL), Yüzde Dağılım ve Değişimleri

	1998		1999			2000			2002		
	Gelir	Pay	Gelir	Pay	Değ.	Gelir	Pay	Değ.	Gelir	Pay	Değ.
Merkez	28.262.000	2,4	78.900.000	2,7	179,2	95.740.000	1,9	21,3	172.880.500	2,6	3,5
Ardanuç	191.220.000	16,4	505.750.000	17,1	164,5	648.600.000	12,7	28,2	1.191.105.000	18,1	12,7
Arhavi	16.130.000	1,4	52.840.000	1,8	227,6	79.100.000	1,5	49,7	88.000.000	1,3	19,4
Borçka	33.430.000	4,5	66.450.000	2,2	25,8	91.900.000	1,8	38,3	316.450.000	4,8	-33,0
Hopa	57.720.000	4,9	114.750.000	3,9	98,8	142.450.000	2,8	24,1	201.900.000	3,1	215,6
Murgul	12.575.000	1,1	30.650.000	1,0	143,7	28.625.000	0,6	-6,6	50.492.500	0,8	2,5
Şavşat	89.500.000	7,7	243.760.000	8,2	172,4	540.025.000	10,6	121,5	387.454.000	5,9	-0,3
Yusufeli	740.470.000	63,3	1.869.000.000	63,1	152,4	3.486.250.000	68,2	86,5	4.178.975.000	63,4	5,2
Toplam	1.169.307.000	100,0	2.962.100.000	100,0	153,3	5.112.690.000	100,0	72,6	6.587.257.000	100,0	5,5

Sebze üretiminden elde edilen gelirden yıllar itibariyle bir dalgalanma söz konusudur. Borçka ve Şavşat İlçelerinin gelirlerinde bir düşüş yaşanırken, diğer ilçelerde artış vardır. Gelirde ki en yüksek artış Hopa İlçesinde yaşanmıştır.

Şekil-12. Sebze Ürünlerinden Elde Edilen Gelirin İlçelere Göre Yüzde Dağılımı

Elde edilen gelirin 2002 yılı itibariyle dağılımına bakıldığında ise en yüksek payın yüzde 63 ile Yusufeli İlçesine ait olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla yüzde 18 ile Ardanuç, yüzde 6 ile Şavşat, yüzde 5 ile Borçka, yüzde 3 ile Hopa ve Merkez İlçeleri takip etmektedir. Arhavi ve Murgul İlçelerinin ise yüzde 1 gibi oldukça düşük bir payı vardır.

2.1.2.3.3. Meyve Ürünleri

Türkiye genelinde meyve üretimi yapılan alanlar tarım alanlarının % 5'ini oluşturmaktadır. Artvin'de ise bu oran % 1,56'dır.

Artvin İlinde kapama meyve bahçeleri tesisi yok denecek kadar azdır ve meyve üretimi daha çok öz tüketime yönelik yapılmaktadır. Genelde sebze bahçeleri veya tarlaların kenarına koruma amaçlı meyve dikimi yapılmakta, yada çayır alanlarının içerisinde bulunmaktadır. Meyvecilik daha çok sebzeçilik ve hayvancılığın yanında aile bütçesine ek bir katkı sağlamak amacıyla yapılmaktadır. İlde 2002 yılında 24.042,83 ton meyve üretimi gerçekleşmiştir(Bu üretime sert kabuklu meyveler, turuncgiller, zeytin ve kivi üretimi dahil edilmemiştir, bu ürünler başka bir bölümde değerlendirmeye alınacaktır). İlde yetiştirilen meyvelere ait ağaç sayıları ve üretim durumları tabloda verilmiştir. Ağaç

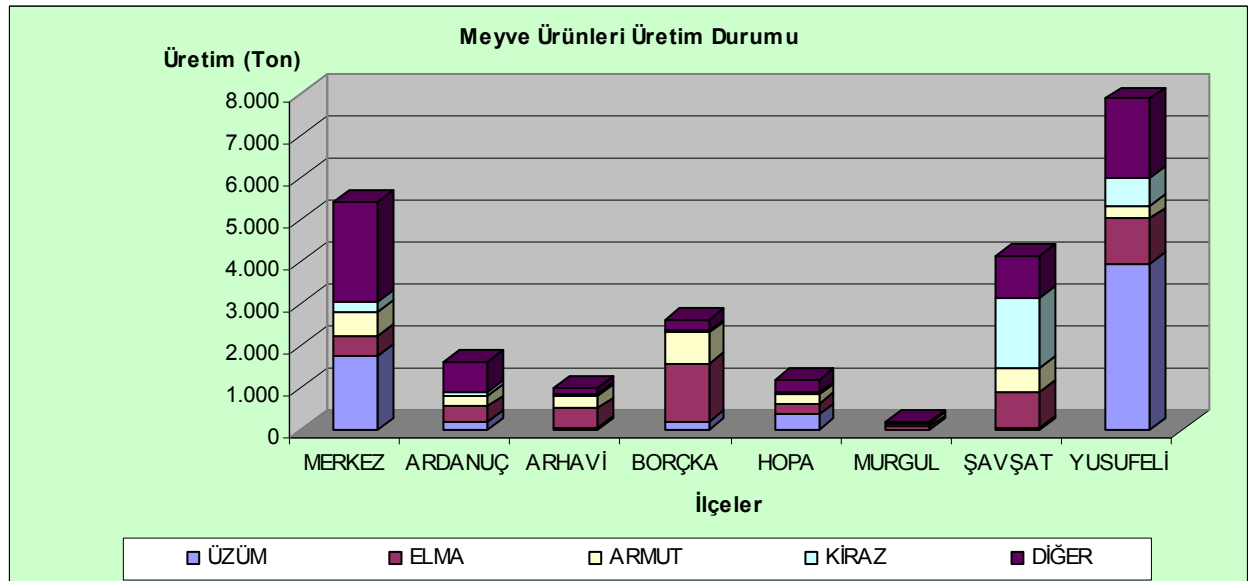
sayılarının meyve üretiminde baz alınmasının daha sağlıklı olacağı düşünülerek alan yerine ağaç sayıları kullanılmıştır. Zira İlde kapama meyve bahçesi tesisleri yok denecek kadar azdır. Genelde karışık ve dağınık meyve bahçeleri bulunmaktadır. Bu nedenle alanların alınması sağlıklı olmayacaktır.

Tablo 30- İlçelere Göre Seçilmiş Meyve Ağacı Sayıları ve Üretim Durumu

İLÇELER	ÜZÜM		ELMA		ARMUT		KIRAZ		DİĞER	
	BAĞ ALANI (HA)	ÜRETİM (TON)	AĞAÇ SAYISI	ÜRETİM (TON)	AĞAÇ SAYISI	ÜRETİM (TON)	AĞAÇ SAYISI	ÜRETİM (TON)	AĞAÇ SAYISI	ÜRETİM (TON)
MERKEZ	2.800	1.756	24.300	486	19.200	576	17.950	215	83.255	2.399,4
ARDANUÇ	390	195	10.000	350	7.600	266	3.750	101,2	27.550	695,3
ARHAVİ	49,88	26,19	11.662	466	8.000	320	1.000	35	4.702	133,6
BORÇKA	170	187	17.288	1.383	8.579	737	1.096	43	8.087	256,6
HOPA	50	350	8.000	280	10.000	200	1.200	48	9.770	317,4
MURGUL	20	6	5.120	60,4	3.000	60	800	8,8	3.965	40,72
ŞAŞAT	2	48	84.000	840	45.000	585	69.200	1.660	81.000	1.020
YUSUFELİ	3.000	3.960	32.000	1.072	10.000	300	14.700	661,5	93.100	1.897,72
TOPLAM	6.481,88	6.528,19	192.370	4.937,4	111.379	3.044	109.696	2.772,5	311.429	6.760,74

(*) Ağaç sayılarında meyve veren ağaçlar baz alınmıştır.

Meyve üretimi içerisinde en yüksek pay yüzde 27,2 ile üzüme aittir. Bağ alanlarının oldukça düşük olduğu İlde üzüm üretiminin oldukça iyi bir düzeyde olduğu söylenebilir. Ancak özellikle yöreye has üzüm çeşitlerinin üretimi giderek azalmakta ve kaybolmaya başlamaktadır. Bu nedenle meyve üretimi içerisinde öncelikle yöreye has meyve çeşitlerinin iyi belirlenmesi ve mutlak suretle demonstrasyon çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Üzüm üretimini sırasıyla yüzde 20,5 ile elma, yüzde 12,7 ile armut ve yüzde 11,5 ile kiraz takip etmektedir.

Şekil.13- Meyve Ürünleri Üretiminin İlçelere Göre Dağılımı

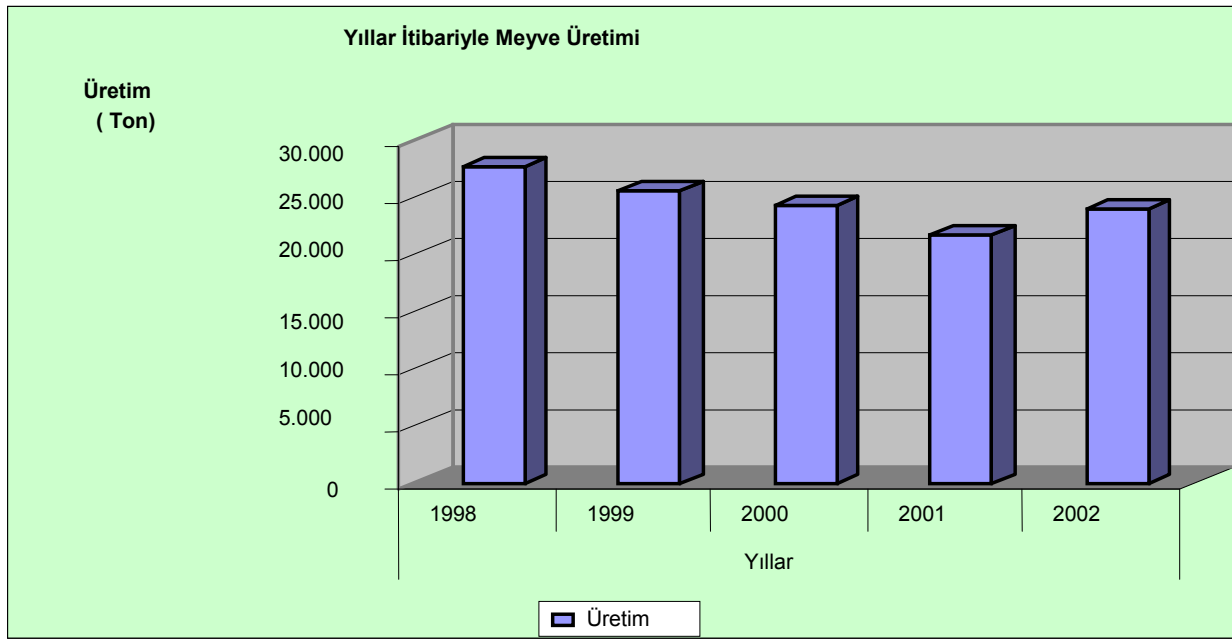
2.1.2.3.3.1. İl Genelinde Meyve Üretimi

Yıllara göre meyve üretiminde azalma görülmektedir (Tablo.27). Meyve veren ağaç sayısındaki azalma bu düşüşteki etkenlerden biridir. Yenilemelerin yapılmaması durumunda uzun dönemde bu düşüş süreklilik kazanacaktır.

Tablo 30. Yıllara Göre Meyve Ağacı Sayısı

	1998				1999				2000				2001				2002														
	Ağaç Sayısı	Pay	Üretim	Pay	Ağaç Sayısı	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Değ.	Ağaç Sayısı	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Değ.	Ağaç Sayısı	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Değ.	Ağaç Sayısı	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Değ.			
Yumuşak Çekirdekli ve Üzümşü Meyveler	Armut	104.773	14,1	3.165	11,4	101.943	14,4	-2,7	3.726,0	14,6	17,7	103.199	14,5	1,2	3.418,0	14,1	-8,3	97.879	14,0	-5,2	2.913,80	13,4	-	14,8	111.379	15,4	13,8	3.044,00	12,7	4,5	
	Ayva	37.970	5,1	765	2,8	37.000	5,2	-2,6	600,9	2,4	-	21,5	37.550	5,3	1,5	603,0	2,5	0,3	35.089	5,0	-6,6	603,60	2,8	0,1	34.439	4,8	-1,9	583,20	2,4	-3,4	
	Elma	210.995	28,4	6.108	22,1	182.637	25,8	13,4	6.526,0	25,6	6,8	183.788	25,7	0,6	5.492,0	22,6	-15,8	186.548	26,6	1,5	3.927,10	18,1	-	28,5	192.370	26,7	3,1	4.937,40	20,6	25,7	
	Dut	55.025	7,4	2.322	8,4	52.660	7,4	-4,3	2.182,0	8,6	-6,0	52.040	7,3	-1,2	1.875,0	7,7	-14,1	52.520	7,5	0,9	1.622,00	7,5	-	13,5	51.760	7,2	-1,4	2.603,20	10,9	60,5	
	İncir	25.134	3,4	413	1,5	25.074	3,5	-0,2	453,0	1,8	9,7	25.074	3,5	0,0	449,0	1,8	-0,9	23.150	3,3	-7,7	365,00	1,7	-	18,7	22.526	3,1	-2,7	261,20	1,1	-28,4	
	T.Hurması	11.359	1,5	371	1,3	10.619	1,5	-6,5	304,0	1,2	-	18,1	11.015	1,5	3,7	338,3	1,4	11,3	12.605	1,8	14,4	406,90	1,9	20,3	13.291	1,8	5,4	379,70	1,6	-6,7	
	Üzüm (Da)	6.990	0,9	7.618	27,6	6.840	1,0	-2,1	5.440,0	21,3	28,6	6.660	0,9	-2,6	5.883,0	24,2	8,1	674	0,1	89,9	5.864,50	27,0	-0,3	694,88	0,1	3,1	6.528,19	27,2	11,3		
	Nar	9.200	1,2	135	0,5	8.750	1,2	-4,9	139,0	0,5	3,0	8.800	1,2	0,6	136,0	0,6	-2,2	8.800	1,3	0,0	221,80	1,0	63,1	9.025	1,3	2,6	241,80	1,0	9,0		
Taş Çekirdekli	Erik	55.212	7,4	1.249	4,5	61.512	8,7	11,4	1.235,0	4,8	-1,1	62.490	8,8	1,6	1.138,0	4,7	-7,9	63.120	9,0	1,0	1.147,50	5,3	0,8	65.490	9,1	3,8	1.095,00	4,6	-4,6		
	Kayısı	15.200	2,0	380	1,4	15.000	2,1	-1,3	334,0	1,3	-	12,1	14.000	2,0	-6,7	288,0	1,2	-13,8	14.300	2,0	2,1	247,12	1,1	-	14,2	16.200	2,2	13,3	249,12	1,0	0,8
	Kiraz	110.061	14,8	3.142	11,4	108.941	15,4	-1,0	3.112,3	12,2	-0,9	109.896	15,4	0,9	3.005,0	12,4	-3,4	110.846	15,8	0,9	2.915,50	13,4	-3,0	109.696	15,2	-1,0	2.772,50	11,6	-4,9		
	Şeftali	44.649	6,0	1.095	4,0	40.470	5,7	-9,4	853,0	3,3	22,1	40.303	5,6	-0,4	927,0	3,8	8,7	39.423	5,6	-2,2	871,30	4,0	-6,0	37.568	5,2	-4,7	732,67	3,1	-15,9		
	Vişne	21.830	2,9	432	1,6	22.960	3,2	5,2	156,2	0,6	-	63,8	23.710	3,3	3,3	318,0	1,3	103,6	19.400	2,8	18,2	235,00	1,1	-	26,1	19.530	2,7	0,7	210,45	0,9	10,4
	Kızılcık	34.414	4,6	448	1,6	34.414	4,9	0,0	457,0	1,8	2,0	35.350	5,0	2,7	411,0	1,7	-10,1	36.750	5,2	4,0	352,70	1,6	-	14,2	37.050	5,1	0,8	331,80	1,4	-5,9	
Toplam	742.812	100,0	27.643	100,0	708.820	100,0	-4,6	25.518,4	100,0	-7,7	713.875	100,0	0,7	24.281,3	100,0	-4,8	701.104	100,0	-1,8	21.693,82	100,0	10,7	721.018,88	100,0	2,8	23.970,23	100,0	10,5			

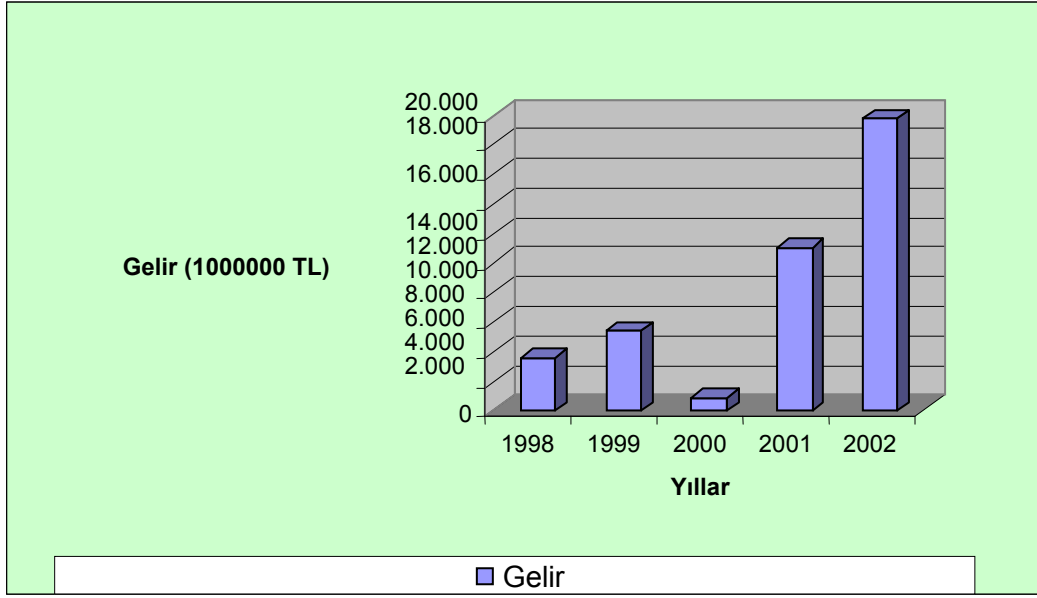

Şekil 14. Yıllar İtibariyle Meyve Üretim Miktarı (Ton)

Tablo 32. Meyve Üretiminden Elde Edilen Gelir* (Bin TL), Yüzde Dağılım ve Değişim

		1998		2000			2001			2002		
		Gelir	Pay	Gelir	Pay	Değ.	Gelir	Pay	Değ.	Gelir	Pay	Değ.
Yumuşak Çekirdekli ve Üzümsü Meyveler	Armut	348.150.000	9,8	751.960.000	9,3	34,5	728.450.000	6,6	-3,1	2.473.250.000	12,5	239,5
	Ayva	91.800.000	2,6	271.350.000	3,4	125,8	603.600.000	5,5	122,4	874.800.000	4,4	44,9
	Elma	458.100.000	12,9	1.482.840.000	18,3	34,6	1.325.396.250	12,0	-10,6	2.962.440.000	15,0	123,5
	Dut	232.200.000	6,5	328.125.000	4,1	20,3	405.500.000	3,7	23,6	1.236.520.000	6,3	204,9
	İncir	38.202.500	1,1	336.750.000	4,2	48,7	365.000.000	3,3	8,4	326.500.000	1,7	-10,5
	T.Hurması	37.100.000	1,0	118.405.000	1,5	85,5	142.415.000	1,3	20,3	313.252.500	1,6	120,0
	Üzüm	1.142.700.000	32,2	1.941.390.000	24,0	62,2	2.902.927.500	26,3	49,5	6.068.575.750	30,7	109,1
	Nar	17.189.955	0,5	68.000.000	0,8	95,7	221.800.000	2,0	226,2	32.250.000	0,2	-85,5
Taş Çekirdekli	Erik	118.655.000	3,3	455.200.000	5,6	47,4	1.147.500.000	10,4	152,1	1.218.187.500	6,2	6,2
	Kayısı	64.600.000	1,8	115.200.000	1,4	38,0	123.560.000	1,1	7,3	277.146.000	1,4	124,3
	Kiraz	706.950.000	19,9	1.502.500.000	18,6	37,9	2.186.625.000	19,8	45,5	2.772.500.000	14,0	26,8
	Şeftali	180.729.750	5,1	389.340.000	4,8	63,0	548.919.000	5,0	41,0	842.570.500	4,3	53,5
	Vişne	60.480.000	1,7	143.100.000	1,8	307,2	129.250.000	1,2	-9,7	131.531.250	0,7	1,8
	Kızılcık	53.722.368	1,5	184.950.000	2,3	79,9	193.985.000	1,8	4,9	207.375.000	1,1	6,9
TOPLAM		3.550.579.573	100,0	8.089.110.000	100,0	48,9	11.024.927.750	100,0	36,3	19.736.898.500	100,0	79,0

Meyve üretiminden elde edilen fiyatlarla hesaplandığında üzüm en büyük payı almaktadır. Yüzde 30,7'lik payı olan üzümü, kiraz, elma, armut, erik gibi diğer ürünler takip etmektedir. Toplam meyve üretiminden elde edilen gelirden yıllar itibariyle sürekli bir artış gözlenmektedir.

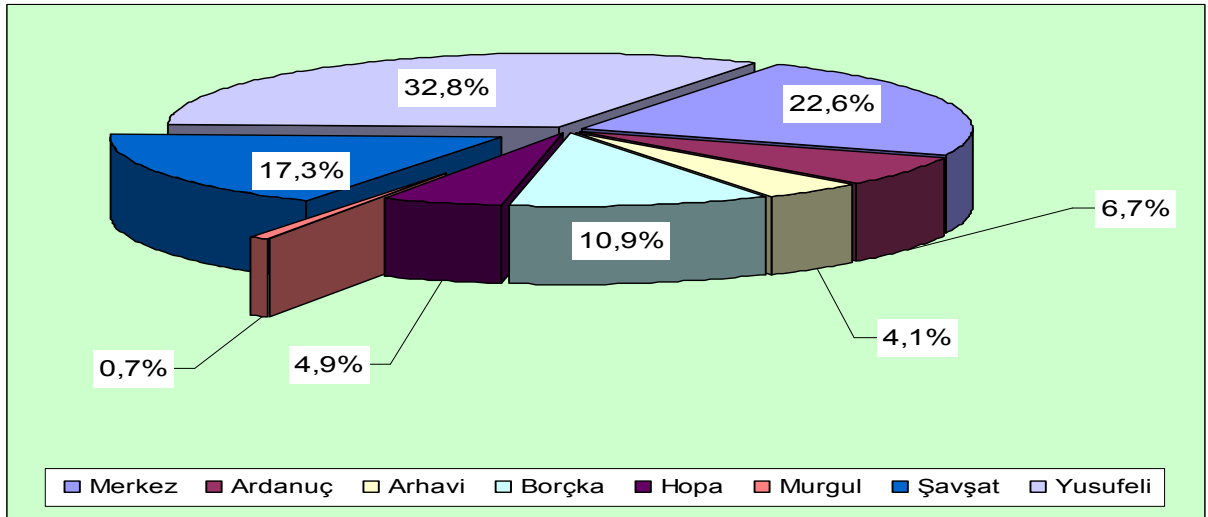
Şekil 15. Meyve Üretim Gelirinin Yıllara Göre Değişimi

2.1.2.3.3.2. İlçelere Göre Meyve Üretimi

Meyve veren ağaç sayısı incelendiğinde Şavşat İlçesinin en önemli meyve üreticisi olduğu görülmektedir. Şavşat İlçesini Yusufeli ve Merkez İlçeleri takip etmektedir. Ancak meyve ağacı sayısı bakımından Şavşat İlçesi birinci sırada gelmekte ise de üretimde öncelik yüzde 32,8 ile Yusufeli İlçesindedir. Yusufeli İlçesini yüzde 22,6 ile Merkez İlçe, yüzde 17,3 ile Şavşat, yüzde 10,9 ile Borçka İlçesi takip etmektedir.

Tablo 32. İlçelere Göre Meyve Ağacı Sayısı, Üretim, Yüzde Dağılımı ve Değişimi

İLÇELER	1998				1999						2000						2001						2002						
	Ağaç Sayısı	Pay	Üretim	Pay	Ağaç Sayısı	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Değ.	Ağaç Sayısı	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Değ.	Ağaç Sayısı	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Değ.	Ağaç Sayısı	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Değ.	
Merkez	136.470	18,4	5.310	19,2	136.570	19,3	0,1	4.729	18,5	-10,9	135.920	19	-0,5	4.648	19,14	-1,7	136.270	19,4	0,3	4.149,3	19,1	10,7	-	143.105	19,8	5,0	5.405,6	22,6	30,3
Ardanuç	48.498	6,5	3.080	11,1	52.964	7,5	9,2	2.624	10,3	-14,8	53.180	7,45	0,4	1.620	6,672	-38,3	51.539	7,4	-3,1	1.510,0	7,0	-6,8	-	48.939	6,8	-5,0	1.607,5	6,7	6,5
Arhavi	23.150	3,1	1.015	3,7	22.790	3,2	-1,6	1.001	3,92	-1,4	22.790	3,19	0,0	976	4,02	-2,5	21.550	3,1	-5,4	798,5	3,7	18,2	-	25.414	3,5	17,9	980,8	4,1	22,8
Borçka	73.764	9,9	2.807	10,2	36.066	5,1	-51,1	2.479	9,71	-11,7	35.445	4,97	-1,7	2.390	9,843	-3,6	35.063	5,0	-1,1	2.610,1	12,0	9,2	-	35.067	4,9	0,0	2.606,6	10,9	-0,1
Hopa	28.000	3,8	1.791	6,5	28.800	4,1	2,9	2.148	8,42	19,9	28.670	4,02	-0,5	2.049	8,439	-4,6	26.400	3,8	-7,9	1.416,5	6,5	30,9	-	29.605	4,1	12,1	1.182,0	4,9	16,6
Murgul	20.080	2,7	320	1,2	16.980	2,4	-15,4	288	1,13	-10,0	16.650	2,33	-1,9	175	0,721	-39,2	13.180	1,9	20,8	157,6	0,7	-9,9	-	12.887	1,8	-2,2	175,9	0,7	11,6
Şavşat	269.200	36,2	4.059	14,7	268.900	37,9	-0,1	5.057	19,8	24,6	271.220	38	0,9	4.002	16,48	-20,9	279.202	39,8	2,9	4.153,0	19,1	3,8	-	279.202	38,7	0,0	4.153,0	17,3	0,0
Yusufeli	143.650	19,3	9.261	33,5	145.750	20,6	1,5	7.192	28,2	-22,3	150.000	21	2,9	8.421	34,68	17,1	137.900	19,7	-8,1	6.898,8	31,8	18,1	-	146.800	20,4	6,5	7.858,8	32,8	13,9
TOPLAM	742.812	100,0	27.643	100,0	708.820	100,0	-4,6	25.518	100	-7,7	713.875	100	0,7	24.281	100	-4,8	701.104	100,0	-1,8	21.693,8	100,0	10,7	-	721.019	100,0	2,8	23.970,2	100,0	10,5

Şekil 16. Meyve Üretiminden Elde Edilen Gelirin İlçeler Arasında Yüzde Dağılımı (2002)

2002 yılında meyve üretiminden elde edilen gelirin yüzde 34,6'sı Yusufeli İlçesine aittir. Yusufeli'nin ardından meyve üretiminden en fazla pay alan ilçe yüzde 22,3 ile Merkez ve yüzde 17 ile Şavşat'tır. İl'de meyve üretiminden elde edilen gelir de yıllar itibariyle bir artış söz konusudur.

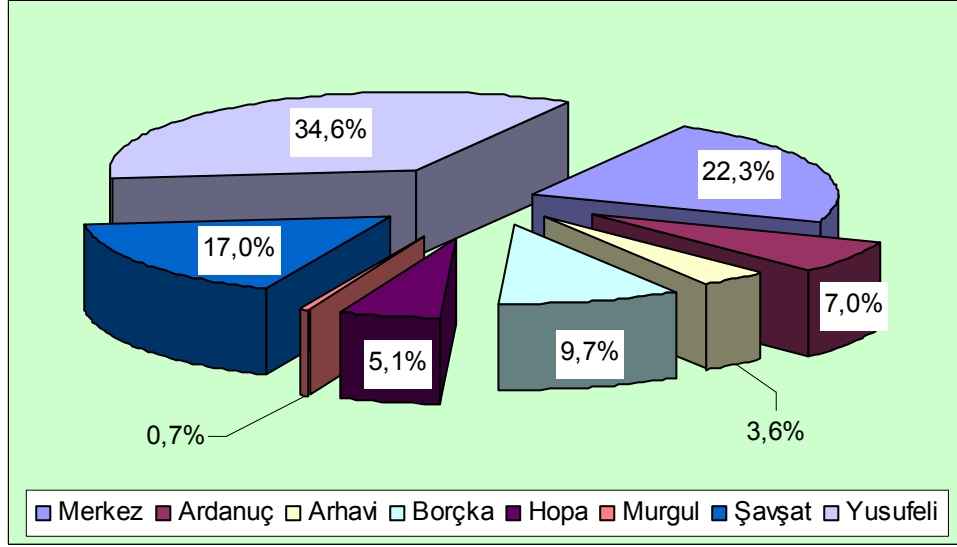
Tablo 34. İlçelere Göre Meyve Üretimi Geliri* (Bin TL), Yüzde Dağılımı ve Değişimi

	1998		2000			2002		
	Gelir	Pay	Gelir	Pay	Değ.	Gelir	Pay	Değ.
Merkez	702.663.435	19,8	1.606.870.000	19,9	54,4	4.450.202.500	22,3	100,6
Ardanuç	357.517.736	10,1	553.985.000	6,8	-0,04	1.391.052.500	7,0	71,0
Arhavi	102.163.250	2,9	302.150.000	3,7	49,5	725.823.250	3,6	147,4
Borçka	252.103.100	7,1	652.220.000	8,1	56,8	1.942.400.000	9,7	94,7
Hopa	194.123.100	5,5	628.095.000	7,8	43,1	1.012.725.000	5,1	38,9
Murgul	33.374.150	0,9	64.590.000	0,8	5,1	144.445.500	0,7	102,0
Şavşat	605.855.530	17,1	1.438.830.000	17,8	25,3	3.393.850.000	17,0	55,6
Yusufeli	1.302.779.272	36,7	2.842.370.000	35,1	80,8	6.916.399.750	34,6	85,9
Toplam	3.550.579.573	100,0	8.089.110.000	100,0	48,9	19.976.898.500	100,0	81,2

2.3.3.3.3. Sert Kabuklu Meyve Üretimi

İlin önemli geçim kaynaklarından bir tanesi de fındıktır. Son yıllarda fındık üretim alanlarında bir artış söz konusudur. Özellikle orman alanlarının açılması suretiyle elde edilen arazilerde fındık tarımı yaygınlaşmıştır. Fındık üretiminin diğer ürünlere kıyasla daha kolay olması, fazla bir tarımsal uğraş istememesi bu durumda etkili olan faktörlerden biridir. Fındık alanlarında ki bu artışa karşılık ceviz ve kestane alanlarında pek bir değişim olmamıştır. Hatta kapama ceviz ve kestane bahçeleri yok denecek kadar azdır. Buna bağlı olarak üretilen ürün miktarları da oldukça düşüktür.

İlde üretilen fındık daha çok yağ üretimine uygun çeşitlerdir. Birim alandan alınan verim çok yüksek olmamasına karşın ortalamada oldukça iyidir.

Şekil 17. Gelirin İlçelere Göre Yüzde Dağılımı

Tablo.35- İlçelere Göre Sert Kabuklu Meyve Ağacı Sayıları ve Üretim Durumu

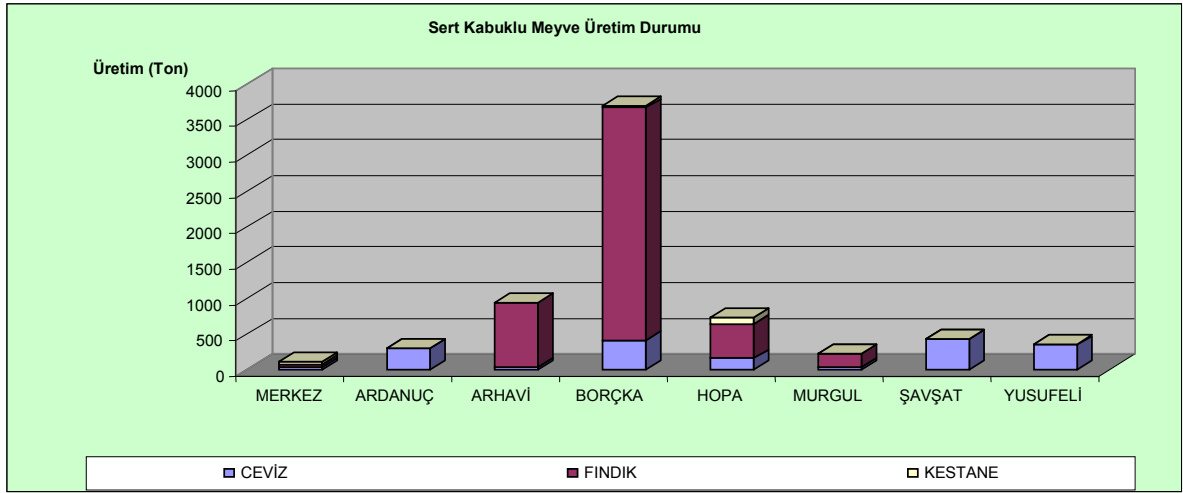
İLÇELER	CEVİZ		FINDIK		KESTANE		TOPLAM	
	AĞAÇ SAYISI	ÜRETİM (TON)	OCAK SAYISI	ÜRETİM (TON)	AĞAÇ SAYISI	ÜRETİM (TON)	AĞAÇ SAYISI	ÜRETİM (TON)
MERKEZ	7.200	43	22.600	27,1	5.600	44,8	35.400	114,9
ARDANUÇ	10.200	306	540	1,08	0	0	10.740	307,08
ARHAVİ	3.320	33,2	361.179	900	400	12	364.899	945,2
BORÇKA	7.031	421	1.695.000	3.250	2.540	27	1.704.571	3.698
HOPA	3.200	160	160.000	480	2.400	96	165.600	736
MURGUL	2.200	33	200.500	200,5	0	0	202.700	233,5
ŞAVŞAT	44.000	440	0	0	0	0	44.000	440
YUSUFELİ	20.000	350	3.700	7,4	0	0	23.700	357,4
TOPLAM	97.151	1786,2	2.443.519	4.866,08	10.940	179,8	2.551.610	6.832,08

İlde en yüksek fındık üretimi yüzde 66,8 ile Borçka ilçesinde yapılmaktadır. Daha sonra yüzde 18,5 ile Arhavi İlçesi ve yüzde 9,9 ile Hopa İlçesi gelmektedir. Murgul İlçesinde ise son yıllarda fındık üretimi yaygınlaşmış, İl üretiminde toplam yüzde 4'lük bir paya ulaşmıştır.

Tablo.36- İlçelere Göre Sert Kabuklu Meyvelerden Elde Edilen Gelir ve Yüzde Değişimi(BinTL)

Ürünler	1998		2000			2001			2002		
	Gelir	Pay	Gelir	Pay	Değ.	Gelir	Pay	Değ.	Gelir	Pay	Değ.
Ceviz	1.118.000.000	5,2	2.094.400.000	27,6	-8,04	2.724.750.000	29,9	30,10	4.018.950.000	29,2	47,50
Fındık	20.520.000.000	94,8	5.492.110.000	72,4	22,69	6.395.844.000	70,1	16,46	9.732.160.000	70,8	52,16
Toplam	21.638.000.000	100,0	7.586.510.000	100,0	12,32	9.120.594.000	100,0	20,22	13.751.110.000	100,0	50,77

Ülke genelinde uygulanmakta olan Alternatif Ürün Projesi kapsamında İlde fındık üretim alanlarında bir daralığa gidilmesi söz konusudur. Ancak gerek söküm maliyetlerinin yüksek ve zahmetli olması, gerekse fındığa alternatif olarak üretilecek ürünlerden elde edilecek gelirin düşük olacağı korkusu üreticilerin fındık üretiminden vazgeçmemelerinde etkili olmaktadır. Bu nedenle ki

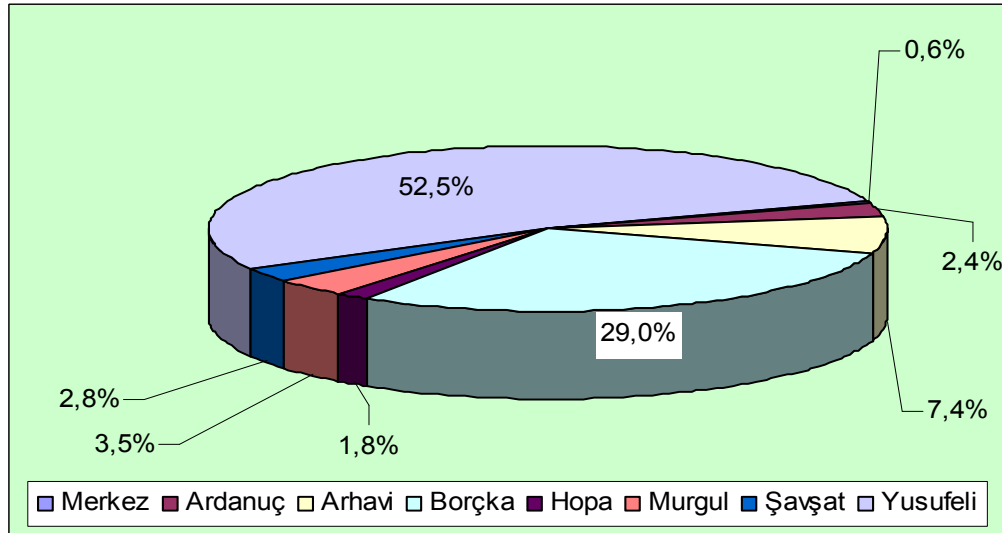
Şekil.18- Sert Kabuklu Meyve Üretiminin İlçelere göre Dağılımı

findığa alternatif olarak seçilecek ürünlerin piyasa arz ve talep dengesinin çok iyi etüt edilmesi gerekmektedir. Ayrıca çay ve fındıkta yaşanan kontrolsüz alan ve üretim genişlemelerinin yeni ürünlerde de yaşanmaması için oldukça iyi bir planlamanın yapılması da zorunludur.

2.1.2.3.3.4. İlçelere Göre Sert Kabuklu Meyve Üretimi

İlçelere göre sert kabuklu meyve üretimine bakıldığında ceviz ağaç sayıları ve üretim itibarıyla Şavşat İlçesi ilk sırada yer almaktadır. Şavşat İlçesini Borçka, Yusufeli ve Ardanuç İlçeleri Takip etmektedir.

Fındık üretiminde ise yüzde 66,8'lik pay ile Borçka İlçesi ilk sırada yer alırken , Arhavi ve Hopa İlçeleri yüzde 18,5 ve 9,9 ile ikinci ve üçüncü sırada bulunmaktadır.

Şekil.19- İlçelere Göre Sert Kabuklu Meyve Üretiminin Yüzde Dağılımı

Tablo.37. Ceviz Ağaç ve Ocak Sayıları İle Üretim Durumları

İlçeler	CEVİZ																											
	1998				1999				2000				2001				2002											
	A.Sayısı	Pay	Üretim	Pay	A.Sayısı	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Değ.	A.Sayısı	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Değ.	A.Sayısı	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Değ.	A.Sayısı	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Değ.
Merkez	18.650	17,3	480	17,2	17.800	17,7	-4,6	110	3,9	-77,1	17.800	16,8	0,0	110	5,8	0,0	4.400	4,7	75,3	44	2,4	-60,0	7.200	7,4	63,6	43	2,4	-2,3
Ardanuç	11.000	10,2	630	22,5	10.200	10,1	-7,3	165	5,8	-73,8	10.200	9,6	0,0	153	8,0	-7,3	10.200	10,9	0,0	306	16,8	100,0	10.200	10,5	0,0	306	17,1	0,0
Arhavi	2.000	1,9	80	2,9	2.500	2,5	25,0	100	3,5	25,0	2.500	2,4	0,0	75	3,9	25,0	2.500	2,7	0,0	75	4,1	0,0	3.320	3,4	32,8	33,2	1,9	-55,7
Borçka	7.037	6,5	438	15,7	1.400	1,4	80,1	42	1,5	-90,4	7.031	6,6	402,2	60	3,2	42,9	7.031	7,5	0,0	421,9	23,2	603,2	7.031	7,2	0,0	421	23,6	-0,2
Hopa	3.000	2,8	150	5,4	3.000	3,0	0,0	150	5,3	0,0	3.200	3,0	6,7	160	8,4	6,7	3.000	3,2	-6,3	150	8,3	-6,3	3.200	3,3	6,7	160	9,0	6,7
Murgul	3.700	3,4	75	2,7	3.200	3,2	13,5	80	2,8	6,7	2.700	2,5	-15,6	32	1,7	60,0	2.280	2,4	15,6	29,6	1,6	-7,5	2.200	2,3	-3,5	33	1,8	11,5
Şavşat	42.100	39,0	412	14,7	42.500	42,2	1,0	1700	59,7	312,6	42.500	40,1	0,0	814	42,8	52,1	44.000	47,1	3,5	440	24,2	-45,9	44.000	45,3	0,0	440	24,6	0,0
Yusufeli	20.500	19,0	530	19,0	20.000	19,9	-2,4	500	17,6	-5,7	20.000	18,9	0,0	500	26,3	0,0	20.000	21,4	0,0	350	19,3	-30,0	20.000	20,6	0,0	350	19,6	0,0
Toplam	107.987	100,0	2.795	100,0	100.600	100,0	-6,8	2847	100,0	1,9	105.931	100,0	5,3	1904	100,0	33,1	93.411	100,0	11,8	1816,5	100,0	-4,6	97.151	100,0	4,0	1786,2	100,0	-1,7

Tablo.38. Fındık Ağaç ve Ocak Sayıları İle Üretim Durumları

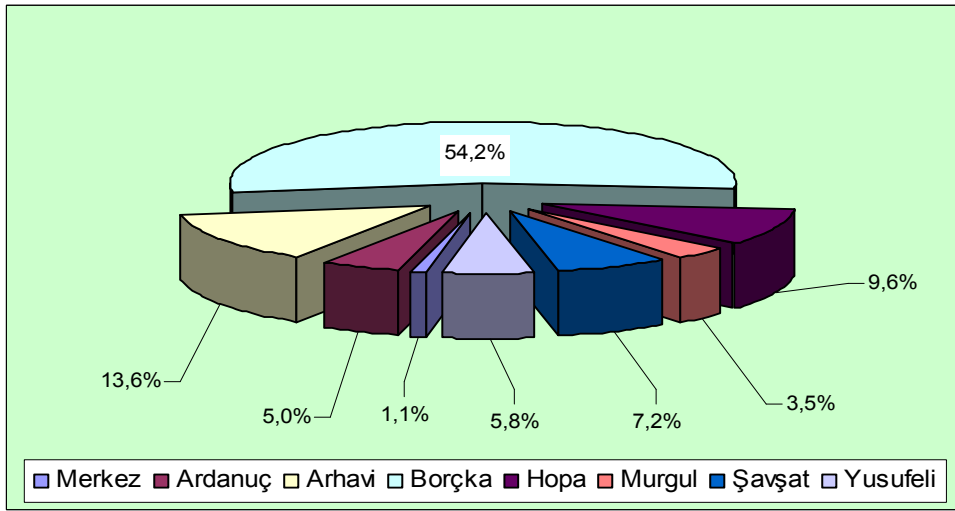
	FINDIK																											
	1998				1999				2000				2001				2002											
	O.Sayısı	Pay	Üretim	Pay	O.Sayısı	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Değ.	O.Sayısı	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Değ.	O.Sayısı	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Değ.	O.Sayısı	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Değ.
Merkez	22.500	0,9	23	0,5	22.000	0,9	-2,2	44	1,0	91,3	22.000	1,0	0,0	44	1,0	0,0	22.600	1,0	2,7	27,1	0,6	-38,4	22.600	0,9	0,0	27,1	0,6	0,0
Ardanuç	950	0,0	3	0,1	1.500	0,1	57,9	6,8	0,2	126,7	1.500	0,1	0,0	6	0,1	11,8	540	0,0	64,0	1,08	0,0	-82,0	540	0,0	0,0	1,08	0,0	0,0
Arhavi	380.000	15,7	570	12,5	288.000	12,2	24,2	864	19,3	51,6	288.000	12,6	0,0	864	20,5	0,0	297.000	12,6	3,1	712,8	14,5	-17,5	361.179	14,8	21,6	900	18,5	26,3
Borçka	1.704.800	70,6	3.410	74,8	1.705.000	72,2	0,0	2.728	60,9	-20,0	1.705.000	74,4	0,0	2.728	64,6	0,0	1.695.000	72,1	-0,6	3.250	66,1	19,1	1.695.000	69,4	0,0	3250	66,8	0,0
Hopa	151.860	6,3	350	7,7	151.875	6,4	0,0	486	10,9	38,9	151.875	6,6	0,0	455	10,8	-6,4	151.875	6,5	0,0	379,5	7,7	-16,6	160.000	6,5	5,3	480	9,9	26,5
Murgul	150.000	6,2	195	4,3	190.000	8,0	26,7	340	7,6	74,4	120.000	5,2	36,8	120	2,8	64,7	180.700	7,7	50,6	542	11,0	351,7	200.500	8,2	11,0	200,5	4,1	63,0
Şavşat	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0	0	0,0	0	0,0	0,0	0	0	0,0	0	0,0	0,0	0	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0
Yusufeli	3630	0,2	9	0,2	3000	0,1	17,4	7,7	0,2	-14,4	3.000	0,1	0,0	7,7	0,2	0,0	3.700	0,2	23,3	7,4	0,2	-3,9	3.700	0,2	0,0	7,4	0,2	0,0
Toplam	2.413.740	100,0	4.560	100,0	2.361.375	100,0	-2,2	4.476,5	100,0	-1,8	2.291.375	100,0	-3,0	4.224,7	100,0	-5,6	2.351.415	100,0	2,6	4.919,88	100,0	16,5	2.443.519	100,0	3,9	4.866,08	100,0	-1,1

Elde edilen gelir itibariyle bakıldığında ise, İlçeler içerisinde en yüksek pay yüzde 54,2 ile Borçka İlçesindedir. Borçka İlçesini sırası ile Arhavi, Hopa, Şavşat, Yusufeli, Ardanuç, Murgul ve Merkez İlçeler takip etmektedir.

Tablo.39- Ceviz ve Fındıktan Elde Edilen Gelir ve Yüzde Değişimleri

İlçeler	1998		2000			2001			2002		
	Gelir	Pay	Gelir	Pay	Değ	Gelir	Pay	Değ	Gelir	Pay	Değ
Merkez	202.350.000	6,4	178.200.000	2,3	-11,9	101.230.000	1,1	-23,3	150.950.000	1,1	-15,3
Ardanuç	253.350.000	8,0	176.100.000	2,3	-30,5	460.404.000	5,0	231,7	690.660.000	5,0	292,2
Arhavi	288.500.000	9,1	1.205.700.000	15,9	317,9	1.039.140.000	11,4	10,1	1.874.700.000	13,6	55,5
Borçka	1.709.700.000	53,9	3.612.400.000	47,6	111,3	4.857.850.000	53,3	75,9	7.447.250.000	54,2	106,2
Hopa	217.500.000	6,9	767.500.000	10,1	252,9	718.350.000	7,9	18,5	1.320.000.000	9,6	72,0
Murgul	117.750.000	3,7	191.200.000	2,5	62,4	749.000.000	8,2	85,4	475.250.000	3,5	148,6
Şavşat	164.800.000	5,2	895.400.000	11,8	443,3	660.000.000	7,2	-51,5	990.000.000	7,2	10,6
Yusufeli	216.050.000	6,8	560.010.000	7,4	159,2	534.620.000	5,9	31,1	802.300.000	5,8	43,3
Toplam	3.170.000.000	100,0	7.586.510.000	100,0	139,3	9.120.594.000	100,0	35,0	13.751.110.000	100,0	81,3

Şekil 20- İlçelere Göre Sert Kabuklu Meyve Üretiminden Elde Edilen Gelirin Yüzde Dağılımı

2.1.2.3.3.5 Turunçgil ve Zeytin Üretimi

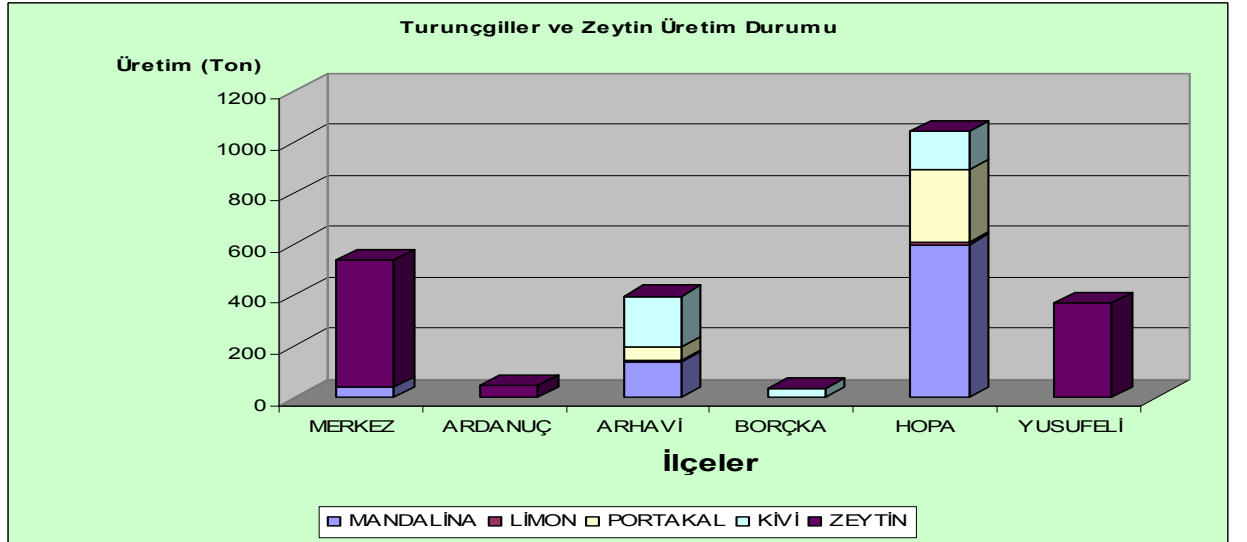
İlde zeytin üretimi diğer bölgelere oranla oldukça düşüktür. Ancak yetiştirme koşulları, ekolojik yapısı ve tarımı göz önüne alındığında, zeytinin bölgeye uyumu oldukça iyidir. Hatta yöreye has bir zeytin çeşidinin varlığından da söz edilebilir. Turunçgil üretiminde ise özellikle son yıllarda bir artış yaşanmaktadır. Birçok ürünün yetiştiği İlde Sahil bölgeleri ve ılıman iklim yapısının görüldüğü iç bölgelerde (Merkez İlçe gibi) turunçgil tarımı yapılabilmektedir.

Aşağıdaki Tablodan da anlaşılacağı üzere zeytin üretiminin yüzde 54'ü Merkez İlçede üretilmektedir. Bunu sırasıyla yüzde 41 ile Yusufeli İlçesi , yüzde 5 ile Ardanuç İlçesi takip etmektedir.

Tablo.40- İlçelere Göre Turunçgil ve Zeytin Ağaç Sayıları Ve Üretim Durumları

İLÇELER	MANDALİNA		LİMON		PORTAKAL		KİVİ		ZEYTİN		TOPLAM	
	AĞAÇ SAYISI	ÜRT. (Ton)	AĞAÇ SAY.	ÜRT. (TON)	AĞAÇ SAYISI	ÜRETİM (TON)	AĞAÇ SAYISI	ÜRETİM (TON)	AĞAÇ SAYISI	ÜRETİM (TON)	AĞAÇ SAYISI	ÜRETİM (TON)
MERKEZ	400	40	0	0	0	0	0	0	55.200	500	55.600	540
ARDA-NUÇ	0	0	0	0	0	0	0	0	4.900	50	4.900	50
ARHAVİ	14.000	140	950	7,6	5.000	50	20.000	200	0	0	39.950	397,6
BORÇKA	0	0	0	0	0	0	1.400	33,6	0	0	1.400	33,6
HOPA	35.000	600	900	7	10.000	285	3.000	150	0	0	48.900	1.042
MURGUL	0	0	0	0	0	0	250 (*)	0	0	0	250	0
ŞAVŞAT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
YUSUF-ELİ	0	0	0	0	0	0	0	0	83.00	370	83.000	370
TOPLAM	49.400	780	1850	14,6	15.000	335	24.650	383,6	60.183	920	234.000	2.433,2

(*) Murgul İlçesi için ağaç sayısı meyve vermeyen ağaç sayısı olarak alınmıştır. İlçede bulunan mevcut kivi ağaçları henüz verim çağına gelmemiştir.

Şekil 21- Turunçgil ve Zeytin Üretiminin İlçelere Göre Dağılımı

2.1.2.3.3.6. İlçelere Göre Turunçgil ve Zeytin Üretimi İle İlgili Göstergeler

İlçe bazında Turunçgil ve Zeytin ağaç sayılarına bakıldığında; Zeytinde Yusufeli İlçesi yüzde 35,5 ile birinci sırada yer alırken, ikinci sırada Merkez ilçe bulunmaktadır. Turunçgil üretimi daha çok sahil bölgelerinde yaygınlaşmış olup; özellikle kivi alanlarında son yıllarda önemli bir artış sağlanmıştır. Ağaç sayıları itibariyle bakıldığında sırası ile yüzde 20,9 ile Hopa, yüzde 17,1 ile Arhavi ilçeleri yer almaktadır. Bu iki ilçe turunçgil üretiminin yaklaşık yüzde 80'ini karşılamaktadır.

Tablo.41- İlçelere Göre Turunçgil ve Zeytin Ağaç Sayıları ve Üretiminin Yüzde Değişimi

	1998				1999						2000						2001						2002						
	A.Sayısı	Pay	Üretim	Pay	A.Sayısı	Pay	Değ	Üretim	Pay	Değ	A.Sayısı	Pay	Değ	Üretim	Pay	Değ	A.Sayısı	Pay	Değ	Üretim	Pay	Değ	A.Sayısı	Pay	Değ	Üretim	Pay	Değ	
Merkez	78.870	35,5	1.102,7	41,0	65.370	30,6	-	913,7	35,9	-17,1	55.660	25,3	-	504,6	4,2	-44,8	55.600	24,7	-0,1	540,0	17,6	7,0	55.600	23,8	0,0	540,0	24,0	0,0	
Ardanuç	5.300	2,4	48,0	1,8	3.600	1,7	32,1	35,0	1,4	-27,1	4.900	2,2	36,1	50,0	0,4	42,9	4.900	2,2	0,0	50,0	1,6	0,0	4.900	2,1	0,0	50,0	2,2	0,0	
Arhavi	15.040	6,8	140,3	5,2	20.540	9,6	36,6	305,3	12,0	117,6	26.200	11,9	27,6	1.202,0	10,1	293,7	30.350	13,5	15,8	959,6	31,2	20,2	39.950	17,1	31,6	217,6	9,7	77,3	
Borçka	0	0,0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1.400	0,6	0,0	33,6	1,5	0,0	
Hopa	43.160	19,4	842,6	31,3	44.660	20,9	3,5	887,6	34,9	5,3	50.660	23,0	13,4	983	31,6	10,7	50.900	22,6	0,5	1.157,0	37,6	17,7	48.900	20,9	-3,9	1.042,0	46,2	-9,9	
Murgul	0	0,0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Şavşat	0	0,0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Yusufeli	79.750	35,9	558,0	20,7	79.750	37,3	0,0	400,0	15,7	-28,3	83.000	37,7	4,1	370,0	3,1	-7,5	83.000	36,9	0,0	370,0	12,0	0,0	83.000	35,5	0,0	370,0	16,4	0,0	
Toplam	222.120	100,0	2.691,6	100,0	213.920	100,0	-3,7	2.541,6	100,0	-5,6	220.420	100,0	3,0	3109,6	100,0	370,4	224.750	100,0	2,0	3.076,6	100,0	-	233.750	100,0	4,0	2.253,2	100,0	26,8	

Üretim itibariyle bakıldığında zeytin üretiminin yüzde 54,3'ü Merkez ilçe tarafından, yüzde 40'ı ise Yusufeli ilçesi tarafından yapılmaktadır. 2001-2002 yılları arasında zeytin üretiminde bir değişim yaşanmamıştır.

Turunçgillerde ise üretimin yüzde 46,2'si Hopa, yüzde 9,7'si ise Arhavi ilçesi tarafından yapılmaktadır. 2001-2002 yılları arasında Turunçgil üretiminde en büyük değişiklik Arhavi ilçesinde yaşanmıştır. İlçede 2001 yılından 2002 yılına gelindiğinde üretimde yüzde 77,3'lük bir azalış meydana gelmiştir.

Tablo.42- Turunçgil ve Zeytinden Elde Edilen Gelirin Yıllara Göre Dağılımı

	1998		2000			2001			2002		
	Gelir	Pay	Gelir	Pay	Değ.	Gelir	Pay	Değ.	Gelir	Pay	Değ.
Mandalina	470.220.000	10,3	527.360.000	12,2	12,2	468.000.000	11,1	-11,3	468.000.000	14,8	0,0
Limon	6.900.000	0,2	10.500.000	0,2	52,2	14.600.000	0,3	39,0	14.600.000	0,5	0,0
Portakal	147.000.000	3,2	267.000.000	6,2	81,6	750.000.000	17,8	180,9	251.250.000	7,9	-66,5
Kivi	0	0,0	406.500.000	9,4	29,0	843.000.000	20,1	107,4	305.400.000	9,6	-63,8
Zeytin	3.942.812.500	86,3	3.110.312.500	72,0	0,0	2.127.500.000	50,6	-31,6	2.127.500.000	67,2	0,0
Toplam	4.566.932.500	100,0	4.321.672.500	100,0	6,7	4.203.100.000	100,0	-2,7	3.166.750.000	100,0	-24,7

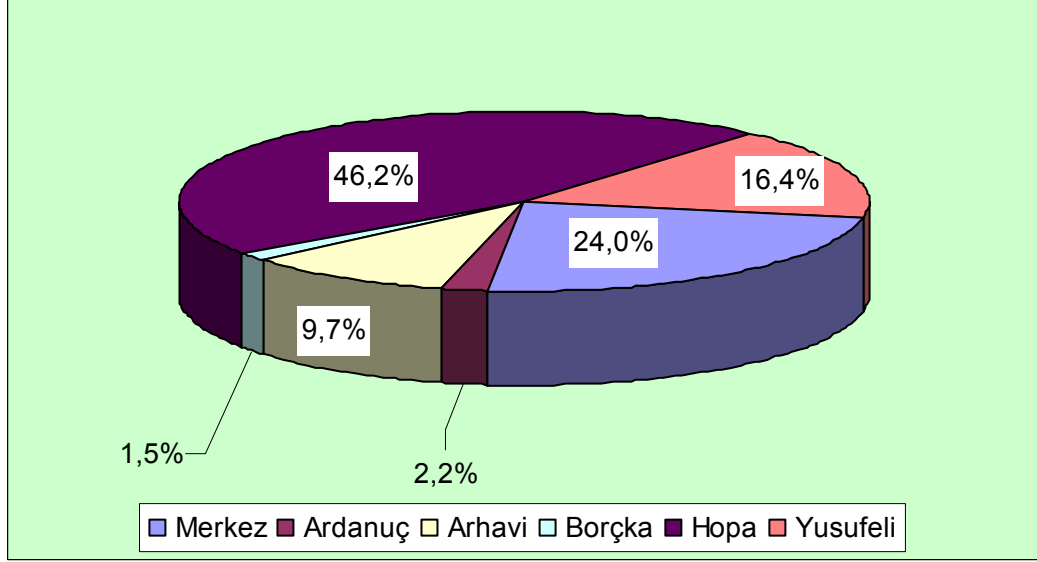
Ürünler itibariyle gelir dağılımına 2002 yılı sabit fiyatları baz alınarak bakıldığında üretimdeki değişimin gelire büyük ölçüde yansıdığı daha iyi görülmektedir. Ürünler bazında en büyük gelir kaybı yüzde 66,5'lik azalışla portakalda yaşanmıştır.

1998 yılından 1999 yılına gelindiğinde zeytinden elde edilen gelirden yüzde 21,1'lik bir azalış meydana gelmiş, 1999-2000 yılları arasında üretimde değişiklik yaşanmadığı için gelir sabit kalmış; 2001 yılında tekrar düşme eğilimi göstermiş 2002 yılında yine sabitlenmiştir.

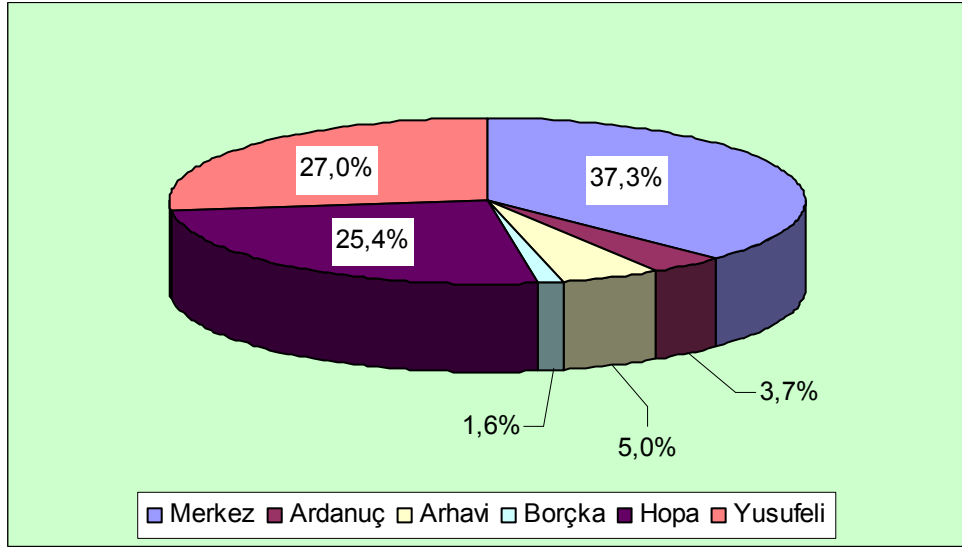
Tablo.43- İlçelere Göre Turunçgil ve Zeytinden Elde Edilen Gelirdeki Yüzde Değişim

İlçeler	1998		1999			2000		2001		2002	
	Gelir	Pay	Gelir	Pay	Değ.	Gelir	Pay	Gelir	Pay	Gelir	Pay
Merkez	2.543.657.500	44,2	2.106.595.000	52,0	17,2	2.107.135.000	47,9	1.180.250.000	28,1	1.180.250.000	37,3
Ardanuç	111.000.000	1,9	80.937.500	2,0	27,1	80.937.500	1,8	115.625.000	2,8	115.625.000	3,7
Arhavi	627.000.000	10,9	338.800.000	8,4	46,0	213.450.000	4,9	934.600.000	22,2	159.100.000	5,0
Borçka	0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0	0,0	50.400.000	1,6
Hopa	1.188.000.000	20,6	598.100.000	14,8	49,7	1.073.250.000	24,4	1.117.000.000	26,6	805.750.000	25,4
Murgul	0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Şavşat	0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Yusufeli	1.290.375.000	22,4	925.000.000	22,8	28,3	925.000.000	21,0	855.625.000	20,4	855.625.000	27,0
Toplam	5.760.032.500	100,0	4.049.432.500	100,0	29,7	4.399.772.500	100,0	4.203.100.000	100,0	3.166.750.000	100,0

Üretimdeki bu değişiklikler ilçelerin gelirlerine de büyük oranda yansımıştır. Toplam gelirdeki en büyük düşüş yüzde 83 ile Arhavi İlçesinde yaşanmıştır. Borçka İlçesinde yeni yeni üretimine geçilen kivi ile gelirden yüzde yüzlük bir artış görülmektedir. Ancak bu gelir düzeyi İlçenin gelecek yıllardaki projeksiyonlarının ortaya koyulmasında pek yararlı olmayacağı da bir gerçektir.

Şekil-22. İlçeler İtibariyle Turunçgil ve Zeytin Üretiminin Yüzde Dağılımı

Şekil-23-İlçeler İtibariyle Turunçgil Ve Zeytin Gelirlerinin Yüzde Dağılımı

2.1.2.3.4. Bitkisel Üretimin Alt Gruplar İtibarı ile Dağılımı

İl'de bitkisel üretimin alt gruplar itibarı ile dağılımına bakıldığında, 2002 yılında üretimin yüzde 40,3'ünü endüstri bitkilerinin, yüzde 33,4'ünü tarla ürünlerinin, yüzde 14,2'sini meyve ürünlerinin, yüzde 6,8'ini sebze ürünlerinin, yüzde 3,9'unu sert kabuklu meyve ürünlerinin oluşturduğu görülmektedir. Turunçgil ve zeytin üretimi ise yüzde 1,3 ile

son sırada yer almaktadır.

Alt gruplar itibarı ile üretimden elde edilen gelirin 2002 yılı dağılımına bakıldığında en yüksek gelir yüzde 31,6 ile endüstri bitkilerinden elde edilmiştir. Bunu sırasıyla yüzde 23,1 ile meyve ürünleri, yüzde 21,4 ile tarla ürünleri, yüzde 15,9 ile sert kabuklu meyveler, yüzde 7,6 ile sebze ürünleri, yüzde 0,4 ile turunçgil ve zeytin izlemektedir.

Tarla ürünleri üretimde ikinci sırada yer almasına karşın gelirdeki payı itibari ile üçüncü sıradadır. Tablodan da anlaşılacağı üzere İlde en yüksek gelir endüstri bitkilerinden sağlanmaktadır (Tablo 44). Çay alımlarının devlet tarafından yapılması, geçmiş yıllarda uygulanan popülist politikalar, özel sektör kuruluşlarının çaya düşük ücret uygulaması nedeniyle üreticinin devlete yönelmesi, sürekli bir gelir getirmesi nedeni ile çay alanlarında bir artış yaşanmıştır.

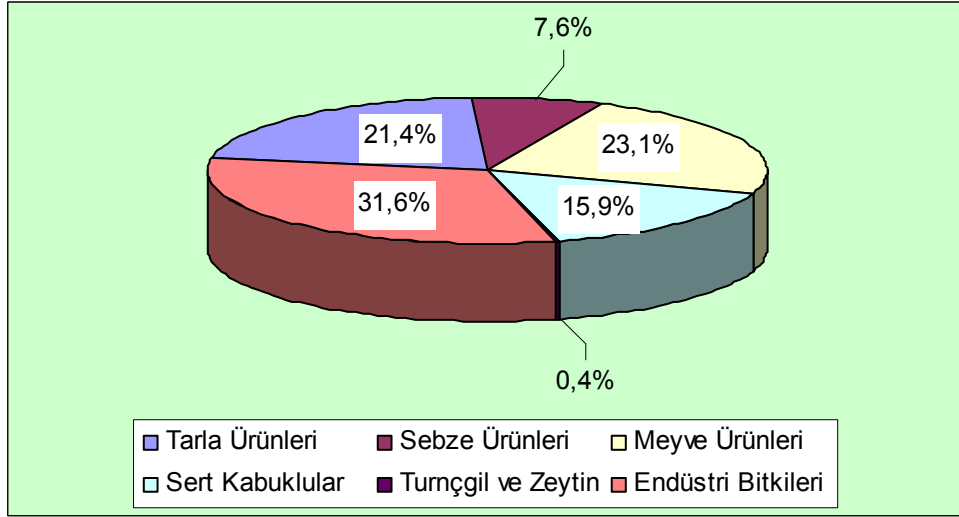
Tablo.44- Alt Gruplar İtibariyle Üretimdeki Yüzde Değişim

ÜRÜNLER	1998		1999			2000			2001		2002	
	Üretim	Pay	Üretim	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Değ.	Üretim	Pay	Üretim	Pay
Tarla Ürünleri	51.888,1	27,6	47.257,7	25,7	-10,6	54.485,0	32,3	15,3	45.417,84	29,5	56.360,4	33,4
Sebze Ürünleri	9.691,9	5,1	9.659,0	5,3	-0,3	11.995,5	7,1	24,2	9.112,71	5,9	11.486,6	6,8
Meyve Ürünleri	27.643,0	14,4	25.518,0	13,9	-7,7	24.281,0	14,4	-4,8	21.693,8	14,1	23.970,2	14,2
Sert Kabuklular	7.355,0	3,8	7.323,5	4,0	-0,4	6.128,7	3,6	-16,3	6.736,38	4,4	6.652,28	3,9
Turunçgil ve Zeytin	2.691,6	1,4	2.541,6	1,4	-5,6	3227,5	1,8	22,3	2544,6	2,0	2767	1,3
Endüstri Bitkileri	91.513,9	47,7	91.519,9	49,8	0,0	68.784,0	40,8	-24,8	67.873,63	44,1	67.971,916	40,3
Toplam	191.783,5	100,0	183.819	100,0	-4,2	168.783,8	100,0	-8,2	153.910,96	100,0	168.694,596	100,0

Tablo.45- Alt Gruplar İtibariyle Gelirdeki Yüzde Değişimler

ÜRÜNLER	1998		2000			2001			2002		
	Gelir	Pay	Gelir	Pay	Değ.	Gelir	Pay	Değ.	Gelir	Pay	Değ.
Tarla Ürünleri	4.030.044.000	15,9	8.916.445.000	19,8	40,6	9.844.072.000	15,9	10,4	18.493.218.750	21,4	87,9
Sebze Ürünleri	1.169.307.000	4,6	5.112.690.000	11,4	72,6	6.243.328.000	10,1	22,1	6.587.257.000	7,6	5,5
Meyve Ürünleri	3.550.579.573	14,0	8.089.110.000	18,0	48,9	11.024.940.350	17,8	36,3	19.976.898.500	23,1	81,2
Sert Kabuklular	3.170.000.000	12,5	7.586.510.000	16,9	12,3	9.120.594.000	14,7	20,2	13.751.110.000	15,9	50,8
Turunçgil ve Zeytin	5.760.032.500	22,7	4.399.772.500	9,8	8,7	4.203.100.000	6,8	-4,5	3.166.750.000	0,4	-92,5
Endüstri Bitkileri	7.680.060.064	30,3	10.863.606.000	24,2	-1,9	21.428.080.000	34,6	97,2	27.260.288.960	31,6	27,2
Toplam	25.360.023.137	100,0	44.968.133.500	100,0	22,8	61.864.114.350	100,0	37,6	86.385.448.210	100,0	39,6

Çay-Kur tarafından uygulanan kotalarla çay alanları sabit tutulmaya çalışılmakla beraber, özellikle son birkaç yıl içerisinde artış gösteren küçük aile işletmelerinin kendi üretimlerini piyasaya sürmeleri ve markalaşmaları çayı bölgede önemli kılmaktadır.

Şekil.24-Alt Gruplar İtibari İle Gelirin Yüzde Dağılımı

2.1.2.3.5. Üretimde Ölçek Büyüklüğü ve Mekanizasyon

2.1.2.3.5.1. Ölçek Büyüklüğü

Türkiye’de bir ailenin yıllık geçimini sağlayacak (4,2 milyar TL) işletme büyüklüğü kuru tarım alanlarında asgari 200 dekar, sulu tarım alanında 100 dekar büyüklüğünde olmalıdır. Türkiye’nin sulanan tarım alanı yaklaşık 4,5 milyon hektardır. Sulu tarım alanında 450 bin işletme, yaklaşık 22,5 milyon hektarlık kuru tarım alanında ise 1.125 bin işletme olmak üzere toplam 1.575 bin tarım işletmesi olması gerekmektedir. Buna örtü altı ve diğer tarımsal faaliyet yapan 425 bin işletme ilave edildiğinde, Türkiye’nin olması gereken tarım işletmesi sayısı 2 milyon olarak hesaplanmaktadır (DPT, 2000b). Ölçek büyüklüğü bağlamında baktığımızda Artvin İlindeki tarımsal işletmeler, Türkiye ortalamasına göre oldukça düşük ölçeklerde çalışmaktadır. Tarımda uygun ölçek kavramının tanımı oldukça zordur, çünkü bölgeler arası toprak verimliliğindeki farklılık, bölgeler arasında işletme büyüklüğü ile ilgili değerlendirmeleri de etkilemektedir. Sulanabilen yada kıraç arazi durumuna göre yeterli gelir yaratabilecek toprak büyüklüğü değişebilmektedir.

Artvin’in de içinde yer aldığı DİE’nin gruplaması ile V. grupta ortalama işletme büyüklüğü 58,1 dekadır. 1991 Tarım Sayımına göre Artvin’de ortalama işletme büyüklüğü 16,9 dekadır. Artvin, gerek Türkiye (59 dekar) gerek içinde yer aldığı bölge ortalamalarının oldukça altında ölçeklerle çalışan tarımsal işletmelere sahip bir İldir.

Türkiye’de işletme büyüklüğü 10 dekarın altındaki işletmelerin oranı yüzde 15,8; V. Bölgede yüzde 10,5 iken Artvin’de bu oran yüzde 25,2’dir. Yine 100 dekardan büyük işletmelerin oranı Türkiye’de yüzde 15, V. Bölgede yüzde 17,1 iken Artvin’de bu oran yüzde 0,6’dır.

Türkiye’de 50 dekarın altındaki işletme büyüklüğüne sahip yüzde 66,5 pay taşıyan işletmelerin tasarrufundaki arazi miktarı, toplam arazinin yüzde 22,2’sidir. V. Bölgede 50 dekarın altında işletme büyüklüğüne sahip işletmeler toplam işletmelerin yüzde 63,7’sini oluşturmakta olup, toplam arazinin yüzde 19,6’sına sahiptir. Artvin’de 50 dekarın altında

Tablo.46- İşletme Büyüklüğüne Göre İşletme Sayıları, Arazi Parça Sayısı ve Arazi Büyüklüğü ve Yüzde Dağılımları

İşletme Büyüklüğü (Dekar)	Toplam İşletme Sayısı		Toplam Parça Sayısı		Toplam Arazi	
	Türkiye	Artvin	Türkiye	Artvin	Türkiye	Artvin
TOPLAM	3.996.822	32.236	21.601.272	180.971	234.510.993	543.972
5'den az	251.686	3.142	411.477	8.424	667.059	9.629
5-9	381.287	8.112	1.003.039	29.970	2.511.091	54.226
10-19	752.156	11.293	2.722.088	69.201	10.042.501	147.027
20-49	1.274.609	8.174	6.636.480	57.568	38.668.961	219.699
50-99	713.149	1.334	5.119.892	12.371	46.750.693	87.056
100-199	383.323	120	3.347.557	2.400	49.216.633	12.793
200-499	173.774	61	1.849.928	1.037	46.487.432	13.542
500-999	24.201	0	349.784	0	14.982.493	0
1000-2499	10.266	0	126.080	0	13.856.621	0
2500-4999	1.930	0	30.136	0	6.538.082	0
5000 +	441	0	4.811	0	4.789.427	0
İşletme Büyüklüğü (Dekar)	Toplam İşletme Sayısı		Toplam Parça Sayısı		Toplam Arazi	
	Türkiye (%)	Artvin (%)	Türkiye (%)	Artvin (%)	Türkiye (%)	Artvin (%)
TOPLAM	100	100	100	100	100	100
5'den az	6,3	9,7	1,9	4,7	0,3	1,8
5-9	9,5	25,2	4,6	16,6	1,1	9,9
10-19	18,8	35,1	12,6	38,2	4,3	27,1
20-49	31,9	25,4	30,7	31,8	16,5	40,4
50-99	17,9	4,1	23,7	6,8	19,9	16,0
100-199	9,6	0,3	15,5	1,3	21	2,4
200-499	4,4	0,2	8,6	0,6	19,8	2,5
500-999	0,6		1,6		6,4	
1000-2499	0,3		0,6		5,9	
2500-4999	0,05		0,1		2,8	
5000 +	0,01		0,02		2	

Kaynak: DİE, 1991 Genel Tarım Sayımı

Not: 2001 Genel Tarım Sayımı sonuçları henüz yayınlanmadığı için zorunlu olarak 1991

büyüklüğe sahip yüzde 95,3 oranındaki işletmeler toplam arazinin yüzde 79,2'sini tasarrufunda bulundurmaktadır.

1997 Yılı Köy Envanteri çalışmasına göre köylerde toplam hane sayısı 26.889 olarak tespit edilmekte ve bu hanelerin tasarrufundaki arazi miktarı 444.814 dekar olarak verilmektedir. Bu arazi ise hanelere 166.479 parça halinde dağılmaktadır. Buradan ortalama işletme ölçüğü 16,5 dekar olarak hesaplanabilir. Ortalama parça büyüklüğü ise 2,7 dekar düzeyindedir. 1991 Genel Tarım Sayımı sonuçlarında ise, ortalama işletme ölçüğü 16,9 dekar, ortalama parça büyüklüğü ise 3 dekar düzeyindedir.

Artvin İli tarım sektörü, optimum işletme ölçüğünden uzaktır. İlde 20 dekarın altında

Tablo.47- Artvin İl'i İşletme Büyüklüğüne Göre İşletme Sayısı, Arazi Parça Sayısı ve Arazi Miktarı, (A: Hane Sayısı B: Parça Sayısı C: Arazi (Dekar))

	Miktar			Yüzde Pay		
	A	B	C	A	B	C
5'den az	6.595	32.084	28.619	24,6	19,3	6,4
6-10	7.058	42.655	61.702	26,4	25,6	13,9
11-20	7.225	46.125	119.824	27,1	27,7	26,9
21-50	5.000	36.423	171.083	18,7	21,8	38,5
51-100	768	8.156	54.332	2,8	4,8	12,2
101-200	49	974	7.079	0,2	0,6	1,6
201-500	3	28	775	0,1	0,1	0,2
501-1000	2	34	1400	0,1	0,1	0,3
TOPLAM	26.700	166.479	444.814	100	100	100

Kaynak: 1997 Köy Envanteri

Tablo.48- İlçelerde İşletme Büyüklüğüne Göre İşletme Sayısı, Arazi Parça Sayısı ve Arazi Miktarı (A: Hane Sayısı B: Parça Sayısı C: Arazi (Dekar))

İLÇELER		0-5	6-10	11-20	21-50	51-100	101-200	201-500	501-1000	Toplam
Merkez	A	1.135	727	716	332	38	1	0	0	2.949
	B	3.281	4.361	5.589	3.089	474	3	0	0	16.797
	C	3.564	6.509	10.222	9.146	2.579	126	0	0	32.146
Ardanuç	A	358	526	842	819	201	22	2	1	2.771
	B	934	2.575	6.059	8.525	3.726	518	24	23	22.384
	C	1.216	4.578	13.752	27.207	14.162	2.816	455	750	64.936
Arhavi	A	120	455	917	548	80	4	1	1	2.126
	B	268	1.510	3.934	3.023	498	31	4	11	9.279
	C	490	4.158	13.994	16.073	5.591	711	320	650	41.987
Borçka	A	878	382	952	1.114	217	9	0	0	3.552
	B	3.780	1.327	3.722	5.304	1.407	111	0	0	15.651
	C	4.390	3.820	19.040	46.435	16.000	1.357	0	0	91.042
Hopa	A	142	393	1.097	1.127	141	8	0	0	2.908
	B	206	991	3.916	5.516	994	65	0	0	11.688
	C	553	3.322	17.058	34.184	9.605	1.226	0	0	65.948
Murgul	A	34	123	217	291	60	3	0	0	728
	B	53	274	693	1.456	427	46	0	0	2.949
	C	1.398	1.117	3.625	9.805	4.285	443	0	0	20.673
Şavşat	A	1.456	2.212	1.635	513	19	0	0	0	5.835
	B	5.812	12.092	11.981	5.355	308	0	0	0	35.548
	C	5.907	18.986	25.153	15.433	1.293	0	0	0	66.772
Yusufeli	A	2.472	2.240	849	256	12	2	0	0	5.831
	B	17.750	19.525	10.231	4.155	322	200	0	0	52.183
	C	12.360	19.212	16.980	12.800	817	400	0	0	62.569

ölçekte çalışan işletmelerin oranı yüzde 77,64, işledikleri arazi ise yüzde 47,2'dir. Ortalama işletme ölçüğü ise 5,8 dekadır. İlçeler bazında bakıldığında ise 20 dekarın altında ölçekte çalışan işletmeler bazında en dezavantajlı İlçe Yusufeli İlçesidir. İlçede 20 dekarın altında arazi ile çalışan işletmelerin oranı yüzde 26,6; işledikleri arazi ise yüzde 39,3'tür. Ortalama işletme ölçüğü ise 8,7 dekadır.

Tablo.49- İlçelerde İşletme Büyüklüğüne Göre İşletme Sayısı, Arazi Parça Sayısı ve Arazi Miktarının Yüzde Dağılımı

İLÇELER		(A: Hane Sayısı)			(B: Parça Sayısı)			(C: Arazi (Dekar))		
		0-5	6-10	11-20	0-20	21-50	0-50	51-100	101-200	201-500
Merkez	A	38,5	24,7	24,3	87,4	11,3	98,7	1,3	0,0	0,0
	B	19,5	26,0	33,3	78,8	18,4	97,2	2,8	0,0	0,0
	C	11,1	20,2	31,8	63,1	28,5	91,6	8,0	0,4	0,0
Ardanuç	A	12,9	19,0	30,4	62,3	29,6	91,8	7,3	0,8	0,1
	B	4,2	11,5	27,1	42,7	38,1	80,8	16,6	2,3	0,1
	C	1,9	7,1	21,2	30,1	41,9	72,0	21,8	4,3	0,7
Arhavi	A	5,6	21,4	43,1	70,2	25,8	96,0	3,8	0,2	0,0
	B	2,9	16,3	42,4	61,6	32,6	94,1	5,4	0,3	0,0
	C	1,2	9,9	33,3	44,4	38,3	82,7	13,3	1,7	0,8
Borçka	A	24,7	10,8	26,8	62,3	31,4	93,6	6,1	0,3	0,0
	B	24,2	8,5	23,8	56,4	33,9	90,3	9,0	0,7	0,0
	C	4,8	4,2	20,9	29,9	51,0	80,9	17,6	1,5	0,0
Hopa	A	4,9	13,5	37,7	56,1	38,8	94,9	4,8	0,3	0,0
	B	1,8	8,5	33,5	43,7	47,2	90,9	8,5	0,6	0,0
	C	0,8	5,0	25,9	31,7	51,8	83,6	14,6	1,9	0,0
Murgul	A	4,7	16,9	29,8	51,4	40,0	91,3	8,2	0,4	0,0
	B	1,8	9,3	23,5	34,6	49,4	84,0	14,5	1,6	0,0
	C	6,8	5,4	17,5	29,7	47,4	77,1	20,7	2,1	0,0
Şavşat	A	25,0	37,9	28,0	90,9	8,8	99,7	0,3	0,0	0,0
	B	16,3	34,0	33,7	84,1	15,1	99,1	0,9	0,0	0,0
	C	8,8	28,4	37,7	75,0	23,1	98,1	1,9	0,0	0,0
Yusufeli	A	42,4	38,4	14,6	95,4	4,4	99,8	0,2	0,0	0,0
	B	34,0	37,4	19,6	91,0	8,0	99,0	0,6	0,4	0,0
	C	19,8	30,7	27,1	77,6	20,5	98,1	1,3	0,6	0,0

Kaynak: 1997 Köy Envanteri

Tablo.50- İşletme Büyüklüğüne ve Arazinin Tasarruf Şekline Göre İşletme Sayısı ve İşledikleri Arazi

İşletme Büyüklüğü (Dekar)	Kendi Arazisi Olan İşletmeler*				Kendi Arazisi Olmayan İşletmeler**			
	İşletme Sayısı		Arazi Miktarı (Dekar)		İşletme Sayısı		Arazi Miktarı (Dekar)	
	Türkiye	Artvin	Türkiye	Artvin	Türkiye	Artvin	Türkiye	Artvin
5'den az	244.775	3.142	648.408	9.629	6.911	0	18.561	0
5-9	371.480	8.112	2.445.409	54.226	9.807	0	65.682	0
10-19	728.778	11.293	9.760.788	147.027	23.378	0	281713	0
20-49	1.262.149	8.174	38.301.541	219.699	12.460	0	367.420	0
50-99	705.971	1.334	46.307.578	87.056	7.178	0	443.115	0
100-199	379.106	120	48.714.246	12.793	4.217	0	502.387	0
200-499	172.469	61	46.163.758	13.542	1.305	0	323.674	0
500-999	24.064	0	14.900.457	0	137	0	82.036	0
1000-2499	10.264	0	13.852.619	0	2	0	4.002	0
2500-4999	1.893	0	6.436.052	0	37	0	102.030	0
5000 +	440	0	4.746.023	0	1	0	43.404	0
TOPLAM	3.901.389	32.236	232.276.879	543.972	65.433	0	2.234.114	0
İşletme Büyüklüğü (Dekar)	Kendi Arazisi Olan İşletmeler				Kendi Arazisi Olmayan İşletmeler			
	İşletme Sayısı (%)		Arazi Miktarı (%)		İşletme Sayısı (%)		Arazi Miktarı (%)	
	Türkiye	Artvin	Türkiye	Artvin	Türkiye	Artvin	Türkiye	Artvin
5'den az	6,3	9,7	0,3	1,8	10,5	0,0	0,8	0,0
5-9	9,5	25,2	1	10,0	14,9	0,0	2,9	0,0
10-19	18,7	35,0	4,2	27,0	35,7	0,0	12,6	0,0
20-49	32,3	25,4	16,5	40,4	19	0,0	16,5	0,0
50-99	18,1	4,1	19,9	16,0	10,9	0,0	19,8	0,0
100-199	9,7	0,4	21	2,4	6,4	0,0	22,5	0,0
200-499	4,4	0,2	19,9	2,5	1,9	0,0	14,5	0,0
500-999	0,6	0,0	6,4	0,0	0,2	0,0	3,7	0,0
1000-2499	0,3	0,0	6	0,0	0	0,0	0,2	0,0
2500-4999	0,05	0,0	2,8	0,0	0,5	0,0	4,6	0,0
5000 +	0,01	0,0	2	0,0	0	0,0	1,9	0,0
TOPLAM	100	100,0	100	100,0	100	0,0	100	0,0

Kaynak: DİE, 1991 Genel Tarım Sayımı

*Kendi Arazisini işleten ya da başkasından kiralayıp, kiraya arazi vermeyenler

**Kira, ortakçı, yarıcı gibi çalışanlar

Tablo.51- İşletme Büyüklüğüne Göre İşletme Sayısı ve Tasarrufundaki Arazi İle Hayvancılık Göstergeleri (Miktar)

(A: İşletme Sayısı B: Arazi (Dekar) C: Küçükbaş Hayvan Sayısı D: Büyükbaş Hayvan Sayısı)

İşl.Büy. (Dekar)	TÜRKİYE				ARTVİN			
	A	B	C	D	A	B	C	D
Toplam	4.068.432	234.510.993	50.211.258	11.320.373	32.236	543.972	277.662	129.065
5'den az	353.296	667.059	3.680.013	629.637	3.142	9.629	39.451	8.354
5-9	381.287	2.511.091	1.728.784	623.156	8.112	54.226	34.495	28.212
10-19	752.156	10.042.501	4.607.482	1.512.624	11.293	147.027	59.480	44.952
20-49	1.274.609	38.668.961	12.224.649	3.454.268	8.174	219.699	119.412	39.503
50-99	713.149	46.750.693	11.298.427	2.481.379	1.334	87.056	22.464	7.080
100-199	383.323	49.216.633	8.037.755	1.516.356	120	12.793	2.360	659
200-499	173.774	46.487.432	5.835.880	845.793	61	13542	0	305
500-999	24.201	14.982.493	1.444.934	153.421	0	0	0	0
1000-2499	10.266	13.856.621	1.043.675	56.756	0	0	0	0
2500-4999	1.930	6.538.082	177.869	32.097	0	0	0	0
5000 +	441	4.789.427	131.790	14.886	0	0	0	0
İşl.Büy. (Dekar)	TÜRKİYE (Yüzde)				ARTVİN (Yüzde)			
	A	B	C	D	A	B	C	D
Toplam	100	100	100	100	100,0	100,0	100,0	100,0
5'den az	8,7	0,03	7,3	5,6	9,7	1,8	14,2	6,5
5-9	9,4	0,1	3,4	5,5	25,2	10,0	12,4	21,9
10-19	18,5	0,4	9,2	13,4	35,0	27,0	21,4	34,8
20-49	31,3	1,6	24,3	30,5	25,4	40,4	43,0	30,6
50-99	17,5	2	22,5	21,9	4,1	16,0	8,1	5,5
100-199	9,4	2,1	16	13,4	0,4	2,4	0,8	0,5
200-499	4,3	2	11,6	7,4	0,2	2,5	0,0	0,2
500-999	0,6	0,6	2,9	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0
1000-2499	0,2	0,6	2,1	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0
2500-4999	0,05	0,3	0,4	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0
5000 +	0,01	0,2	0,3	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0

Kaynak: DİE, 1991 Genel Tarım Sayımı

Artvin'de işletmelerin yüzde 36,7'sinin tasarrufundaki araziler 1-3 parçalıdır ve 15 ve daha fazla parçalı toprağa sahip işletmelerin oranı yüzde 5,4'tür. 10 parçanın üzerinde toprak tasarruf eden işletmelerin oranı yüzde 14,7'ye ulaşmaktadır. 1-3 parça sayısı olan işletmelerin oranı yüzde 36,7 düzeyinde olmasına rağmen, bu tanıma giren işletmelerin tasarrufundaki arazi toplam arazinin yüzde 19,1'i kadardır. Bu gruptaki işletmelerin parça büyüklüğü yüzde 75 oranında 50 dekarın altındadır. Yani parça sayısının çok fazla olması yanında ortalama parça büyüklüğünün düşüklüğü İl'de üretim verimliliğinin düşüklüğünün nedenlerinden birisidir (Tablo 39).

Türkiye'de işletmelerin neredeyse tamamı kendi arazisini işlemektedir. Bu genel görüntü V.Bölgede de Artvin'de de devam etmektedir. Artvin İlinde kendi arazisini işleyen işletme sayısı toplam işletmelerin yüzde 100'ünü oluşturmaktadır. Bunların işledikleri arazi büyüklüğü ise toplam arazinin yüzde 100'üdür.

Tablo.52- Artvin İl'i İşletme Büyüklüğüne Göre İşletme Sayısı, Arazi Parça Sayısı ve Arazi Miktarı

(A: İşletme Sayısı B: Parça Sayısı C: Arazi (Dekar))

	Parça Sayısı														
	1-3			4-5			6-9			10-14			15 ve daha fazla		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C
TOPLAM	11.840	31.415	104.163	10.233	44.690	172.177	5.424	35.603	126.602	3.010	34.399	74.719	1.729	34.684	66.311
5'den az	2.592	6.108	7.893	550	2.316	1.736	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5-9	4.872	13.164	29.777	2.539	11.503	19.010	528	3.400	4.055	173	1.903	1.384	-	-	-
10-19	3.363	9.377	41.823	3.568	14.987	48.995	2.086	13.660	25.726	1.584	14.856	21.833	692	13.321	8.650
20-49	1.013	2.766	24.670	3.245	14.426	81.348	2.447	16.046	75.048	831	9.555	22.600	638	14.775	16.033
50-99	-	-	-	331	1.458	21.088	363	2.497	21.773	422	5.085	28.902	218	3.331	15.293
100-199	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	120	2.400	12.793
200-499	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	61	1.037	13.542
500-999	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1000-2499	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2500-4999	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5000 +	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
%	Parça Sayısı														
	1-3			4-5			6-9			10-14			15 ve daha fazla		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
5'den az	21,9	19,4	7,6	5,4	5,2	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
5-9	41,1	41,9	28,6	24,8	25,7	11,0	9,7	9,5	3,2	5,7	5,5	1,9	0,0	0,0	0,0
10-19	28,4	29,8	40,2	34,9	33,5	28,5	38,5	38,4	20,3	52,6	43,2	29,2	40,0	38,4	13,0
20-49	8,6	8,8	23,7	31,7	32,3	47,2	45,1	45,1	59,3	27,6	27,8	30,2	36,9	42,6	24,2
50-99	0,0	0,0	0,0	3,2	3,3	12,2	6,7	7,0	17,2	14,0	14,8	38,7	12,6	9,6	23,1
100-199	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	6,9	6,9	19,3
200-499	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,5	3,0	20,4
500-999	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1000-2499	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2500-4999	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
5000 +	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Kaynak: DİE, 1991 Genel Tarım Sayımı

Türkiye'de yalnız hayvancılık yapan işletme sayısı 139.692, hem bitkisel üretim hem hayvancılık yapanların sayısı ise 2.935.055'dir. Toplam işletmelerin 3.074.747'si hayvancılıkla ilişkilidir. Bu da oransal olarak toplam tarım işletmelerinin yaklaşık yüzde 76'sına karşılık gelmektedir. V. Bölgede 17.671 yalnız hayvancılık yapan, 27.603 yalnız bitkisel üretim yapan ve 191.007 her iki faaliyeti yürüten işletme olup, 236.281 işletme mevcut olmakla birlikte; bu işletmelerin toplam 208.678'i hayvancılıkla ilişkilidir. Bu işletmeler toplam işletmelerin yüzde 88,3'üdür. Artvin'de yalnız hayvancılık yapan işletme sayısı 594 iken, her iki faaliyeti yürüten işletme sayısı 27.170 olup, hayvancılıkla ilişkili toplam işletme sayısı 27.764'tür. Bu da toplam işletmelerin yüzde 86,12'sidir.

Bu veriler ışığında Türkiye'de hayvancılık ile uğraşan işletme başına ortalama 16,3 küçükbaş, 3,7 büyükbaş hayvan düşmektedir. Bu sayılar V. Bölge için sırasıyla 27,2 ve 7,3'tür. Artvin'de ise 10,1 ve 4,7'dir. Bu da Artvin'in nispi olarak büyükbaş hayvancılık

alanında ortalamaların üzerinde olduğunu göstermektedir.

2.1.2.3.5.2. Mekanizasyon

Mekanizasyon konusunda en önemli göstergelerden birisi traktör sayısıdır. Traktör varlığı ekim alanı itibarı ve ekilebilir alan itibarı ile değerlendirilebilir. İl'de yaklaşık 164.319 hektar ekilebilir kültür arazisi varlığı görülmektedir. İl'de 2002 yılında traktör başına 515 hektar alan düşmektedir. Traktörün etkin kullanımı için sulu veya taban arazilerde ortalama 5 hektar alan gerekmektedir. Kıraç arazilerde bu rakam 10 hektara hatta bunun da üzerine çıkmaktadır. Dolayısıyla mevcut traktör sayısı bu kriterlere göre yeterli değildir. 34.211 hektar ekilebilir alana karşılık, traktör başına 107 hektar alan düşmektedir.

Tablo.53- Artvin İl'i Tarımsal Araç ve Gereç Sayıları

Tarımsal Araç ve Gereçlerin Cinsi	1997 Köy Envanteri	Tarım İl Müdürlüğü Envanteri(2002)
Traktör	334	319
Karasaban	8237	7321
Traktör Pulluğu	334	173
Tırmık	245	1030
Çim Biçme Makinesi	-	20
Selektör	2	4
Biçer Bağlar	-	1
Batöz (Harman Makinesi)	934	571
Diskaro (Kültivatör)	-	19
Sırt Tipi İlaçlama Aleti	-	731
Süt Sağma Makinesi	4	1
Silaj Makinesi	-	3

2.1.2.3.6. Bitkisel Üretimde Girdi Kullanımı

Bitkisel üretimde girdi kullanımı, kavram olarak çok geniş bir alanı içerse de bu araştırmada ağırlıklı olarak tohum, gübre ve ilaç kullanımı dikkate alınmıştır. İlde zirai ilaç, gübre ve zirai alet üreten fabrika bulunmamaktadır. Zirai ilaç ve gübre üzerine çalışan İl genelinde faaliyet gösteren 8 adet Tarım Kredi Kooperatifi, 8 adet Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, 1 adet Ziraat Odası ve 4 adet gübre bayisinden temin edilmekte; 4 adet ilaç bayii ile birlikte, İl ve İlçe Tarım Müdürlükleri tarafından üreticiye tarımsal ilaçların satışı yapılmaktadır.

İlde 2002 yılında uygulanan toplam gübre miktarı 6.327.780 kg'dır (Tablo 53). Bunun azotlu gübre olarak karşılığı 1.616.889 kg N'dir. İlde dekar başına düşen azotlu gübre miktarı 1.8 kg N olup, bu miktar oldukça düşüktür. İlde dekar başına düşen toplam gübre kullanımı yaklaşık 7.1 kg'dır. Bu gübrenin çoğunluğunun sahildeki çay alanlarında kullanıldığı göz önünde tutulursa rakamın ne denli düşük olduğu daha kolay anlaşılacaktır.

Tablo.54- Kimyevi Gübre Tüketimi (Kg)

Gübrenin Adı	2001 Tüketim	2002 Tüketim	Artış Mik.	Artış Yüzdesi	Azalış Mik.	Azalış Yüzdesi
AS.21	166.500	347.700	181.200	108,8		
AN.26	0	3.996.400	3.996.400	100,0		
AN.33	0	58.500	58.500	100,0		
ÜRE	0	0				
TSP	10.170	22.530	12.360	121,5		
DAP	0	0				
20.20.0	0	0				
15.15.15	11.700	10.250			-1.450	-12,393
25.05.20	5.882.450	805.750			-5.076.700	-86,302
% 50 K ₂ O	0	0				
CAN	0	1.086.650	1.086.650	100		
20.20.0+Zn	0	0				
15.15.15+Zn	0	0				
%15.5.N26.5CaO	0	0				
12.30.12	0	0				
TOPLAM	6.070.820	6.327.780	1.086.650	17,9		

Kaynak: Artvin Tarım İl Müdürlüğü

2.1.2.3.7. Sulama Olanakları

İlde toplam sulanan tarım alanı 25.233 ha olup, toplam sulanabilir tarım alanının % 74,2'sini oluşturmaktadır. En çok sulamanın yapıldığı ilçe Şavşat ilçesi olup bunu Yusuefeli İlçesi takip etmektedir. Bazı İlçelerde Tarım İl Müdürlüğü'nün verilerine göre sulanması gereken alan miktarından daha fazla bir alanda sulama yapılmaktadır. Bu durum sulanması gereken alan miktarı verilerinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini işaret etmektedir. Sulama yönünden en zayıf olan İlçe Borçka İlçesi olup, toplam sulanabilir alanın ancak % 5'i sulanabilmektedir. Ancak bunda, İlçedeki yıllık yağışın yeterli olmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

Tablo.55- Sulama Kaynağına Göre İlçelerde Sulanan Tarım Alanları

İLÇELER	Toplam Tarım Alanı	Toplam Sulanabilir Tarım Alanı	Devlet Sulaması		Halk Sulaması		Toplam Sulanan Alan	
	Alan (Ha)	Alan (Ha)	Alan (Ha)	%	Alan (Ha)	%	Alan (Ha)	%
Merkez	4.819	910	1.424	157	955	105	2.379	262
Ardanuç	13.178	7.942	1.952	25	4.062	51	6.014	76
Arhavi	8.345	938	-	-	-	-	-	-
Borçka	9.144	1.140	-	-	57	5	57	5
Hopa	11.285	1.041	-	-	322	31	322	31
Murgul	3.920	497	45	9	-	-	45	9
Şavşat	25.122	15.198	2.983	19	6.666	44	9.649	63
Yusufeli	13.846	6.545	4.817	74	1.950	30	6.767	104
TOPLAM	89.659	34.211	11.221	33	14.012	41	25.233	74

2.1.2.3.8. Verimlilik

Verimlilik durumunu analiz edebilmek için dikkate alınabilecek grup ağırlıklı olarak tarla ürünleridir. Tarla bitkileri üretiminde verimlilik değerleri, genel olarak Türkiye ortalamasının altındadır (Tablo.56). Buğdayda Türkiye ortalaması yakalanmışken; kuru fasulye verimi ülke ortalamasının üzerindedir. Çeltikte ise ortalamaya yakın bir rakam söz konusudur. Verimliliğin pek çok üründe düşük olmasının en önemli nedenleri; arazi yapısının çok parçalı, dağınık ve kırık olması ve gübrelemenin yetersiz olmasıdır. İlde tarım alanlarında dekara ortalama olarak verilen gübre miktarı **1.8 kg N'dir**. Bu miktar oldukça düşük olup, toprak türü ve özelliklerine göre değişmekle beraber dekara 10-15 kg N olması beklenmektedir.

Arazi yapısında görülen parçalılık ve dağınıklık tarımda mekanizasyonu büyük ölçüde engellemektedir. Genelde insan gücüne dayalı bir tarımsal üretim mevcuttur. Bu nedenledir ki İl'de genellikle geleneksel üretim sistemi kullanılmaktadır. Kırsal kesimde istihdam edilen nüfusun yaş ortalamasının yüksek olması, ekonomik ve sosyal nedenlerle genç nüfusun köylerde istihdam edilememesi hem üretim alanlarında hem de üretimde düşüşler yaşanmasına neden olmaktadır.

İl'in verimlilik değerlerinin artırılabilmesi için; özellikle toprak verimliliğinin desteklenmesi gerekmektedir. Sadece sulama faaliyetlerinde yapılacak iyileştirmenin bile birim araziden alınacak ürün miktarını artıracak bir gerçektir. Bununla birlikte kaliteli ve yüksek verimli tohumlukların kullanılması ile gerek bilinçli girdi gerekse yeni tarımsal tekniklerin kullanılması yönünde yaygın çiftçi eğitim programlarının düzenlenmesi de konu ile ilgili öteleyici bir faktör olacaktır.

2.1.2.4. Hayvancılık ve Hayvansal Üretim

2.1.2.4.1. Türkiye'de Hayvancılık ve İl'in Yeri

DİE'nin verilerine göre Türkiye'de toplam küçükbaş hayvan sayısı 1980 yılında

67.673.000 iken (kıl,tiftik keçisi ve koyun olmak üzere) 1997'de 38.614.000'e, 1998'de, 37.492.000'e düşmüştür.. Son 20 yılda küçükbaş hayvan sayısındaki azalma yüzde 45'dir.

Tablo.56- Muhtelif Ürünlerin Üretiminde Verimlilikler

	Verim Kg/Ha	
	Türkiye	Artvin
Buğday	1941	1940
Arpa	2145	1940
Çavdar	1671	1330
Mısır (Dane)	4438	2700
Çeltik	3139	3000
Fasulye	1365	1740
Fiğ (K.Ot)	562	279
Soğan (K)	22166	8500
Sarımsak	7415	1020
Patates	27298	15500
Yonca		5880
Korunga		3200

Kaynak: DİE Tarımsal Yapı 1999

Hayvan sayısındaki düşüşün nedeni olarak yem üretiminin düşüklüğü ve yem fiyatlarının yüksekliği gösterilmektedir. Bir görüşe göre, popülist politikalarla, dünya gerçekleri göz ardı edilerek her yıl tespit edilen ürün fiyatları, yem fiyatlarını yükseltmektedir. Böylece çiftçimizin bir cebine büyük fedakarlıklarla aktarılan paralar, diğer cebinden fazlasıyla geri alınmaktadır. Halbuki dünyadaki uygulamaları izleyerek yem fiyatlarını yükseltmeyen desteklere ağırlık vermek hem ülkemize daha ucuza mal olacak, hem çiftçimizin geliri daha fazla artacak, hem de hayvansal üretimi yapılabilir hale getirecektir (Berksan, 1998).

2002 itibarıyla Artvin'de toplam küçükbaş hayvan sayısı 82.149 olup, ülke genelinin yüzde 0,22'sidir. Türkiye'de olduğu gibi Artvin İlinde de toplam hayvan sayısı içinde en büyük payı koyun sayısı almaktadır.

Ülke genelinde manda ve sığır olarak, toplam büyükbaş hayvan sayısı 1998 yılı itibarıyla 11.158.281'dir. Bunun 127.281'i manda kalanı ise sığır türüdür. Veriler, son 20 yıllık dönemde büyükbaş hayvan sayısının yüzde 34 oranında azalmış olduğunu göstermektedir. 2002 yılı itibarıyla Artvin'de 61.772 adet büyükbaş hayvan mevcudu bulunmaktadır. Bu da Türkiye'deki büyükbaş hayvan varlığının yüzde 0,55'idir.

1980 yılından itibaren ülke genelinde hayvan varlığında ciddi anlamda düşüşler yaşanmıştır. Bunun doğal sonucu olarak da küçük ve büyükbaş hayvan varlığına dayalı üretimde de ciddi düşüşler görülmektedir.

2.1.2.4.2. İl'de Hayvancılığın Gelişimi ve Mevcut Durum

2.1.2.4.2.1. Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği

2002 yılında İl genelinde küçükbaş hayvanların yüzde 88,5'ini koyunlar oluşturmaktadır. Türlerin ilçelere dağılımına bakıldığında, koyunların ağırlıklı olarak

Ardanuç, Şavşat, Hopa ve Yusufeli İlçelerinde olduğu, toplam koyun sayısının yüzde 80,1'inin bu dört İlçede bulunduğu görülmektedir. Ardanuç'un payı yüzde 43,2, Şavşat'ın payı yüzde 14,9, Hopa'nın payı yüzde 11,2, Yusufeli'nin payı yüzde 10,9'dur. Keçicilikte Hopa yüzde 2,8 ile ilk sıradadır ve ardından yüzde 2,4 ile Arhavi gelmektedir (Tablo 46) (tüm küçükbaş hayvanlar içerisinde). Tüm İlçelerde, koyun ve keçi beslenmekle birlikte daha çok koyunculuk yapılmaktadır.

Tablo 57. İlçelerde Türlerine Göre Küçükbaş Hayvan Sayıları

Keçi	Merkez	Ardanuç	Arhavi	Borçka	Hopa	Murgul	Şavşat	Yusufeli	Toplam
1998	1.815	1.710	2.380	315	3.050	205	93	7.322	16.890
1999	1.765	1.540	2.350	555	2.840	800	34	7.322	17.206
2000	1.700	1.080	2.350	496	2.840	1.200	31	7.625	17.322
2001	1.800	882	500	496	2.400	1.200	31	6.250	13.559
2002	1.734	823	2.000	550	2.315	400	35	1.562	9.419
Koyun									
1998	4.515	48.022	58	3.071	16.120	987	12.132	11.500	96.405
1999	4.485	38.770	60	3.210	15.010	1.000	21.039	11.073	94.647
2000	3.780	38.074	60	2.957	15.010	1.000	19.052	10.243	90.176
2001	3.220	36.180	365	2.957	1.200	1.000	18.140	9.500	72.562
2002	3.200	35.470	378	2.800	9.210	500	12.233	8.939	72.730

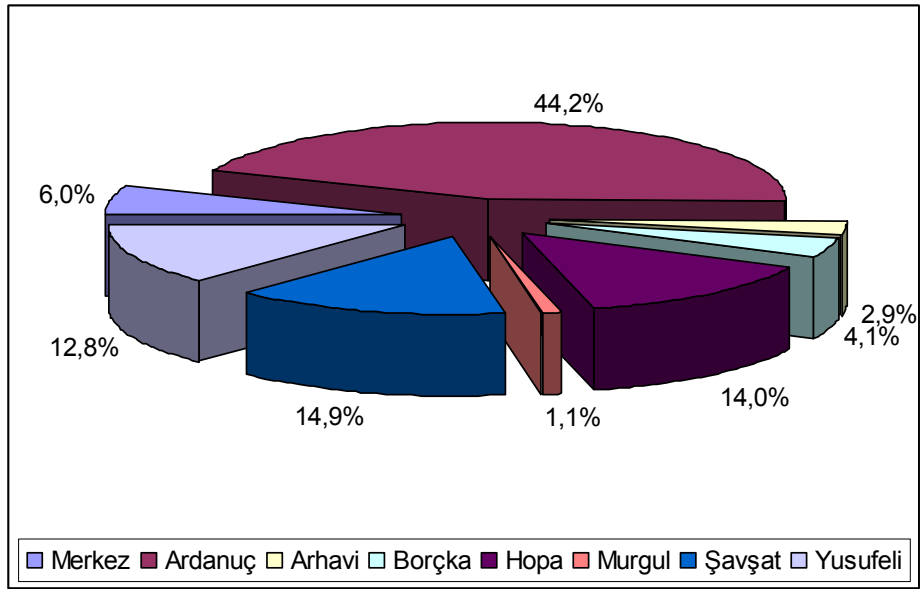
Kaynak: Artvin Tarım İl Müdürlüğü

Tablo.58- İlçelere Göre Küçükbaş Hayvan Sayıları ve Yüzde Dağılımı

İLÇELER	1998	Pay	1999	Pay	2000	Pay	2001	Pay	2002	Pay
Merkez	6.330	5,6	6.250	5,6	5.480	5,1	5.020	5,8	4.934	6,0
Ardanuç	49.732	43,9	40.310	36,0	39.154	36,4	37.062	43,0	36.293	44,2
Arhavi	2.438	2,2	2.410	2,2	2.410	2,2	865	1,0	2.378	2,9
Borçka	3.386	3,0	3.765	3,4	3.453	3,2	3.453	4,0	3.350	4,1
Hopa	19.170	16,9	17.850	16,0	17.850	16,6	3.600	4,2	11.525	14,0
Murgul	1.192	1,1	1.800	1,6	2.200	2,0	2.200	2,6	900	1,1
Şavşat	12.225	10,8	21.073	18,8	19.083	17,8	18.171	21,1	12.268	14,9
Yusufeli	18.822	16,6	18.395	16,4	17.868	16,6	15.750	18,3	10.501	12,8
TOPLAM	113.295	100	111.853	100	107.498	100	86.121	100	82.149	100

Kaynak: Artvin Tarım İl Müdürlüğü

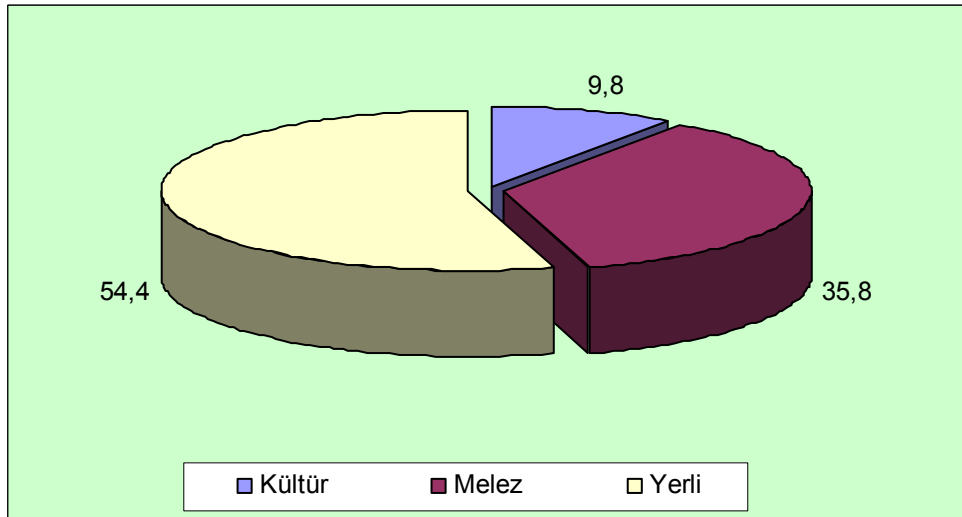
Küçükbaş hayvancılıkta Ardanuç ilçesi diğer ilçelere göre sayısal üstünlük göstermektedir (Tablo 47). İlçenin 2002 yılı toplam küçükbaş hayvan varlığı içerisindeki payı yüzde 44,2'dir. Bu ilçeyi sırası ile yüzde 14,9 ile Şavşat, yüzde 14 ile Hopa, yüzde 12,8 ile Yusufeli ilçesi takip etmektedir. Diğer dört ilçenin toplamdaki payı yüzde 14,1'dir. Toplam küçükbaş hayvan sayıları 1998'den 2002'ye yüzde 27,5 oranında azalmıştır. 1998'de toplam 113.295 olan küçükbaş hayvan sayısı 2002'de 82.149'a düşmüştür.

Şekil 25- İlçelere Göre Küçükbaş Hayvan Sayısının Yüzde Dağılımı (2002)

2.1.2.4.2.2. Büyükbaş Hayvan Yetiştiriciliği

Büyükbaş hayvancılıkta türler itibariyle baktığımızda, 1998- 2002 yılları arasında bir değişim gözlenmektedir. Şekil 23'de gösterilen dağılım sadece sığır türü için değerlendirildiğinde paylar şu şekilde değişmektedir; yerli ırk yüzde 54,4; melez yüzde 35,8 ve kültür ırk yüzde 9,8'dir. 1998 yılında ise yerli ırk yüzde 62,2; melez yüzde 29,6 ve kültür ırk yüzde 8,2 şeklindedir. Bir anlamda kültür ve melez ırk sığırların sayısında ve oransal büyüklüğünde artışlar gözlenmektedir.

Şekil 26- Büyükbaş Hayvanların Türlerine Göre Dağılımı

Tablo.59- İlçelerde Türlerine Göre Büyükbaş Hayvan Sayıları

İLÇELER	1998				1999				2000				2001				2002			
	Kültür	Melez	Yerli	Toplam	Kültür	Melez	Yerli	Toplam	Kültür	Melez	Yerli	Toplam	Kültür	Melez	Yerli	Toplam	Kültür	Melez	Yerli	Toplam
Merkez	1403	2915	3967	8285	1370	2860	3945	8175	1179	2860	3394	7433	1119	2738	2789	6646	687	2465	2713	5865
Ardanuç	4079	4895	2578	11552	4022	4841	0	8863	4755	4584	1790	11129	4717	2770	1734	9221	4782	2798	1405	8985
Arhavi	59	1950	687	2696	0	1950	0	1950	0	1950	0	1950	0	1955	0	1955	200	1754	0	1954
Borçka	0	2182	8166	10348	2	3592	7820	11414	2	3449	7309	10760	2	3449	7309	10760	8	1499	7093	8600
Hopa	0	1730	1124	2854	1598	1045	1045	3688	0	1598	1045	2643	0	1831	1026	2857	0	1820	1026	2846
Murgul	0	747	1841	2588	0	600	1900	2500	265	700	1550	2515	215	730	670	1615	325	675	1800	2800
Şavşat	0	5999	12345	18344	0	6550	15775	22325	71	11618	14110	25799	71	11143	12087	23301	0	10920	6153	17073
Yusufeli	512	1340	15040	16892	398	1114	11582	13094	380	995	10760	12135	305	1082	11370	12757	33	172	13444	13649
TOPLAM	6053	21758	45748	73559	7390	22552	42067	72.009	6652	27754	39958	74364	6429	25698	36985	69.112	6035	22103	33634	61.772

Kaynak: Artvin Tarım İl Müdürlüğü

Toplam büyükbaş hayvan sayısında 2002 yılında bir düşüş gözlenmektedir. 1998-2002 yılları arasında yaklaşık yüzde 16 oranında bir azalma vardır ve bu azalma büyük ölçüde Ardanuç ve Borçka İlçelerinden kaynaklanmaktadır. Aslında bu düşüşe farklı bir açıdan bakarak analizi değiştirmek mümkündür. Toplam sayıdaki azalma dört yılda 11.787'dir. Buna karşılık bu dört yıllık dönemde kültür melezi hayvan ırkı sayısında 345 artış olmuştur. Ancak yerli ırk hayvan sayısında meydana gelen 12.114' lük azalış kültür ve melez ırk hayvan sayısındaki değişimi karşılamamaktadır.

Tablo.60- İlçelere Göre Toplam Büyükbaş Hayvan Sayıları ve Yüzde Payları

İLÇELER	1998	Pay	1999	Pay	2000	Pay	2001	Pay	2002	Pay
Merkez	8.285	11,3	8.175	13,4	7.433	10,0	6.646	9,6	5.865	9,5
Ardanuç	11.552	15,7	8.863	14,6	11.129	14,9	9.221	13,3	8.985	14,5
Arhavi	2.696	3,7	1.950	3,2	1.950	2,6	1.955	2,8	1.954	3,2
Borçka	10.348	14,1	11.414	18,7	10.760	14,5	10.760	15,6	8.600	13,9
Hopa	2.854	3,9	3.688	6,1	2.643	3,6	2.857	4,1	2.846	4,6
Murgul	2.588	3,5	2.500	4,1	2515	3,4	1.615	2,3	2.800	4,5
Şavşat	18.344	24,9	11.225	18,4	25.799	34,7	23.301	33,7	17.073	27,6
Yusufeli	16.892	23,0	13.094	21,5	12.135	16,3	12.757	18,5	13.649	22,1
TOPLAM	73.559	100	60.909	100	74.364	100	69.112	100	61.772	100

Kaynak: Artvin Tarım İl Müdürlüğü

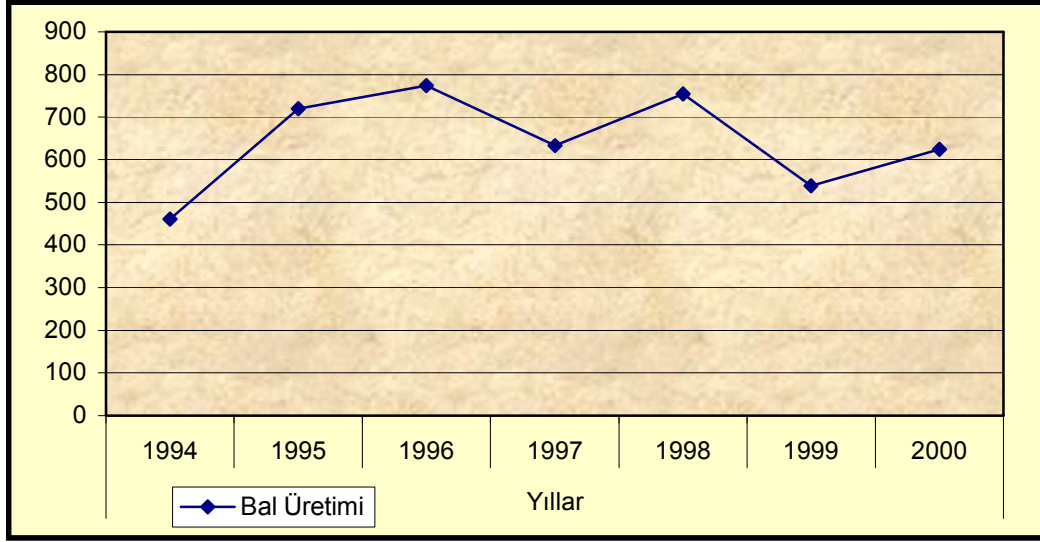
2.1.2.4.2.3. Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliği

Kanatlı hayvancılık ve özellikle tavukçuluk sektörü Artvin İli bazında bakıldığında önemli bir tarımsal alt sektör olarak görülmemektedir. Sektörel olarak son yıllarda birkaç tavukçuluk işletmesi kurulmasına karşın bir süre sonra faaliyetlerine son verme noktasına gelmişlerdir. Genelde kanatlı hayvan yetiştiriciliği aile işletmeleri içerisinde yetiştirilen birkaç kümes hayvanından ibarettir. Bu nedenle kanatlı hayvan yetiştiriciliği konusu detaylı olarak ele alınmayacaktır.

2.1.2.4.2.4. Arıcılık

Artvin İl'inde gelecekte gelişmesi beklenen tarımsal sektörlerden bir tanesi de arıcılıktır. 1980'li yılların başında İl genelinde kovanların büyük bir çoğunluğu eski usul iken 2000'li yıllarda bu durum tam tersine dönmüş ve yeni usul (fenni) kovan sayısında büyük bir artış yaşanmıştır. Ardahan İli ile beraber Artvin İlinin Saf Kafkas Ana Arı ırkı Gen Merkezi olması ve yıllar içinde bu yönde yapılan çalışmalar, İl de arıcılığın gelişmesi yönünde oldukça yararlı olmuştur. Gerek Artvin Valiliği, gerekse İl Özel İdare Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Köylere Hizmet Götürme Birlikleri ve Tarım İl Müdürlüğü'nün çalışmaları ve destekleri ile İl'de arıcılık yapan üretici sayısında büyük bir artış kaydedilmiştir. Şekil 24'te 1992- 2000 döneminde Artvin İli bal üretimindeki gelişme görülmektedir.

Aşağıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere yıllar itibariyle Artvin İli bal üretiminde büyük bir dalgalanma söz konusudur. 1996 yılında en yüksek üretime ulaşılmıştır. 2000'li yıllarda bal üretimi ve kovan sayısında bir artış olsa da yeterli değildir. Özellikle yapılan barajların doğada meydana getirdiği tahribat ve değişiklikler kovanları olumsuz etkilemiştir.

Şekil 27- İlde Yıllar İtibariyle Bal Üretimi

Tablo.61-Artvin İli ve Türkiye Geneli İçin Yıllar İtibariyle Bal Üretimi

Yıllar	Türkiye	Artvin	Artvin'in Payı (%)
1994	54.908	460	0,84
1995	68.620	720	1,05
1996	62.950	774	1,23
1997	63.319	633	1,00
1998	67.490	754	1,12
1999	67.259	538	0,80

Tabloda da görüldüğü gibi İlin Türkiye bal üretimindeki payı oldukça düşüktür. Saf Kafkas Arı İrki Gen Merkezi olmasına karşılık paydaki bu düşüklük, İlde potansiyel olmasına karşılık yeterli üreticinin bulunmadığını göstermektedir. Bu nedenle özellikle arıcılığın geliştirilmesi yönünde çalışmaların ivme kazandırılarak ivedilikle yapılması gerekmektedir. Bölgede bal üretimi daha çok gezginci arıcılık üzerine kurulmuş olup, bal üretimi sezonun iyi gitmesiyle doğru orantılı olarak artış veya azalış göstermektedir. Halbuki Kafkas arı ırkının gen merkezi olan ilimizde bal üretiminden daha çok ana arı üretimine gidilirse tabiatın olumsuzlukları daha azımsanacak ölçüde etki edecektir. Ayrıca ile ait marka oluşumu ve birlik kurma hareketlerinden istenilen sonucun elde edilememesi ilde ki arıcıların diğer bölge arıcıları ile rekabet etme gücünü azaltmaktadır.

Tablo 61'de üretilen balın pazarlama oranları verilmiştir. Üretilen balın ortalama % 53'ü pazarlanmakta, kalan kısmı aile içi öz tüketime yönelik olarak ayrılmaktadır. Arıcılık

faaliyetlerinde, 2002 yılı içinde 283.120 kg bal ve 4.960 kg balmumu üretilmiştir. İl bazında arıcılık faaliyeti 371 köyde sürdürülmektedir. Bu sektörle ilgili gelir değerleri hayvansal üretimden elde edilen gelir tablolarında ele alınmıştır.

Tablo-62. İlde Üretilen Balın Üretim Değeri ve Pazar Payı

Yıllar	Kovan Sayısı	Üretim (Ton)	Ortalama Fiyat (TL/Kg.)	Değer (1000 TL)	Pazarlama Değeri (1000 TL)	Pazarlama Payı (%)
1994	41.136	460	128.673	59.189.580	31.370.000	52,99
1995	41.761	720	261.192	188.058.240	99.671.000	53,00
1996	42.756	774	429.861	332.712.414	176.338.000	53,00
1997	45.570	633	603.748	382.172.484	202.612.224	53,02
1998	46.115	754	1.739.762	1.311.780.548	695.244.000	53,00
1999	49.598	538	3.134.599	1.686.414.262	976.866.000	57,93
2000	42.767	624	4.815.526	3.004.888.224	1.592.591.000	53,00

İlde kovan başına bal üretimi yıllara göre değişmekle birlikte yaklaşık 15 kg civarındadır. Bu oran Türkiye ortalamasının biraz üstündedir. Ancak son yıllarda yabancı menşeli arılarla kovan başına 20 kg'a yakın bal alınabilmektedir. İlde kişi başına üretilen bal miktarı yaklaşık 3.3 kg'dır. Bu miktar bir kişinin yılda tüketeceği miktardan düşük olup, üretilen balın pazar problemi ile karşılaşmaması gerektiğini düşündürmektedir. Ancak ilde üretilen balın pazarlama problemi olduğu arıcılar tarafından ifade edilmektedir. İlde üretilen bal kestane ve çiçek balı olup pazar problemi daha çok fiyatların çok yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Bal üreticileri pazarlamalarını perakende olarak kendileri yapmaktadır. Halbuki toptan pazarlama kanallarını kullanılarak veya bunun için toplu hareket edilerek bu problemler çözümlenebilecektir. Örneğin Murgul Kabaca Tarımsal Kalkınma Kooperatifi bu konuda gerekli girişimlerde bulunarak büyük marketlere bal pazarlamak için anlaşmalar yapmış, Borçka Camilide organik bal üretimine başlamıştır.

Tablo.63-. İlçelere göre eski ve yeni tip kovan sayılarının değişimi

İLÇELER	KOVAN SAYILARI									
	Eski Tip (Adet)					Yeni Tip (Adet)				
	1998	1999	2000	2001	2002	1998	1999	2000	2001	2002
Merkez	230	230	250	250	225	2.900	3.000	3.200	3.200	3.520
Ardanuç	0	0	0	0	0	3.345	3.673	3.678	4.231	3.216
Arhavi	400	400	380	385	299	5.100	6.000	6.200	5.035	4.466
Borçka	2.230	2.080	2.080	2.080	2.080	9.740	9.560	9.560	10.711	10.711
Hopa	400	400	400	500	500	4.600	4.600	5.000	5.500	5.500
Murgul	1.230	1.100	800	600	450	3.120	3.500	4.100	4.000	4.100
Şavşat	70	160	160	100	120	2.780	3.490	5.159	6.042	6.160
Yusufeli	470	300	300	320	506	9.500	11.100	11.500	11.800	12.500
TOPLAM	5.030	4.670	4.370	4.235	4.180	41.085	44.923	48.397	50.519	50.173

Kaynak: Artvin Tarım İl Müdürlüğü

Verilerden anlaşılacağı üzere 1998'den itibaren yeni tip kovan sayılarında sürekli bir artış görülmektedir. Eski tip kovan sayılarında bir azalış yaşanmasına karşın, bu azalış yeni tip kovanlardaki artışı karşılamamaktadır. Buradan eski tip kovanlarla yapılan arıcılıktan aslında vazgeçilmediği, yeni tip kovanlarla üretim yapılmasının yaygınlaştırıldığı sonucuna da varılabilir.

2.1.2.4.2.5. Su Ürünleri Üretimi:

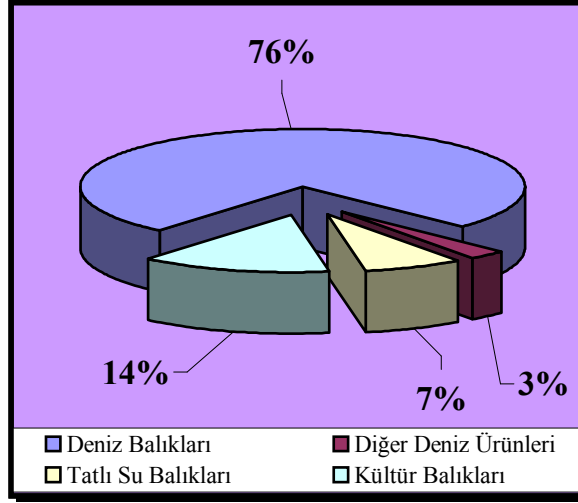
Dünya' da avcılıkla elde edilen su ürünleri üretiminin 1997 yılı rakamları itibari ile yaklaşık % 82,7'si denizlerden, kalan miktarı ise iç sulardan karşılanmaktadır. Tablo 63'den da anlaşılacağı gibi avcılık ile elde edilen üretim artışı çok yavaş seyretmiştir. Yetiştiricilikle elde edilen üretimde ise son 10 yılda % 100'ün üzerinde bir artış olmuştur. Bu da göstermektedir ki denizlerdeki avlanabilir stokların önemli ölçüde azalması kültür balıkçılığı yetiştiriciliğini ön plana çıkarmıştır.

Tablo.64- Dünya Su Ürünleri Üretimi ve Değerlendirme Şekli

Üretim (Milyon Ton)	1990	1992	1994	1995	1996	1997
İÇ SU						
Yetiştiricilik	8,15	9,35	12,14	14,05	15,93	17,62
Avcılık	6,43	6,14	6,71	7,25	7,46	7,74
TOPLAM	14,58	15,49	18,85	21,30	23,39	25,36
DENİZ						
Yetiştiricilik	4,93	6,12	8,66	10,43	10,84	11,19
Avcılık	79,03	79,12	84,68	84,30	85,72	85,59
TOPLAM	83,96	85,24	94,44	94,73	96,56	96,78
Yetiştiricilik Toplam	13,08	15,47	20,80	24,48	26,77	28,81
Avcılık Toplam	85,46	85,26	91,39	91,55	93,18	93,33
DÜNYA TOPLAMI	98,54	100,73	112,19	116,03	119,95	122,14
DEĞERLENDİRME						
İnsan Tüketimi	70,81	71,72	79,09	85,58	89,83	92,61
Balık Unu ve Yağ	27,73	29,01	33,10	30,45	30,12	29,53

* Kaynak: FAO 1998

Şekil 28. Türkiye Su Ürünleri Üretimi

2000 yılı itibariyle ülke genelinde su ürünleri üretimi 582.376 ton olup; bunun % 76'sını deniz balıkları, % 14'ünü kültür balıkları, % 7'sini tatlı su balıkları ve % 3'ünü de diğer deniz ürünleri oluşturmaktadır.

Tablo-65. Yıllar İtibariyle Türkiye Su Ürünleri Üretimi

YILLAR	ÜRETİM (Ton/ Yıl)				
	Tüm	Deniz Balıkları	Diğer Deniz Ürünleri	Tatlı Su Balıkları	Kültür Balıkları
1991	364.661	290.046	27.379	39.401	7.835
1992	454.346	366.060	38.706	40.370	9.210
1993	556.044	453.123	48.908	41.575	12.438
1994	601.104	491.335	50.933	42.838	15.998
1995	649.200	557.138	25.472	44.983	21.607
1996	549.646	451.991	22.246	42.202	33.201
1997	500.260	382.065	22.285	50.460	45.450
1998	543.900	413.900	18.800	54.500	56.700
1999	636.824	510.000	13.634	50.190	63.000
2000	582.376	441.690	18.831	42.824	79.031

Kaynak: DİE istatistikleri

Türkiye Deniz Avcılığında elde edilen su ürünleri miktarları son yıllar itibariyle incelendiğinde önemli dalgalanmaların olduğu görülmektedir. Halbuki kültür balıkçılığı üretiminde sürekli bir artış gözlemlenmektedir. Bu artışın ana sebebi denizlerden avlanan balıkların azalmasından kaynaklanmaktadır. 1995 yılı itibariyle FAO kaynaklarına göre Dünya su ürünleri tüketimi kişi başına yılda 13 kg. iken, AB ülkelerinde 22 kg., Türkiye' de

ise 7,6 kg.'dır. Artvin ilinde kişi başına üretilen toplam su ürünleri miktarı ise 180 kg civarındadır.

Artvin İlinde su ürünleri üretimi bakımından önemli bir potansiyel bulunmaktadır. Mevcut kaynak suları, Çoruh Nehri besleyen kaliteli ve yeterli akarsular tatlı su balıkçılığının geliştirilmesinde olumlu etki yapmaktadır. Ayrıca Çoruh Nehri üzerinde şu anda yapımı devam eden ve yapılacak olan barajların tamamlanması da kafes balıkçılığı için iyi bir potansiyel doğuracaktır. Artvin İlının bütün İlçelerinde alabalık üretim tesisleri bulunmaktadır. 2002 yılı itibariyle Bakanlıkça onaylanan 29 adet 470 ton/yıl kapasiteli, 2 adet 6 ton/yıl kapasiteli projersiz küçük aile işletmesi bulunmaktadır. Bunların dışında ön izin aşamasında olan 2 adet 10 ton/yıl ve 2 Adet 25 ton/yıl kapasiteli su ürünleri üretim projeleri bulunmaktadır.

2.1.2.4.3. Hayvansal Üretimde Verimlilik

Türkiye'de sığır eti üretimi yetersiz ve iç pazar ithalat yasağı ve/veya yüksek gümrük tarifesi (%235) ile dış rekabete karşı korunduğu için tüketici fiyatları yüksek ve kişi başına et tüketimi oldukça yetersizdir. Büyük baş hayvan envanterinde azalma devam etmektedir, ancak hayvan mevcudunun genetik kalitesinin iyileştirilmesi (melezleme ve saf ırk) ile bakım ve besleme tekniğindeki ilerleme hayvan başına et ve süt veriminde artış sağlamıştır ve bu yolla hayvan sayısındaki azalma verimlilik yoluyla dengelenebilmiştir. Ancak ulaşılan verimlilik düzeyi AB ve ABD'de ulaşılmış olan verimlilik düzeyinden

Tablo-66. İlde Yıllar İtibariyle Avcılık ve Yetiştiricilik Yoluyla Elde Edilen Su Ürünleri Üretimi

Yıllar	İlde Avcılık Yoluyla Elde Edilen Üretim (Ton/ Yıl)	İlde Yetiştiricilik Yoluyla Elde Edilen Üretim (Ton/ Yıl)
1997	6.048	100
1998	18.784	100
1999	15.125	460
2000	33.479	625
2001	33.955	475

oldukça düşüktür. Türkiye'de hayvan başına et verimi ABD'den 2 kat ve süt verimi 2,5 kat daha düşüktür. Türkiye'de üretilen sütün kalitesi de AB normlarına göre oldukça düşüktür.

Gelecek on yıllık dönemde sığır eti üretimi artmaya devam edecektir, ancak üretimdeki artış talep artışının gerisinde kalacağı için sığır eti ithalatı 2004 yılından sonra 100 bin tonu geçecek ve dönem sonunda 323 bin tona ulaşacaktır. İthalat miktarındaki büyük sıçramaya rağmen 2010 yılında kişi başına 13,3 kg/yıl sığır eti tüketilecektir. Türkiye'de 2010 yılında ulaşılabilecek tüketim miktarı gelişmiş ve orta gelirli ülkelerin oldukça gerisinde kalacaktır. Nitekim Arjantin'de kişi başına sığır eti tüketimi 60 kg/yıl'dır. Diğer orta gelirli bir ülke olan Brezilya'da ise kişi başına yılda 35 kg sığır ve 24 kg tavuk eti

tüketilmektedir.

2010 yılında Türkiye’de kişi başına sığır eti tüketiminin 20 kg seviyesine ulaşması için yaklaşık 1482 bin ton et tüketilmesi gerekir. Oysa Türkiye’de 2010 yılında 676 bin ton sığır eti üretilebilecektir. Tahmin edilen üretim kişi başına 20 kg/yıl tüketimin ancak %45’ini karşılayabilir. Türkiye’de gelir dağılımının bozukluğuna bağlı olarak özellikle et ve diğer hayvansal ürün tüketiminde dengesiz bir dağılım olduğu dikkate alınır 2010 yılında bile Türkiye’de hayvansal et tüketiminde tam olarak gıda emniyetine ulaşamayacağı görülmektedir. Türkiye’de kişi başına toplam süt tüketimi (süt eşdeğeri olarak) gelişmiş ülkelerin çok gerisinde değildir. Ancak kişi başına taze ve pastörize süt tüketimi gelişmiş ülkelerden düşüktür. Türkiye’de süt üretiminin yaklaşık % 90’ı inek sütüdür. Projeksiyon çalışmaları gelecek on yıllık dönemde inek başına verimlilik artışından dolayı süt üretiminde artışın devam edeceğini ve Türkiye’nin süt üretiminin büyük oranda süt talebini karşılayacağını göstermektedir.

Artvin ili hayvan varlığı 1998-2002 yılları arasında azalma eğilimi göstermektedir. Büyükbaş hayvan varlığında 1999 yılından 2000 yılına gelindiğinde küçük bir artış gözlenirse de, 2000 yılından itibaren azalma devam etmiştir. 1997 yılı verilerine göre küçükbaş hayvan eti verimi ortalama 21 kg/baş, büyükbaş hayvan eti verimi ortalama 105 kg/baş olarak gerçekleşmiştir. 1997 yılı il geneli toplam kesilen hayvan sayısı ise 21.104 baştır. 2000 yılı verilerine göre küçükbaş hayvan eti verimi ortalama 21 kg/baş, büyükbaş hayvan eti verimi ortalama 126 kg/baş olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılı il geneli toplam kesilen hayvan sayısı ise 24.673 baştır. 1997 yılı ile 2000 yılları arasında küçükbaş hayvan eti veriminde kesilen hayvan sayılarında bir artış olmasına rağmen hayvan başına ortalama et veriminde bir değişiklik olmamıştır. Ancak 2000 yılında kesilen büyükbaş hayvan sayısında bir azalma olmasına rağmen hayvan başına ortalama et veriminde bir yükseliş meydana geldiği gözlenmektedir. Et verimindeki bu artışın nedeni sığır populasyonundaki genotip değişimidir. Diğer taraftan Avrupa Birliği’nde 1996 yılında sığırdaki ortalama karkas ağırlığı 281 kg/baş, yıllık ortalama süt verimi ise 5.500 kg/baştır. Türkiye genelinde ise; kültür ırkı sığırlarda ortalama süt verimi 4.080 kg/baş, melezlerde 2.448 kg/baş ve yerli sığırlarda 816 kg/baş’ tır.

İl genelinde gerek yetersiz beslenme ve gerekse bakım şartlarının kötü olması nedeniyle verim ülke genelinin altındadır. 2000 yılı verilerine göre il genelinde üretilen süt miktarı inek sütü olarak 56.157 ton/yıl, koyun sütü olarak 1.843 ton/ yıl’dır. Büyükbaş hayvanlarda ortalama yıllık süt verimi 1.445 kg/baş, küçükbaş hayvanlarda ise 37 kg/baş’tır.

Süt üretim değeri açısından ilk sırayı sığır sütü almakta, bunu koyun ve keçi sütü izlemektedir. Et üretimi değeri açısından incelendiğinde ilk sırayı sığır eti almakta bunu koyun ve keçi eti takip etmektedir.

Yumurta, bal ve balmumunun üretim değerlerine bakıldığında ise; yıllar itibariyle bal üretiminin bir artış gösterdiği ve üretim değeri açısından yumurta ve balmumundan önce geldiği anlaşılmaktadır. Ancak kovan başına olan bal üretiminin artırılarak 20 kg/kovan değerine ulaşılmalıdır.

Tablo-67. Hayvansal Ürünler Arz ve Talep Projeksiyonu (Türkiye) (Bin Ton)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Tavuk Eti Üretimi	686	667	711	758	795	831	876	939	1008	1076	1148
Tavuk Eti Talebi 676	657	701	748	785	821	866	929	998	1066	1138	
Kişi Başına Tüketim	10,5	9,92	10,43	10,99	11,39	11,76	12,25	12,97	13,78	14,55	15,35
Yumurta Üretimi 693	669	700	719	745	768	787	810	826	848	869	
Yumurta Talebi	686	662	693	712	738	761	780	804	819	841	862
Kişi Başına Tüketim	10,51	9,99	10,33	10,47	10,70	10,89	11,03	11,23	11,30	11,47	11,63
Sığır Eti Üretimi	565	611	621	644	641	636	628	624	643	670	676
Sığır Eti Talebi	596	631	659	701	752	813	870	899	921	967	1016
Sığır Eti İthalatı	-32	-20	-38	-57	-111	-176	-243	-275	-278	-297	-341
Kişi Başına Tüketim	9,13	9,53	9,82	10,30	10,91	11,64	12,31	12,57	12,71	13,20	13,71
Koyun Eti Üretimi	263	265	270	272	277	282	286	291	97	303	308
Koyun Eti Talebi 267	273	281	298	314	334	351	357	360	374	389	
Koyun Eti İthalatı	-5	-8	-11	-26	-37	-52	-65	-66	-63	-71	-81
Kişi Başına Tüketim	4,09	4,13	4,19	4,38	4,56	4,78	4,97	4,99	4,96	5,10	5,25
Süt Üretimi	10,5	10,7	10,9	11,0	11,2	11,3	11,5	11,7	11,8	11,9	12,1
Süt Talebi	10,6	10,7	10,9	11,1	11,2	11,4	11,5	11,7	11,8	12,0	12,1
Süt Eşdeğeri İthalatı	0,083	0,058	0,052	0,051	0,049	0,047	0,046	0,045	0,043	0,040	0,038
Kişi Başına Tüketim	162	162	162	163	163	163	163	163	163	163	164

Kaynak: TEAE; 2001

Tablo-68. Artvin İli Hayvansal Ürünler Üretim Miktarları ve Üretim Değerleri

YILLAR		SÜT			ET			YUMURTA	BAL	BALMUMU
		SIĞIR	KOYUN	KEÇİ	SIĞIR	KOYUN	KEÇİ			
1997	TON	59968	1714	671	828	240	28	819	675	19
	MİLYON TL	4102771	137120	53680	338652	169200	19852	193114	524923	12640
1998	TON	53447	1697	591	626	317	87	745	754	33
	MİLYON TL	7335173	254550	88650	970300	451725	117450	317122	1311781	49346
1999	TON	53719	1590	649	898	392	54	995	588	9
	MİLYON TL	12570031	381600	155760	2236918	903168	126900	490670	1843144	18789
2000	TON	56157	1261	582	962	296	63	538	624	10
	MİLYON TL	17607578	348781	160976	2556354	824508	174542	508179	3004888	26778

Kaynak: DİE, 2000

Tablo.69- Yıllar İtibariyle Hayvansal Üretim ve Gelirdeki Yüzde Değişim

YILLAR		ÜRETİM									GELİR							
		1997	PAY	1998	PAY	DEĞ	1999	PAY	DEĞ	2000	1997	PAY	1998	PAY	1999	PAY	2000	PAY
SÜT	SIĞIR	59.968	96,2	53.447	95,9	-10,9	53.719	96,0	0,5	56.157	4.102.771	95,6	7.335.173	95,5	12.570.031	95,9	17.607.578	97,2
	KOYUN	1.714	2,7	1.697	3,0	-1,0	1.590	2,8	-6,3	1.261	137.120	3,2	254.550	3,3	381.600	2,9	348.781	1,9
	KEÇİ	671	1,1	591	1,1	-11,9	649	1,2	9,8	582	53.860	1,3	88.650	1,2	155.760	1,2	160.976	0,9
TOPLAM		62.353	100,0	55.735	100,0	-10,6	55.958	100,0	0,4	58.000	4.293.751	100,0	7.678.373	100,0	13.107.391	100,0	18.117.335	100,0
ET	SIĞIR	828	75,5	626	60,8	-24,4	898	66,8	43,5	962	338.652	64,2	970.300	63,0	2.236.918	68,5	2.556.354	71,9
	KOYUN	240	21,9	317	30,8	32,1	392	29,2	23,7	296	169.200	32,1	451.725	29,3	903.168	27,6	824.508	23,2
	KEÇİ	28	2,6	87	8,4	210,7	54	4,0	37,9	63	19.852	3,8	117.450	7,6	126.900	3,9	174.542	4,9
TOPLAM		1.096	100,0	1.030	100,0	-6,0	1.344	100,0	30,5	1.321	527.704	100,0	1.539.475	100,0	3.266.986	100,0	3.555.404	100,0
YUMURTA		819		745		-9,0	995		33,6	538	193.114		317.122		490.670		508.179	
BAL		675		754		11,7	588		22,0	624	524.923		1.311.781		1.843.144		3.004.888	
BALMUMU		19		33		73,7	9		72,7	10	12.640		49.346		18.789		26.778	

2.1.2.5. Tarım Kooperatifçiliği

İl'de kooperatifleşme hareketi ormancılık ve çaycılık faaliyetlerinde yoğunlaşmaktadır. Yaklaşık 28 bin olan tarımda istihdam edilen nüfusa göre (Köy toplam nüfusu 107.736), İlde faaliyet gösteren 74 adet kooperatifin 16.211 adet ortağı bulunmaktadır. Bu rakama göre tarımsal nüfusun yaklaşık kooperatifleşme oranı yüzde 58 düzeyine ulaşmaktadır. Bu oran ilk bakışta örgütlenme eğilimi yüksek bir İl görüntüsü vermektedir. Ancak ayrıntılı bir analiz yapıldığında, Artvin İlinde örgütlenmenin zayıf olduğunu ortaya koymaktadır. İl'de faaliyet gösteren kooperatiflerin içinde gerçek anlamda kooperatif örgütlenmesi özelliğini taşıyan çaycılık kooperatifleri bulunmaktadır.

Ortaklaşa üretim ve pazarlama gibi gerçek anlamda kooperatif tipi örgütlenme çok zayıf kalmıştır. Faaliyet konusuna göre çaycılıktan sonra en fazla kooperatif örgütlenmesi ormancılık alanındadır (Tablo.69).

Tablo 70. Kooperatif Sayıları ve Faaliyet Konuları (2000)

İLÇELER	Faaliyet Konusu															
	Ormancılık		Su ürünleri		Sulama		Süt Toplama İşleme		Çaycılık		Arıcılık		Orman-Tüket. Mağ.		Hayvancılık	
	Adet	Ort. Say	Ad et	Ort. Say.	Adet	Ort. Say.	Adet	Ort. Say.	Adet	Ort. Say.	Ad et	Ort. Say.	Ad et	Ort. Say.	Ad et	Ort. Say.
MERKEZ	18	1888	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ARDANUÇ	10	581	0	0	1	17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ARHAVİ	0	0	1	107	0	0	0	0	1	3548	1	118	0	0	1	107
BORÇKA	16	2642	0	0	0	0	0	0	6	1538	0	0	0	0	0	0
HOPA	0	0	1	136	0	0	0	0	2	3798	0	0	0	0	0	0
MURGUL	6	676	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ŞAŞAT	3	345	0	0	0	0	1	100	0	0	0	0	1	90	1	91
YUSUFELİ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	429	0	0
TOPLAM	53	6132	2	243	1	17	1	100	9	8884	1	118	5	519	2	198

Kaynak: Artvin Tarım İl Müdürlüğü

2.1.2.6. Tarımsal Krediler

2002 yılında toplam tarımsal kredilerde 2001 yılına göre yüzde 17 oranında bir düşüş yaşanmıştır (Tablo 70). 2001 yılında tarımsal kredi kullanan üretici sayısı 359 kişi iken 2002 yılında bu sayı 348 olmuştur.

Tablo 71. 2001-2002 Yılları Artvin İl'i Zirai Kredi Dağılımı (TL)

Kredi Türleri	31.12.2001		31.12.2002	
	Üretici Sayısı	Kredi Toplamı	Üretici Sayısı	Kredi Toplamı
Bitkisel				
Hayvansal	342	279.788.776.109	10	10.987.992.792
Kanun ve Kararnemeye Dayalı			335	186.299.788.180
İthal Süt Hayvancılık	1	4.776.908.756	1	4.776.908.756
Zirai Kredi Toplamı	343	284.565.684.865	346	202.064.689.728
T.Kredi Koop.'ne Verilen	4	305.877.538.623	4	305.877.538.623
T.Satış Koop.'ne Verilen				
Tarımsal Kalkınma Koop.				
Koop.Müdürlükleri Kredi Top.	4	305.877.538.623	4	305.877.538.623
Su Ürünleri	12	5.280.839.649		
Tarımsal Krediler Genel Top.	359	595.724.063.137	348	507.942.228.351

Kaynak: Ziraat Bankası Artvin Şubesi

2.1.2.7. Mevcut Geliştirme Programları ve Eğitim Kursları

İl'de tarımsal eğitim ve geliştirme programları doğrudan Tarım İl Müdürlüğü, Çiftçi Eğitim ve Yayım Şube Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. İlgili birimin, il müdürlüğü tarafında yayınlanan yıllık çalışma raporlarına göre faaliyetleri şu başlıklar altında toplanabilir.

- Demonstrasyonlar,
- Çiftçi bazında deneme çalışmaları,
- Çiftçilerle toplantılar,
- Kurslar,
- Sergi ve Teşvik Yarışmaları,
- Tarla günleri,
- Yayın,
- Hizmet içi eğitim.

Demonstrasyon çalışmaları her yıl belirli ürünler için yapılmakta ve bu çalışmalar mümkün olduğunca ilçelere yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır. Örneğin 2001-2002 yılı içinde yonca, korunga ve silajlık mısır yetiştiriciliği üzerinde ağırlıklı olarak durulmuştur. Çiftçilerle toplantılar ve kurslar aracılığı ile çiftçilere teknik bilgi ve yerinde uygulama yöntemleri ile eğitim hizmeti verilmeye çalışılmaktadır. Yine kitle yayım araçları ve yerel televizyonda tarımsal konularda toplantılar yapılarak bilgi aktarımı yapılmaktadır.

2.1.2.8. Tarıma Dayalı Sanayiler

İl'de tarıma dayalı sanayi kapsamında üretim yapan fabrika, yada küçük aile işletmeleri tarzında üretim yapan kuruluşlar yok denecek kadar azdır. Yalnızca sahil bölgelerinde çay tarımı yapıldığından ÇAY-KUR Genel Müdürlüğüne ve bazı özel firmalara ait Çay Fabrikaları bulunmaktadır. İl'de konu ile ilgili yapılan yatırımlar zamanla verimli olmaktan çıkmış ve birçoğu kapanmıştır. Hali hazırda bitkisel veya hayvansal üretimin değerlendirileceği bir sanayi yapısı kurulamamıştır.

Hayvancılık için gerekli girdilerin temininde tamamıyla dışarıya bağlı bulunmaktadır. Ancak kaba yem ihtiyacının (kuru ot) bir kısmı üreticiler tarafından karşılanabilmektedir. Çayır-mera arazileri yeterli gibi görünse de gerek işgücü göçü, gerekse ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı İl'de yıllar itibariyle kaba yem üretimden vazgeçildiği aşikardır. Küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık için kullanılan hazır yemlerin İl'de üretilmesi konusunda hızlı bir karar alma sürecine ihtiyaç vardır. Yem fiyatlarının yüksekliği ile mücadele edebilmenin en temel yolu üretim artışını sağlamak ve bu üretimi işlenmiş ürün olarak kullanıma sunmaktır. Bütün bunlar ilin yem sanayi açısından son derece cazip olduğunu göstermektedir. Bununla, İl'in kendi ihtiyacını karşılamak yanında, diğer iller için merkez konuma gelmesinin avantajı da dikkate alınmalıdır. Uzun dönemde böyle bir konumun yaratacağı dışsallıklar ili daha avantajlı konuma getirecektir.

Yem sanayinin gelişiminin hayvancılık üzerinde yaratacağı pozitif etkiler ilin hayvansal üretiminin artmasını teşvik edecektir. Özellikle süt üretimi artışı, bu alanda işleme ve pazarlama yapan yeni imalatçı firmalar gerektirecektir.

3. ÜRÜN PROJEKSİYONLARI(ÖNGÖRÜLER)

Verilerin dağılımı ve yıllar itibarı ile eğilim göstermemesi bazı ürün projeksiyonlarının sağlıklı yapılmasına engel teşkil etmektedir. Bunlardan biri çay alanları ve çay üretimidir. Bu nedenle bu öngörülere ilişkin belirtme katsayıları düşüktür (Tablo 71). Fındıkta bu durum söz konusu değildir. Sağlıklı projeksiyon veren ürünlerden bazılarının projeksiyonları aşağıya çıkarılmıştır. Ancak bu projeksiyonların geçerli olması ürünlerdeki mevcut trendin aynen devam etmesi ile mümkün olacaktır. Dolayısı ile projeksiyonların her 5 yılda bir denetlenip yenilenmesi gerekmektedir.

Ürün projeksiyonlarını incelediğimizde, il genelinde fındık alanlarında yıllar itibarı ile bir azalma olmasına rağmen ürün miktarlarında bir artış söz konusudur. Bu durum alan verilerinin yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılmaktadır. Fındık alanları verilerindeki uyumsuzluk ilçelerden gelen alan verilerinde de göze çarpmaktadır.

Çay alanları ve çay üretimi yıllar itibarı ile azalma göstermektedir. Ancak çay üretimi konusunda da dikkat edilmesi gereken husus özel sektör tarafından alınan çay miktarlarının verilere eklenmemiş olmasıdır.

Öngörülerde ortaya çıkan en önemli durum ildeki ekiliş alanlarının çok hızlı bir şekilde azalma eğiliminde olmasıdır. Mevcut durumun devam etmesi durumunda 2015 yılında ildeki toplam ekiliş alanlarının yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ü ekilmiyor olacaktır. Benzer durumu ildeki toplam bitkisel üretimde de görmekteyiz. Ancak bitkisel üretimdeki azalış ekiliş alanlarındaki azalışa göre daha azdır.

Öngörülerde ortaya çıkan diğer önemli bir husus da ildeki büyük baş ve küçük baş hayvan sayılarında görülen ciddi azalmalardır. Mevcut eğilimin devam etmesi durumunda ildeki hayvancılığın geleceği tehlike sinyalleri vermektedir.

Tablo 72. Bazı Ürünlerde Alan ve Üretim Projeksiyonları

Ürün	Mevcut (2002 yılı)	Belirtme Katsayısı (R ²)	Projeksiyonlar		
			2005	2010	2015
Fındık Alanları (ha)	3818	0.84	3629	3398	3167
Fındık Üretimi(ton/y)	4866	0.63	5255	5874	6495
Meyve Üretimi (ton/y)	23 970	0.66	19 035	13 450	7864
Çay Alanları (ha)	8895	0.49	8173	7722	7271
Çay Üretimi (ton/y)	67 971	0.24	61 083	54 924	48 765
Toplam Ekiliş Alanı (ha)	23 254	0.75	18 388	12 181	5975
Toplam Bitkisel Üretim(ton/yıl)	125 252	0.78	103 250	74 430	45 628
Büyük Baş Hayvan Sayıları	61 772	0.67	56 928	43 692	30 457
Küçük Baş Hayvan Sayıları	82 149	0.88	56171	12 159	-

4. MEVCUT DURUMUN ANALİZİ

4.1. Genel Değerlendirmeler

Mevcut durumun genel analizi aşağıda çıkarılan tablolarla ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tablo 73. Mevcut Durumun Genel Analizi

	Tanımlama	Mevcut Durum	Gelişme Potansiyeli
-Arazi Sınıfları ve Kullanım Şekli İşlenebilir arazi	- 7.513.000 dekar İl yüzölçümünün % 5' i I-IV. Sınıf, % 95' i V-VIII. Sınıf arazilerdir. -Toplam tarım arazisinin % 4' ü kullanılabilir olduğu halde kullanılmayan arazilerdir.	-I-IV. Sınıf arazilerin dışında V-VIII. Sınıf arazilerde tarıma elverişli olmamasına rağmen birçok kısmında tarım yapılmaktadır. Özellikle 1800 metre rakımlı yerlerde yem bitkileri ekilişi sıklıkla görülmektedir. -İlin büyük bir kısmında özellikle sahil bölgelerinde erozyon sorunu vardır. -Yapılmakta olan ve gelecekte yapımına başlanılacak olan barajlar nedeniyle tarım arazilerinin yaklaşık % 30' u sular altında kalacaktır. Sular altında kalacak olan arazilerin büyük çoğunluğu Çoruh Nehri Havzası içerisinde bulunmaktadır. -Göçler, ekonomik yetersizlikler ve kırsal kesimde yaşayan nüfusun yaş ortalamasının yükselmesi yaklaşık 6440 dekar arazinin kullanım dışı kalmasına neden olmuştur.	-V-VIII. Sınıf arazilerden korunga gibi su istemeyen ve hava koşullarına dayanıklı yem bitkileri üretimin- den faydalanılabilir. Bu arazilerin eğimi % 15' in üstünde olduğu için işlemeli tarım sisteminin daha az kullanıldığı çok yıllık yem bitkileri ekimine geçilmesi arazilerin daha rantabl kullanılmasını sağlayacaktır. -Kullanılmayan bu araziler kiralama yoluyla kullanılabilir duruma getirilebilir. Ancak kiralama usulünün yaygınlaştırılabilmesi için bölgede genç nüfusun yerleşik bir düzende yaşamasının sağlanması ve en azından tarımsal üretimi gerçekleştirebilecek gelir veya girdi desteğinin verilmesi gerekmektedir.

Sulama Durumu		<p>Toplam kültür arazilerinin yaklaşık 340.000 dekarı sulanabilir arazilerdir. Sulanabilir ancak % 40'lık kısmı sulanabilmektedir. İlde DSİ tarafından sulama çalışmaları yapılmamakta olup; Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü tarafından yapılan küçük sulama çalışmaları ile ilgili rapor ekte verilmiştir.</p>	<p>-Sulanabilecek tarım arazilerinin sulanabilmesi için sulama planı oluşturulmalıdır. Yapılacak olan yedi baraj tamamen HES amaçlı olarak yapılmaktadır. DSİ'nin konu ile ilgili çalışmaları (sulama) başlaması Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü'nün tamamlanmış yada yeterli kapasite ile kullanılmayan sulama tesislerinin gözden geçirilerek kullanılabilir duruma getirilmesi sulama açısından yararlı olacaktır. İlimizde daha önceki yıllarda sulama kooperatifleri kurulmuş olmasına rağmen, son yıllarda bu kuruluşların dağılması ve faaliyetlerini sonlandırmaları nedeniyle birçok sulanabilir alan sulama yetersizliği nedeniyle atıl kalmıştır. Konu ile ilgili yeni birliklerin kurulmasının özendirilmesi ve işlevlerinin artırılması yararlı olacaktır.</p> <p>-Kullanılan motopompların birçoğu elektrikli motopomplardır. Tarımsal elektrik fiyatlarının son yıllarda artması ile birlikte, bu sistemlerin kullanımında azalma görülmüştür.</p> <p>-Verimli arazilerin daha çok Çoruh Nehri ve Havzasında bulunması</p> <p>nedeniyle, tarımsal girdi fiyatlarının düşürülmesi ve sulama kooperatifçiliğinin yaygınlaştırılması yararlı olacaktır.</p>
Nüfus	<p>2000 yılı Genel Nüfus sayımı Sonuçlarına göre İl Nüfusu 191.934 kişidir. Köy nüfusu 107.730 kişi olup toplam nüfusun %56' sını oluşturmaktadır.</p>	<p>Ekonomik ve sosyal etkenler nedeniyle köy merkezlerinden İl veya İlçe merkezlerine göç oranı artmış buda İl ve İlçe merkezleri nüfusunda oransal bir artışa (% 24,2) neden olurken köy nüfusunda oransal bir azalış (% - 30,9) meydana getirmiştir.</p>	<p>2010 yılı için yapılacak olan nüfus sayımında oluşacak tahmini nüfusun 172.000 kişi civarında olacağı tahmin edilmektedir. (Nüfus artış hızı 2000 yılı sayım sonuçlarına göre % -10,34 olarak alınmıştır.)</p>

Örgütlenme Durumu	-Tarım Kredi Kooperatifleri -Sulama Kooperatifleri -Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri -Orman Kooperatifleri Birliği -Ziraat Odası -Çay Kooperatifleri Birliği -Su Ürünleri Kooperatifleri -Esnaf ve Sanatkarlar Odası	İlde bu örgütlenmelere mensup yaklaşık 89 birlik bulunmaktadır	Avrupa Birliğine uyum yasaları gereğince üretici birlikleri yasası hazırlanmış olup, yasanın yürürlüğe girmesi ile birlikte gerekli çalışmalar başlatılacaktır. Konu ile ilgili olarak 2003 yılı içerisinde Arı Birlikleri kuruluş çalışmaları başlatılmış olup, 2003 yılı içerisinde faaliyete geçirilmiştir.
-------------------	---	--	--

4.2. Önemli tarımsal ürünlerin değerlendirilmesi

İlde tarımsal açıdan önemli olan ürünlerin değerlendirilmesi aşağıdaki Tablo 73'de ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Tablo 74. Önemli Ürünlerin Değerlendirilmesi

	Tanımlama	Mevcut durum ve yeterlilik düzeyi	Gelişme potansiyeli
Yem Bitkileri Üretimi	İlde ekili- dikili alanların yaklaşık % 3' ü yem bitkileri ekilen alanlardır. Yonca ve Korunga üretiminin tamamına yakını Yusufeli ve Ardanuç yörelerinde yoğunlaşmıştır.	Yonca, Korunga ve Fiğ üretimi Türkiye ortalamasının altındadır.	Hopa, Borçka, Murgul ve Arhavi İlçelerinde Yem Bitkileri Üretimi yok denecek kadar azdır. Ancak bu bölgedeki arazi yapısı diğer bölgelere göre daha kırık, ormanlık ve özellikle fazla yağış alması nedeniyle su erozyonuna açık bir bölgedir. Merkez, Ardanuç, Şavşat ve Yusufeli İlçeleri Yem Bitkileri üretimine daha müsait bölgelerdir. Bu bölgelerdeki atıl tarım arazilerinin kullanıma açılmasıyla yem bitkileri üretimi arttırılabilir.

Hayvansal Ürünler	Hayvancılık İlin en önemli gelir kaynaklarından biridir. Mevcut aile işletmelerinin büyük çoğunluğunda bitkisel ve hayvansal üretim birlikte yapılmaktadır. Her ne kadar üretim aile içi öztüketime yönelik olarak yapılsa da birçok ailenin ek gelir kaynağıdır. İlin mevcut büyükbaş hayvan varlığının % 33' ü Şavşat İlçesinde yer alırken, Küçükbaş hayvan varlığının % 61' i Yusufeli ve Ardanuç İlçelerinde bulunmaktadır. Et ve Süt üretiminin yanında bal üretimi de yoğun olarak yapılmakta, bu konuda ilk sırayı Borçka ve Murgul İlçeleri almaktadır.	İl topraklarının % 18' ini çayır ve mera alanları oluşturmaktadır. Bu oran, hayvancılıkta kaba yem ihtiyacının karşılanması bakımından önemlidir.	Sığır popülasyonunda ki genotip değişiminden dolayı birim başına düşen et ve süt verimlerinde artış olacaktır. Özellikle son yıllarda iklim, arazi ve mera koşullarına uygun melez ırkın yaygınlaştığı görülmektedir. Kaliteli bal üretimi ve verimin artırılmasında, balda derecelendirme ve standardizasyonun sağlanması ve Arı Birliklerinin kurulması önemli rol oynayacaktır.
Su Ürünleri	Su ürünleri üretimi için yeterli miktarda su kaynağı mevcut olup, su kaynaklarının debisi ve sıcaklığı su ürünleri yetiştiriciliğine uygundur.	Bu kaynaklarda 476 Ton/Yıl alabalık üretilmektedir.	Su ürünleri yetiştiriciliğinde girdi fiyatlarının azaltılması ve belli bir istikrarın sağlanması yanında mevcut tesis sayısının veya kapasitesinin artırılması, entegre balık işleme tesisleri kurulması ve diğer pazarlara yavru balık üretiminin artırılması yararlı olacaktır.
Hububat Üretimi	Mevcut kültür arazisi varlığının yaklaşık % 4'ü hububat ekili alanlardır. Hububat ekili alanlar daha çok Yusufeli, Ardanuç ve Şavşat İlçelerinde yoğunlaşmaktadır.	Hububat üretiminde verim Türkiye ortalamasının altındadır. Üretimde hububat+ yem bitkisi sistemi uygulanmaktadır. Üretim değeri ve ilde üretilen hububat ürünleri açısından ilk sırayı buğday almaktadır.	Verimi yüksek tohumlukların kullanılması yanında işgücü ve sermaye yetersizliği nedeniyle çayır alanı olarak değerlendirilen tarımsal arazilerin yeniden hububat üretimine açılmasının sağlanması ile birlikte en azında İl içi tüketim için gerekli olan hububat üretimi de sağlanmış olacaktır.

Çay Üretimi	İlin mevcut kültür araziler varlığının yaklaşık % 5'ini çay alanları oluşturmaktadır. Aynı zamanda Türkiye çay ekim alanlarının yaklaşık % 12' si ilde bulunmaktadır.	Endüstri bitkileri üretiminde ilk sırayı çay almaktadır. Yıllık Yaş Çay Üretimi yaklaşık 77.820 tondur.	Çay alımlarının devlet sektörü tarafından yapılması ve uygulanan kotalar nedeniyle üretimin büyük bir kısmı üreticini elinde kalmakta. Özel sektörün durumdan yararlanması nedeniyle üretici mağdur olmaktadır. Ayrıca uygulanan yanlış politikalar ve çaydaki alımların devlet kontrolünde yapılıyor olması, çay alanlarında gereksiz ve kontrolsüz bir artışa neden olmuştur. Üretim için kullanılan girdilerin (gübre) toprak isteği gözönüne alınmadan atılması toprak kirliliğine ve aşırı yağışlar nedeniyle toprak yıkanmasına neden olmaktadır. Yeniden düzenlenecek çaydaki madde politikaları ile ekim alanları kontrol altına alınabilir, girdi kullanımında dikkatli davranılması sonucunda mevcut alanlardaki verim arttırılabilir, fiyat politikalarının ve ürün alım kotalarının yeniden düzenlenmesi ile çayda sağlıklı bir üretim yapısı sağlanabilir.
Fındık Üretimi	Mevcut tarımsal arazilerin yaklaşık % 3' ünü oluşturur.	Yıllık ortalama fındık üretimi 4920 ton olup, ocak başına ortalama verim 1 ile 3 Kg. arasında değişmektedir. Fındık alanlarının büyük bir kısmı orman arazilerinin açılması ile oluşmuştur. 2844 sayılı fındık kanunu uygulamalarındaki aksaklıklar ve devlet alımları (Fiskobirlik) nedeniyle fındık alanlarında kontrolsüz bir artış meydana gelmiştir.	Alternatif Ürün Projesi kapsamında uygulanmasına başlanılan Fındık Alanlarının Yeniden Yapılandırılması ve Daraltılması Projesi ile fazla üretime neden olan özellikle I, II,III. ve IV. sınıf tarım arazilerinde fındık yerine alternatif ürünlerin yetiştirilmesi bölgede ekonomik yönden daha fazla getiri getiren ürünlerin üretimini arttıracaktır. Ancak konu ile ilgili yasal uygulamaların ve sınırlandırma çalışmalarının biran önce başlaması gerekmektedir.

4.3. Tarımsal Üretimde Darboğazlar

Artvin İlinin ekonomik yapısı ve tarım sektörü performansı önceki bölümlerde incelenmiştir. İlin profili ve tarımsal performansı incelenirken Artvin İlinin problemleri de tanımlanmıştır. Artvin İlinde tarımsal üretimi etkileyen başlıca problemler aşağıda gruplandırılarak verilmiştir.

4.3.1. Bitkisel Üretimde Darboğazlar

Artvin İli genelinde tarımsal faaliyetlerde darboğazlar ve sorunlar şunlardır:

- **Sertifikalı Tohum Kullanımında Yetersizlik:**

Tohum kullanımında bilinçli hareket edilmemesi, özellikle sertifikalı tohum kullanımındaki dikkatsizlik ya da özensizlik, bir yandan verimlilik üzerinde olumsuz etki yaratırken diğer yandan bitkilerde hastalıkların yaygınlaşmasına neden olmaktadır. İl’de en önemli ürün olan patatesin, tohumluk olarak satışı konusunda sertifikasyon ya da belge alınması konusunda sıkıntı yaşanmaktadır.

Bakanlar Kurulunun 22.06.1988 tarih ve 88/13061 sayılı Kararı ile “Tohumlukları Perakende Satacakların Uyacağı Esaslar Hakkında” çıkartılan, ve 9.02.2002 tarih ve 24666 sayılı Resmi Gazete’de bazı değişiklikleri yayınlanan bu konudaki yönetmelik, sertifikasız tohum satışını ve kullanımını engellemek üzere yaptırımlar getirmektedir. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda İl’de bu yönetmelik hükümlerine uyulmadığı belirlenmiştir.

- **Kırsal kesimde yaşanan yoğun göç**

Artvin Türkiye’de göç veren illerin başında gelmektedir. Köyden kente göç Türkiye ortalamasının iki katından fazladır. 1990 yılında toplam nüfus 212.833 iken 2000 yılına gelindiğinde bu rakam 191.934 olmuştur. 1990-2000 nüfus sayım sonuçlarının karşılaştırılması sonucu köy nüfusunda %17,9’luk bir azalma tespit edilmiştir. Dışarıya göç aktif nüfusun azalmasına neden olmuştur. Köy nüfusunun yaş ortalamasının yükselmesi ve genç nüfusun ekonomik ve sosyal nedenlerle ya İl veya İlçe merkezine yada başka İl veya İlçelere gitmesi arazilerin tarıma elverişli olduğu halde kullanılmaması problemini doğurmaktadır.

- **Tarımsal eğitim faaliyetlerinin yetersiz olması**

Tarım teşkilatlarının gerek hizmet içi eğitim, gerek çiftçiye yönelik çalışmalarının verimli olabilmesinin temel koşulu yeterli teknik donanıma sahip olmasıdır. Teknik donanımın yeterli olmaması, çiftçiye görsel ve uygulamalı hizmet olanağını ortadan kaldırmaktadır.

Bu durum, bilinçsiz gübre kullanımı, tohum, toprak yapısı konusunda bilgi eksikliği, ilaçlama ve zirai mücadelede yanlış uygulamalara yol açmakta ve tarımda verimsizliğe nedeni olmaktadır.

- **Tarımsal Mekanizasyon Problemi**

İlin fiziki ve coğrafik koşulları tarımda mekanizasyonu olumsuz yönde etkilemektedir. Arazi yapısının kırık olması nedeniyle pek çok bölgede tarımsal üretimde insan işgücü kullanılmakta; buda üretimde maliyet artışına neden olmaktadır.

- **Toprakların çok parçalı ve işletme ölçeklerinin küçük olması**

Artvin İli toplam tarım alanı 1997 Köy Envanteri çalışmasına göre 444.814 dekadır. Ortalama işletme ölçeği 16,5 dekadır. Toplam toprak parça sayısı 166.479 adettir. Ortalama parça büyüklüğü 2,7 dekadır. Tarım topraklarının çok parçalı oluşu sınır belirlemelerinde sorun yarattığı gibi, tarım topraklarının etkin olmayan kullanımına da yol açmaktadır.

Gerek miras yasası nedeniyle parçalanmalar gerek kayıtlara yansımayan arazi parçalanmışlığı dikkate alınırse yukarıdaki örneğin sonuçları daha da büyüyecektir. 2001 yılında yapılmış olan ancak henüz sonuçları açıklanmamış olan genel tarım sayımında bu durum ortaya çıkacaktır.

- **Yetersiz Veya Aşırı Girdi Kullanımı**

İl’de iç kesimlerde üretimde yeterince gübre kullanılmamaktadır. İlde dekar başına

uygulanan ortalama azotlu gübre miktarı oldukça düşüktür. Buna karşılık, özellikle sahil bölgelerinde çay üretiminde, bazı alanlarda aşırı gübre kullanımı toprakların zamanla yıkanmasına ve erozyona neden olmaktadır.

- **Erozyon problemi**

İl'in jeomorfolojik yapısı nedeniyle topraklar oldukça eğimlidir. Tarımsal faaliyetlerin çoğu tarım yapılmaması gereken alanlarda yapılmaktadır. Özellikle yağışın az olduğu iç kesimlerde, bitki örtüsünün kuraklık ve aşırı otlatma nedeniyle ortadan kalkması sonucu erozyon ciddi bir problem olarak ortaya çıkmaktadır.

- **Sulama olanaklarının yetersizliği ve su kaynaklarının kirlenmesi**

Merkez, Ardanuç, Şavşat ve Yusufeli İlçelerinde arazilerin sulanmasında sorun yaşanmaktadır. Özellikle sebze ve meyve üretiminin önündeki en önemli engel sulama imkanlarının yetersiz olmasıdır. Bu konudaki başlıca sorunlar şunlardır:

1. Artvin İlinin birçok bölgesinde mevcut su kaynakları sulama için yeterli olmasına karşın, verimli ve ekonomik olarak kullanılamaması
2. Sulama için yeterli tesisler düzenlenmemiş olması
3. Köy Hizmetlerinin bu konuda yetersiz kalması
4. Köyler arasında devam eden sulama problemleri
5. Yasal düzenlemelerden kaynaklanan sorunlar
6. Yapılmakta olan ve ileriki yıllarda yapımına başlanılacak olan barajların yalnızca HES amaçlı planlanması, sulamaya yönelik herhangi bir çalışmanın plana dahil edilmemiş olması
7. Daha çok salma sulama sisteminin kullanılması, yağmurlama veya damla sulama sistemlerinin tercih edilmemesi

Artvin İlinin en önemli su kaynağı konumunda bulunan Çoruh Nehri ve kolları üzerinde yapılmakta olan barajlar nedeniyle verimli tarım arazilerinin büyük bir kısmı sular altında kalacaktır. Yapılmakta olan barajlar tamamen HES amaçlıdır. Bu barajlar için sulama amaçlı çalışmaların yapılmamış olması, ileride su kotunun yükselmesi ile oluşacak daha yüksek rakımlı yeni tarım arazilerinin sulanmasında da sorunlar yaşanmasına neden olacaktır.

- **İl'de arazi eğiminin oldukça yüksek olması**

İl'de arazi eğiminin yüksek olması beraberinde erozyonu getirmekte ve tarımsal faaliyeti kısıtlayan önemli bir engel olarak görülmektedir. Bu engel herdem yeşil olan çay ve zeytin tarımında kısmen ortadan kalksa da bu ürünlerin ilde yetiştiği alan, özellikle zeytinde oldukça kısıtlıdır.

- **Üretimde münavebenin dikkate alınmayışının yarattığı sorunlar**

İl topraklarında yapılan tarımsal üretimin tekdüzeliği ve münavebenin yapılmaması (ekim nöbeti) toprağın verimliliğini olumsuz yönde etkilemektedir. İlde münavebe usulü yerine genelde birkaç ürünün aynı zamanda yetiştirilmesi yönünde bir bitkisel üretim söz konusudur. Özellikle sahil bölgelerinde arazinin kıt oluşu nedeniyle çay veya fındık bahçelerinin kenarlarında aile içi tüketimi karşılayacak düzeyde üretim yapılmakta, mısır, fasulye, patates v.b. ürünler yetiştirilmektedir. Bitkisel üretimin belirli nöbetler halinde yapılması bile toprağın kendini yenilemesi için yeterli olabilmektedir.

- **Üreticinin eskiye bağımlılığı nedeniyle yeni ürünlerin üretimine**

yönelmekten kaçınması

Yeni üretim teknikleri konusunda yaygın eğitim çalışmaları yapılmasına, bitkisel üretim için gerekli girdilerin bir kısmı üreticiye piyasadan daha ucuza temin edilmesine rağmen, üretici çoğu kez yerleşmiş, eskiye dayalı tarım tekniklerini kullanılmaktan vazgeçmek istememektedir. Kısıtlı kaynakların optimum kullanımı açısından üreticilerin yeni tekniklere olan önyargısının giderilmesi yönünde çalışmaların yapılması İl'de tarımın geliştirilmesi için ön koşullardan birisidir.

- **Üretimde kullanılan girdi maliyetlerinin yüksek olması**

İlde tarıma dayalı sanayi kuruluşlarının bulunmaması bitkisel ve hayvansal üretim için gerekli olan girdilerin ucuza temin edilebilmesini hemen hemen olanaksız kılmaktadır. Tarım İl/İlçe Müdürlüklerinin konu ile ilgili çalışmaları da yetersiz kalmaktadır. İlde mevcut gübre, ilaç ve yem bayileri de sınırlıdır. Bu nedenle üretim maliyetleri yükselmekte, pazara ucuz ürün azında sıkıntılar yaşanmaktadır.

- **Tarım alanlarının amaç dışı kullanımı**

İl'in en verimli topraklarının bulunduğu alüvyon ovalar, ulaşım kolaylığı ve kent ve ilçe merkezlerine yakınlığı nedeniyle sanayi kuruluşlarının ve istihdamın yoğunlaştığı alanlar olmuştur. Yerleşim yerlerinin de tarım alanlarında yoğunlaşması, gelecekte yerleşimin genişlemesi ile beraber bu kayıpları daha da artıracaktır.

- **Pazarlama koşullarının yetersizliği**

İl arazilerinin dağınık olması yanında ilin coğrafik ve fiziki koşulları pazarlamayı olumsuz yönde etkilemektedir. Köylerin İl veya İlçe Merkezlerine olan uzaklıkları nakliye masraflarını arttırmaktadır. Ayrıca çok küçük aile işletmeleri şeklinde üretim yapılması, tarımsal örgütlenmenin eksikliği üreticinin bir araya gelerek pazara ürün arzını gerçekleştirmesini zorlaştırmaktadır.

Üretim planlamasının ilk aşaması pazarlamadır. Üretilen ürünün nereye, ne kadar, nasıl ve hangi koşullardan satılacağına üretim ilk aşamasında planlanması gerekmektedir. Artvin ilinin arazi yapısı, yol durumu ve iklim koşulları dikkate alındığında pazarlama konusunda büyük sorunların yaşandığı görülür.

Üretimde kullanılan girdilerin ucuza sağlanamaması, yeterli girdi bulunamaması, üretimde daha çok üründen ayrılan tohumlukların kullanılması verimi ve kaliteyi etkilemektedir. Arazi yapısının kırık, parçalı ve dağınık olması tarımsal mekanizasyon aletlerinin kullanımını sınırlandırmakta ve üretim maliyetlerini arttırmaktadır.

İlin ürün potansiyelinin ve ürün portföyünün ortaya koyulamamış olması stratejik önem taşıyan ürünlerin üretimini engellemekte, bazı ürünlerde ekiliş alanlarının özellikle destekleme alımlarının yoğun olması ve başka gelir kaynağı temin edilememesi nedeniyle üretim alanlarının kontrol dışı artışına neden olmaktadır. Özellikle Çay ve Fındık üretiminde bu sorun daha ön plana çıkmaktadır. Pazar payları dikkate alınarak özellikle çay ve fındık verimini arttırarak alanlarının azaltılması, çay ve fındığa alternatif olabilecek ürünlerin (özellikle kivi, kokulu kara üzüm, ahududu ve böğürtlen) tespitinin iyi yapılması, üreticilerin konu ile ilgili olarak eğitilmesi ve bölgeye uyumlu yeni ürünlerin üretimine gidilmesi yararlı olacaktır.

- **Kadastro çalışmalarının tamamlanmamış olması**

İlin büyük bir çoğunluğunda kadastro çalışmaları tamamlanmamıştır. Merkez İlçede yalnızca 16 köy kısmen veya tamamen kadastro görmüştür. Diğer İlçelerde durum daha da büyük bir sorun arz etmektedir. Yapılan ve yapılacak olan barajlar nedeniyle bazı İlçeler ve köylerde kısmi kadastro çalışması yapılmış olmakla birlikte İl genelinde kadastro görmüş alanlar oldukça azdır.

- **Ürün deseninin basit olması**

Tarla bitkileri İl'de bitkisel üretimin en önemli alt grubu olmasına rağmen ürün deseni son derece basittir. Endüstriyel bitki üretimi yok denecek kadar azdır. Yine endüstriyel ürün özelliği taşıyan yağlı tohumların üretimi hemen hemen hiç yapılmamaktadır. İlin en önemli gelir kaynağını çay ve fındık oluşturmakta; bu da yalnızca Arhavi, Borçka ve Hopa İlçeleri ile sınırlı kalmaktadır.

Patates, buğday ve arpa üretiminin toplam tarla bitkileri içindeki payı yüzde 90'dır. Ürün deseninin basit oluşu, bu ürünlerin piyasasındaki dalgalanmalar karşısında İlin tarımsal gelirlerinde önemli değişmelere yol açmaktadır.

- **Bitkisel üretim ile hayvancılık faaliyetleri arasında bağlantının sağlanamamış olması**

Hayvansal üretim için gerekli girdilerin büyük bir kısmı (özellikle kuru ot ve kesif yem ihtiyacı) başka İllerden sağlanmaktadır. Mera alanlarının hoyrat ve bilinçsiz kullanımı ve son yıllarda bu alanların kaçak olarak tarıma açılması otlakların daralmasına yol açmıştır. Geniş çayır alanları bulunmasına karşın gerekli tarımsal işlemlerin yapılmaması (taş toplama, gübreleme, sulama v.b.) elde edilen kuru ot miktar ve kalitesini de düşürmüştür. Ayrıca yem bitkileri üretimine ayrılan alanlar da son derece kısıtlıdır. Özellikle son yıllarda yem bitkileri üretimini geliştirme projesi kapsamında bu konuya öncelik verilmesine rağmen yine de yeterli değildir. Silaj yapım tekniklerinin ve kaliteli silajlık yem bitkisi ekilişlerinin artırılması mutlak şartlardan biridir.

- **Depolama ve saklama için tesislerinin bulunmaması**

Kivi üretiminde yaşanan sorun nedeniyle üretici erken hasada gitmekte, ürettiği ürünü biran önce satma endişesiyle ucuz fiyatlardan satış yoluna gitmektedir.

- **Tarımsal faaliyetlerde örgütlülük düzeyinin düşük olması**

İl'de tarımsal alanda kooperatifçilik yok denecek boyuttadır. Birkaç Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin kendi çabalarıyla yapmış oldukları çalışmalar dışında tarımsal üretim sisteminde kooperatifler çok aktif rol oynamamaktadır. Mevcut kooperatiflerin de çoğu faaliyetlerini yeterli düzeyde yapmamaktadır.

Örgütlülük düzeyindeki düşüklük üretim, saklama ve pazarlama aşamasında kayıplara yol açmaktadır. Teminat olmaksızın tüccara satılan ürün gelirinin tahsilinde yaşanan sorunlar çiftçiyi büyük gelir kayıplarına uğratmaktadır. Uğranan bu kaybın telafisi de ancak örgütlenme ile sağlanabilmektedir.

- **Öz sermaye yetersizliği**

Tarımda yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve yeni yatırımın yapılması yani üretimi geliştirmek için daha teknik, daha entansif ve rasyonel çalışma gerekmektedir. Bu hususu temin için işletmeler gerekli girdileri sağlamada yeterli olabilecek miktarda sermayeye ihtiyaç duymaktadır. Artvin'de çiftçilerin büyük bir kısmının problemi olan sermaye yetersizliği bitkisel üretimi olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle sermaye yetersizliği

üretimde girdilerin yetersiz kullanımına neden olmaktadır.

Türkiye genelinde tarımda çalışanların geliri diğer sektörler göre düşüktür. Artvin İl nüfusunun sürekli azalması ve özellikle şehir nüfusunun büyük çoğunluğunu kamu sektörü çalışanlarının oluşturması, İlde kişi başına düşen gelir seviyesini Türkiye ortalamalarının üstüne çıkmasına neden olmuştur. Artvin’de 1997 yılı istatistiklerine göre kişi başına düşen gelir 3096 \$ iken Türkiye ortalaması 3021 \$’dır. 2000 yılına gelindiğinde kişi başına düşen gelir ortalaması Artvin’de 2815 \$ iken Türkiye ortalaması 2986 \$ olarak gerçekleşmiştir. Toplam nüfusunun % 25’i tarım ve ormancılıkla uğraşan Artvin’de doğal olarak tarım nüfusunun geliri de düşüktür.

4.3.2. Hayvansal Üretimde Darboğazlar

- **Meraların bilinçsiz kullanımı**

Mera ve çayır alanları aşırı ve zamansız otlatılma nedeniyle nitelik kaybına uğramaktadır. Bu durum hem meralarda bitkisel üretim ve tür sayısında azalmaya neden olarak hayvancılığı olumsuz etkilemekte, hem de erozyon nedeniyle toprak kaybına neden olmaktadır.

Mera yasasının uygulanabilirliği için kadastro sorununun hızla sona erdirilmesi gerekmektedir. İl’de ilgili yasa çerçevesinde oluşturulmuş komisyonlar halen çalışmalarına devam etmektedir.

İl için mevcut mera ve yaylak alanlar yeterli değildir. Mevcut mera alanlarının ve yaylakların bilinçsiz kullanımı ve gübrelenmemesi hayvanların kaba yem ihtiyacının karşılanamamasına neden olmaktadır.

- **Yem bitkileri ekiminin yetersizliği**

Yem bitkileri ekimi, ilin hayvancılık potansiyeli ile karşılaştırıldığında çok düşüktür. Hayvansal üretim için gerekli olan girdilerin başında gelen kaba yem ihtiyacını karşılayabilmek açısından yem bitkisi ekilişlerini arttırmak en önemli koşullardan biridir.

- **Hayvansal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması sorunu**

İlde hayvansal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasına yönelik herhangi bir fabrika yada işletme mevcut değildir. Şavşat ilçesi Kireçli köyünde 1980’li yıllarda faaliyet gösteren süt işleme tesisi zaman içinde üretimine son vermiştir. 2001 yılında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından onaylanarak Şavşat İlçesi Pınarlı Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi tarafından uygulamaya başlanan süt sığırcılığı projesi kapsamında Kireçli Köyünde bulunan tesisin yeniden faaliyete geçirilmesi düşünülmektedir. Ancak bu tesis gerek bölgenin gerekse ilin ihtiyacını karşılayacak düzeyde değildir.

Türkiye’de sütçülük sektöründe üretici marjı düşük, aracı marjı ise yüksektir (Tan, 2001). Bu durum üretici aleyhine olmakta ve üretimi olumsuz etkilemektedir. Avrupa ülkelerinde sektörün örgütlü olması bu sorunları çözmektedir. Süt ve süt ürünlerinin pazarlanmasında kooperatiflerin payı Fransa’da yüzde 49, Hollanda’da yüzde 82, Almanya’da yüzde 70 ve İngiltere’de yüzde 100’dür (Kaymakçı, 2001). Ülkemizde kooperatiflerin bu sektördeki payı sadece yüzde 3 düzeyindedir.

- **Hayvansal üretimde verimin düşük olması**

Verimi yüksek süt sığırı sayısının artırılması, hayvansal üretimin payının yükselmesine yardımcı olacaktır. Bu anlamda diğer bölgeler, il için örnek teşkil etmektedir. Sağılan hayvan sayısı görece olarak az olan Ege bölgesi süt üretiminde en yüksek payı almaktadır.

Marmara bölgesi de aynı özellikleri taşımaktadır. Bunun nedeni verimlilik farkıdır. Bu farklılık süt ineklerinin ırksal dağılımından kaynaklanmaktadır. Bu iki bölgede de kültür ırkının oranı yüzde 35-40 arasında olup, bu oran Artvin’de yüzde 10 dolayındadır.

Bölgedeki yerli ırk hayvanların ıslahı açısından suni tohumlama çalışmaları oldukça önemlidir. İlin coğrafik yapısı nedeniyle suni tohumlama çalışmaları hedeflenen oranda yapılamamaktadır. Köylerin ilçelere olan uzaklıkları ve teknik eleman yetersizliği çalışmaları daha da kısıtlamaktadır. Suni tohumlama hizmetlerinin teknik yetersizlikler (araç, eleman ve ekipman), köylerin ve köy yerleşim birimlerinin birbirine olan uzaklığı, arazinin engebeli oluşu, ulaşım güçlükleri nedeniyle planlanan hedefler doğrultusunda yapılamaması, yeterli talebin bulunmaması da oldukça etkilidir.

- **Kaliteli damızlık hayvan sayısının yetersiz olması**

İlde Hopa ilçesi hariç bütün ilçelerde suni tohumlama ekipleri mevcuttur. Ardanuç ilçesinde bir damızlık boğa deposu mevcut olup burada ki boğalar uzak köylere suni tohumlama hizmetlerinin ulaşamadığı yerlerde ırk ıslahı için kullanılmaktadır. Son yıllarda boğaların bakımlarının büyük bir çoğunluğunun köylü tarafından karşılanmasından dolayı Tabii tohumlama boğalarına olan rağbet düşmüştür. Bunun yanında bulaşıcı hastalıkları yayması sebebiyle sayıları oldukça azaltılmıştır.

- **Genç nüfusun kırsal kesimden yoğun göçü**

İlin sürekli göç vermesi nedeniyle kırsal kesimde yaşayan nüfusun yaş ortalamasının yükselmesi, köylerde yaşayan yetiştiricilerin yaşlı olması, bu nedenle yalnızca kendi ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde hayvan beslemeleri hayvansal üretim açısından kısıtlayıcı faktörlerden birisidir.

- **Öz sermaye yetersizliği**

Yine bitkisel üretimde olduğu gibi hayvansal üretimde de yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve yeni yatırımın yapılması yani üretimi geliştirmek için daha teknik, daha entansif ve rasyonel çalışma gerekmektedir. Bu hususu temin için işletmeler gerekli girdileri sağlamada yeterli olabilecek miktarda sermayeye ihtiyaç duymaktadır. Artvin’de çiftçilerin büyük bir kısmının problemi olan sermaye yetersizliği hayvansal üretimi olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle sermaye yetersizliği üretimde girdilerin yetersiz kullanımına neden olmaktadır.

- **Bakım ve besleme ile ilgili problemler**

Bakım ve besleme ile ilgili başlıca problemler şunlardır:

- Uygun olmayan hayvan barınakları
- Yem bitkileri üretiminin yetersiz olması
- Mera alanlarının tespit ve tahdit işlemlerinin gerek iklim gerekse arazi koşulları nedeniyle tamamlanamamış olması, mera alanlarının yetersizliği
- Su ürünleri üretiminde kullanılan yem maliyetlerinin yüksekliği
- Bakım ve beslemede ilkel yöntemlerin kullanılması ve bu konudaki bilgi eksikliği, üreticilerin yeni tekniklere açık olmaması

- **Diğer faktörler**

Hayvansal üretimde verim ve kalitenin arttırılabilmesi için öncelikle kaynakların doğru olarak kullanılması ve geliştirilmesi, işletmelerin küçük aile işletmesi yapısından ticari üretime yönelik geniş kapsamlı işletmeler haline getirilmesi gerekmektedir. Bir işletmenin üretimin arttırabilmek için kullanacağı girdileri piyasada kaliteli ve ucuza

bulabilmesi gerekmektedir. İlde bu konuda hizmet veren gerek Kamu Kuruluşlarının gerekse Özel Sektör Kuruluşlarının varlığının azlığı üretimi olumsuz yönde etkilemektedir. Yem bitkileri üretim maliyetlerinin arazi yapısı nedeniyle yüksek oluşu (üretimde daha çok tarımsal mekanizasyon araçları yerine insan gücü kullanılmaktadır) tarımsal arazilerin boş kalmasına neden olmakta, buda üreticinin ihtiyaç duyduğu yemi piyasada yeterli miktarda bulamamasına ve üreticiyi diğer illerden yem bitkisi temin etmeye zorlamaktadır.

Hayvan bakımı ve hayvan yetiştirme yöntemleri ile ilgili faktörler de hayvancılığı etkileyen diğer bir etmendir. Hayvanların hava şartlarının uygun olmaması nedeniyle uzun süreler ahırlarda tutulması, yayla mevsiminin kısa olması; hayvanların ilkel ahırlarda bakım ve beslemesinin yapılması verim ve kaliteyi düşürmektedir. Ayrıca hayvan popülasyonunun genetik seviyesini yükseltmek amacıyla yararlanılan araçları başında gelen suni tohumlama hizmetlerinin istenilen seviyeye ulaşamamış olması sığırların genetik yönden gelişimini engellemektedir. Köylerin dağınık ve köy arası mesafelerin uzak ve yol şartlarının kötü olması verilen hizmetlerin götürülmesini zorlaştırmakta ve maliyeti arttırmaktadır.

4.3.3. Su Ürünlerinde Darboğazlar:

- **Pazarlama sorunu**

İl'de üretilen tatlı su ve deniz ürünlerini büyük pazarlara ulaştırmak için gerekli soğuk hava depolama sistemine sahip araçlar mevcut değildir. Ayrıca büyük pazarlara uzaklık taşıma maliyetini artırmakta, buda üreticinin rekabet gücünü kırmaktadır.

- **Ucuz yem sorunu**

Tatlı su balıkçılığında önemli problemlerden biri ucuz yem temin edilmesidir.

- **Veri eksikliğinin yarattığı sorunlar**

Deniz ürünleri üretimi konusunda sağlıklı verilerin bulunmayışı potansiyelin ve sorunların belirlenmesini engellemektedir.

4.4. POTANSİYELLER

- İl kültür arazisi varlığının % 63'ü mera alanlarıdır. İl'in mera varlığı yönünden oldukça zengin olması hayvancılığın geliştirilmesi yönünden önemli bir avantaj sunmaktadır. İlin mera yönünden zengin olması ve yem bitkileri üretimine uygun kullanılmayan arazilerin bulunması, İli yem bitkileri üretimi bakımından cazip kılmaktadır.
- İl su kaynakları yönünden oldukça zengindir. Bu durum ilde tatlı su balıkçılığı ve deniz ürünleri üretiminin geliştirilmesi açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca su kaynakları yönünden olan zenginlik İl'de sulu tarım yapılmasını mümkün kılmaktadır.
- İl'in flora yönünden zengin olması ve yükseltinin 3500 metreye dek çıkması arıcılık faaliyetleri bakımından çok uygun ortam sunmaktadır.
- Özellikle sahil kesimindeki her mevsim yağışlı ve ılıman iklim kivi ve turunçgil üretimi için uygun koşullar sunmaktadır.
- İlin flora yönünden zengin olması şifalı bitkiler ve tali ürünler yönünden Pazar değeri olan çok değişik alternatifleri ortaya çıkarmaktadır.
- İlde toplam kültür arazisi varlığının % 4'ü kullanılmayan arazilerdir. İl yüzölçümü ile karşılaştırıldığında bu rakam küçük gibi görünse de Artvin gibi kırık ve dağınık arazi yapısına sahip bir İl için 6.400 dekarlık bir alan oldukça önemlidir. Özellikle göçler,

yaşlı nüfus ve sermaye yetersizliği nedeniyle boş bırakılan bu arazilerin verimli olabilecek kısmı üretime yeniden kazandırılabilir.

4.5. SWOT Analizi

İl tarım sektörünün SWOT analizi Tablo 74’de görülmektedir. Bu tabloda İl’in tarımsal faaliyetler yönünden güçlü ve zayıf yönleri ortaya konmuş ve bunların getirdiği tehdit ve fırsatlar belirtilmiştir.

Tablo 75. İl Tarım Sektöründe Kuvvetli ve Zayıf Yönler ile Fırsatlar ve Tehditler (SWOT Analizi)

Kuvvetli Yönler	Zayıf Yönler
------------------------	---------------------

<ul style="list-style-type: none"> • İlin tatlı su balıkçılığı için son derece uygun su kaynaklarına sahip olması, • İlin arıcılık faaliyetleri için uygun bitkisel çeşitliliğe, ekosistem çeşitliliğine ve topografik çeşitliliğe sahip olması, • Hayvancılık potansiyelinin ve yem bitkileri üretimi için elverişli otlak ve tarım alanlarının olması, • Meyve üretimi için uygun alanların ve iklim çeşitliliğinin olması • İlin tali ürünler ve şifalı bitkiler yönünden zengin bir floraaya sahip olması 	<ul style="list-style-type: none"> • İlin büyük pazarlara uzak olması ve ulaşımın altyapı eksikliği • Toprakların çok parçalı ve işletme ölçeklerinin küçük olmasının yol açtığı etkinlik ve verim kaybı. • Ortak çalışma, örgütlenme ve katılımcılığın zayıf olması • Ürün çeşitliliğinin fazla olmasına rağmen sektörel çeşitlenmenin az olması • Teknolojiyi tarıma aktarıcı kamu desteklerinin olmaması • Kamunun kurumsal hizmet desteklerinin çiftçiler tarafından bilinmemesi • Ürünlerin değerlendirilmesinde marka oluşumuna gidilmemesi • Çiftçinin eğitim düzeyinin düşüklüğü • Bitkisel ve hayvansal üretim arasında dengenin kurulmaması • İşçilik ve makine giderlerinin İl'in coğrafik yapısından ve arazinin parçalı olmasından dolayı yüksek olması • İl'de I, II, III ve IV. Sınıf arazinin oldukça az olması
<p>Fırsatlar</p>	<p>Tehditler</p>

<ul style="list-style-type: none"> • İlin su kaynakları yönünden zengin olması • Organik tarım için uygun koşulların varlığı • Meyve üretimi için uygun iklim ve toprak yapısı • Alternatif ürünler için uygun özelliklerin bulunması • İl’de mevcut fakülteler ve yüksekokullar ile işbirliğinin sağlayacağı olanaklar • Zengin flora potansiyelinin sağladığı olanaklar 	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal alanda yaşanan hızlı göçün tarımsal üretimi olumsuz etkilemesi ve işgücü satın almadaki maliyetleri artırması • Tarım alanlarının amaç dışı kullanılması • Üreticilerin gübre kullanımı konusunda yeterince bilgili olmayışından doğan tehditler (toprakların asitleşmesi) • Üreticilerin zararlılarla mücadele konusunda bilgi eksikliğinden kaynaklanan tehditler • Tarımsal alanda teknolojik gelişmelerin izlenememesinin doğuracağı tehditler • Kır-kent entegrasyonunun sağlanamaması • Tek üründe uzmanlaşmanın, üreticileri piyasa dalgalanmalarına açık hale getirmesi • Üreticilerin olumsuz hava koşullarına karşı alınabilecek önlemlerden habersiz olmasından doğabilecek tehditler (don zararı) • Su, toprak ve havanın kirletilmesinin yaratacağı tehditler • Heyelan, erozyon ve seller
---	---

5. HEDEFLER

Artvin İlinde tarımsal kalkınmanın sağlanabilmesi için belirlenen hedefler 5 ana başlık altında toplanmıştır. Bu hedefler, İldeki mevcut potansiyeller, fırsatlar ve kısıtların yanında yapılan saha çalışmaları sonucu belirlenmiştir. Bölgesel olarak belirlenen amaçlar, Türkiye’de tarımın geliştirilmesi için uygulanan ve VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında da ortaya koyulan tarım politikalarının da içinde yer almaktadır. Bu hedefler şunlardır:

1. Tarımsal verimlilikte kısa vadede (2004-2009) Türkiye ortalamalarının, uzun vadede (2004-2019) ise Avrupa ortalamalarının yakalanması,
2. Tarımsal gelirin artırılması ile birlikte İl tarımının GSYİH içindeki payının artırılarak, toplumda sosyal dengenin ve adil gelir dağılımının sağlanması,
3. Gıda güvencesi ve güvenliğinin sağlanması,
4. Göçlerin durdurularak sürdürülebilir tarımın sağlanması,
5. Yapılmakta olan barajlar nedeniyle oluşacak yeni yerleşim yerlerinde yaşayacak halka yeni üretim kaynaklarının ve üretim deseninin yaratılması olarak tespit

edilmiştir.

İl geneline bakıldığında tarımsal ve hayvansal üretimde verimliliğin Türkiye ortalamalarının altında olduğu açıkça görülmektedir. Tarımın sektör performansının incelendiği bölümde bu durum rakamlarla da desteklenmiştir. Tarım ve hayvancılık sektöründe verimliliğin artırılması, ekonomik anlamda çiftçiyi rahatlatacaktır. Gelir artışı aynı zamanda, üreticinin köyden kente göçünü engelleyecek, atıl durumda bulunan arazilerin yeniden kullanıma açılmasını da sağlayacaktır. Bunların yanında tarımsal verimliliğin artırılması, pazarda avantajlı konumda, katma değeri yüksek, pazar rekabeti yaratabilecek ürünlerin üretilmesi ile de mümkün olacaktır. Örneğin bal üretimi için oldukça geniş potansiyeller ve imkanlara sahip Artvin’de bir entegre bal işleme tesisi ve bölgeye has bir marka bulunmamaktadır. Bal üretiminde verimliliğin artırılabilmesi için, üreticilerin bir arada uyumlu bir şekilde çalışmasının sağlanarak, bir entegre bal işleme tesisi kurulması ve ile ait bir markanın yaratılmasının teşvik edilmesi yararlı olacaktır.

AB ve DTÖ Tarım Anlaşması gereği önümüzdeki yıllarda piyasaya sunulan tarım ürünlerinin pazarda bulunan diğer ürünlerle rekabet edebilir durumda olması gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi için de öncelikle gıda güvenliğinin sağlanması gerekir. Kaliteli ve standartlara uygun ürün üretimi Artvin İli için şu andaki en büyük eksikliklerden birisidir. Uygulanacak projelerle orta ve uzun vadede bu amaca ulaşmak mümkün olacaktır. Tarımda sürekliliğin sağlanması, öncelikle mevcut kaynakların doğru, yerinde, ekonomik ve bilinçli kullanımı ile mümkündür. Artvin hayvansal üretim ve su ürünleri açısından oldukça zengin kaynaklara sahiptir. Ancak bu kaynakların doğru ve bilinçli kullanılması ile diğer amaçlara ulaşmak mümkün olacaktır.

Amaçlara ulaşılması için uygulanacak stratejiler mevcut problemler dikkate alınarak belirlenmiştir. Ancak kurumsal yapıdan kaynaklanmayan bazı sorunların çözümü kısa ve orta vadede mümkün olmayacaktır.

6. STRATEJİLER

Ortaya konan hedeflere ulaşmak için izlenecek stratejiler ilgili hedef başlığının altında aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

• Hedef I: Tarımsal Verimliliğin Arttırılması

Tarımsal verimliliğin arttırılmasında uygulanacak stratejileri belirlerken, bitkisel üretim, hayvansal üretim ve su ürünleri üretimi ayrı başlıklar altında ele alınacak ve her biri için farklı stratejiler ortaya koyulacaktır.

a) Bitkisel Üretimde Verimliliği Arttırma Stratejileri:

- Yöreye uygun sertifikalı tohumluk kullanımı
- Girdi kullanımının bilinçli yapılması, bölgede ucuz ve kaliteli girdi temini sağlayacak pazarların kurulması
- Toprakların analiz ettirilerek bilinçli gübre kullanımının teşvik edilmesi
- Zararlılarla mücadele konusunda çiftçilere sık sık eğitim verilmesi
- Sulanabilir alanların sulanabilmesi için mevcut kaynakların optimum kullanımının

sağlanması ve daha fazla alanın sulanabilmesi

- Tarıma elverişli olduğu halde kullanılmayan arazilerin yeniden tarımda değerlendirilmesinin sağlanması
- Arazi parçalanmasının engellenmesi ve arazi toplulaştırmasının sağlanması
- Bölgede yetiştirilebilecek ürünlere ilişkin üretim deseninin iyi planlanması
- Geleneksel üretim sistemi yerine yeni teknolojilerin kullanımının sağlanabilmesi açısından çiftçi eğitim ve yayım hizmetlerinin bölgeye uygun bir hale getirilmesi
- Orman arazilerinin tarıma açılması suretiyle özellikle fındık ve çay üretiminin yaygınlaşmasını önleyerek, pazar payı ve getirisi yüksek, ekonomik açıdan karlı ürünlerin yetiştirilmesinin sağlanması (Bu alanlar yüksek eğimli olup genelde tarım yapılmaması gereken alanlardır).

b) Hayvansal Üretimde Verimliliği Arttırma Stratejileri

- Suni ve tabii tohumlama ile bölgede mevcut yerli hayvan ırkının genotipinin iyileştirilmesinin sağlanması (Kültür ırkı inek oranının uzun vadede % 50 oranına çıkarılması)
- Bakım ve besleme şartlarının iyileştirilmesi ve hayvansal üretimde yeni teknolojilerin kullanımının sağlanması
- Meraların ıslah edilmesi, aşırı otlatmanın engellenerek, münavebeli otlatmaya geçilmesi
- Etkin pazarlama ve örgütlenme sisteminin oluşturulması
- Kaliteli ve ucuz girdi temininin sağlanması
- Üreticinin yetiştirmede gereksinim duyacağı kaba yem ihtiyacını, kendisinin üretmesini sağlayarak ekonomik anlamda işletmelerin ek gelir elde etmelerinin sağlanması, üreticinin elde ettiği ürünü değerlendirebilmesi için gerekli tesislerin kurulmasının sağlanması , sözleşmeli ürün modeliyle tarıma dayalı sanayinin desteklenmesi ve geliştirilmesinin sağlanması

c) Su Ürünleri Üretiminde Verimliliği Arttırma Stratejileri

- Balık üretiminde kullanılan yem maliyetlerinin düşürülmesi
- Yerüstü ve yer altı su kaynaklarının su ürünleri üretiminde optimum kullanımının sağlanması
- Üretim maliyetlerinin düşürülmesi
- Su ürünleri kooperatiflerinin kurulması
- Pazarlama koşullarının iyileştirmesi ve yeni pazarlama alanlarının açılması
- Şoklama ve depolama şartlarının sağlanması

• Hedef II: Tarımsal Gelirin Arttırılması

Bu hedefe ulaşmak için izlenecek stratejiler şunlardır:

- Pazarlama sistemi ve örgütlenmenin iyileştirilmesi
- Katma değeri yüksek, il için avantajlı ürünlerin üretimi
- Üretim maliyetlerinin düşürülmesi
- Girişimcilik ruhunun geliştirilmesi
- Tarıma dayalı sanayi tesisleri kurulmasını destekleyerek elde edilecek ürünlerin

değerlendirilmesinin sağlanması

- Tarımsal faaliyetlerde bulunacak tesislere kredi desteği sağlanması
- Organik tarım uygulamalarının bölgede yaygınlaştırılması

• **Hedef III. Gıda Güvenliğinin Sağlanması**

Gıda güvenliğinin sağlanması hedefine ulaşmak için izlenecek stratejiler şunlardır:

- Kaliteli ve standartlara uygun ürün üretiminin sağlanması
- Kontrol ve denetim hizmetlerinin güçlendirilmesi
- Tüketicinin isteklerine cevap verecek ambalajlama ve paketleme sistemlerinin kurulması
- Bilinçli üretici ve tüketici sisteminin kurulması
- Ürünlerin pazara arzında gerekli standartların sağlanması
- Çiftçilerin gıda güvenliği ve kaliteli ve standartlara uygun ürün üretimi konusunda bilgilendirilmesi

• **Hedef IV. Sürdürülebilir Tarım**

Sürdürülebilir tarım hedefine ulaşmak için izlenecek stratejiler şunlardır:

- Üretimde, arazilerin kullanım ve kabiliyet sınıflarının dikkate alınması
- Erozyonla mücadele ederek, tarım arazilerinin elden çıkmasının engellenmesi
- Gübreleme konusunda çiftçilerin eğitilerek bilinçli gübre kullanımının sağlanması ve böylelikle toprak kalitesinde oluşabilecek olumsuzlukların giderilmesi
- Ekolojik tarımın yaygınlaştırılması, çiftçilerin ürettikleri organik ürünleri pazarlayabilecekleri pazarlardan haberdar edilmeleri
- Tarımsal gelirin artırılması çalışmaları ile birlikte ilden göçlerin engellenmesi
- Barajlar nedeniyle oluşacak yeni yerleşim birimlerindeki üreticilerin koşullarının iyileştirilerek bölgede kalmalarının sağlanması

PROJE VE YATIRIM ÖNERİLERİ

1. Hayvancılığın Geliştirilmesi Programı Proje Önerileri

- Saf Süt İneği ırkının iyileştirilmesi amacıyla kültür ve melez ırkı hayvanların yaygınlaştırılması projesi
- Arıcılığın gelişimi için ana arı üretimi, kek üretimi ve hastalıklarla mücadele projesi
- Suni tohumlamanın yaygınlaştırılması ve bu konuda özel sektörün devreye sokulması projesi
- Bakım ve beslemenin geliştirilmesi projesi
- Açık besi yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması projesi
- İl genelinde besiye uygun genç hayvanların dağıtım sisteminin kurulması projesi
- Bakım, besleme ve barınakların iyileştirilmesi projesi
- Hayvan sağlığı mücadele çalışmalarının yaygınlaştırılması ve etkinleştirilmesi projesi
- Hayvan hareketlerinin etkin şekilde denetlenmesi projesi

- Küçükbaş hayvancılığı teşvik projesi
- Mera ıslahı ve yönetiminin sağlanabilmesi için kadastrо çalışmalarının hızlandırılması projesi
- Meralarda ot verimi yüksek yeni otsu türlerin denenmesi projesi
- Meralarda gübrelemenin özendirilmesi ve ekonomikliliğinin araştırılması projesi

2. Yem Bitkileri Tohum ve Üretimini Arttırılması Programı Proje Önerileri

- Tarıma elverişli olduğu halde kullanılmayan tarım arazileri üzerinde yem bitkileri ekilişlerinin sağlanması (Yonca, Korunga v.b.)
- Yem bitkileri tohumluk üretimini arttırılması
- Sulanabilir alanların arttırılması
- Yem bitkileri üretiminde gübre kullanımının teşvik edilmesi projesi

3. Yayım Çalışmalarının Geliştirilmesi Programı Proje Önerileri

- Hayvancılığın geliştirilmesine yönelik yayım programları
- Kadınlar için yayım programları. Özellikle hayvanların beslenmesi ve hayvan hastalıklarının önlenmesinde aşılama çalışmalarının gerekliliği, sağım ve suni tohumlamanın yaygınlaştırılması konularında kadınlara yönelik yayım programlarının yapılması.
- Hayvan beslemede kullanılan yem çeşitlerinin geliştirilmesi, silaj yapım teknikleri
- Mera Kanunu ile ilgili projeler konusunda çiftçilerin bilgilendirilmesi
- Yayım hizmetlerinde özel sektörün devreye sokulması

4. Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi Programı Proje Önerileri

- Süt ürünleri entegre tesislerinin kurulması
- Entegre su ürünleri işleme tesislerinin kurulması
- Arıcılık ve arı ürünleri entegre tesislerinin kurulması
- Konsantre meyve suyu fabrikası
- Şişe suyu üretimi projesi

5. Tarım Ürünleri Pazarının Geliştirilmesi Programı Proje Önerileri

- Süt Toplama Merkezlerinin oluşturulması
- Canlı Hayvan Borsasının çiftçi tarafından kullanımının özendirilmesi
- Pazar bilgi sisteminin oluşturulması
- Balın sertifikasyon ve derecelendirme çalışmalarının yapılması
- Ana Arı üretiminde sertifikasyon çalışmalarının yapılması
- Bal paketleme tesislerinin kurulması
- Soğuk hava deposu kurulması
- Balda Markalaşmanın ve promosyon çalışmalarının yapılması

6. Kooperatiflerin Güçlendirilmesi Proje Önerileri

- Üretici örgütlenmesinin desteklenmesi

- Sulama Kooperatiflerinin kurulmasının sağlanması

7. Su Ürünleri Yetiştiriciliğinin Geliştirilmesi Proje Önerileri

- Balık yemi üretimi tesislerinin kurulması
- Mevcut tesislerin tam kapasite ile üretim yapmalarının sağlanması
- Yapılmakta olan barajlar ile oluşacak baraj göletlerinde kafes balıkçılığının geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapılması, su ürünleri kooperatifi kurulmasının teşvik edilmesi

8. Organik Tarım Ürünleri Üretiminin Geliştirilmesi Proje Önerileri

- Organik ahududu, böğürtlen ve kivi üretiminin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasının teşvik edilmesi
- Organik kapari üretiminin desteklenmesi ve kapari işleme tesislerinin kurulması

9. Araştırma, Geliştirme ve Planlama Çalışmalarının Yapılması Proje Önerileri

- Arazi kiralama bilgi sistemi
- Et ve süt ürünleri işleme konusunda pazar araştırmaları
- Bitkisel üretimde entegre mücadele bilgi sistemlerinin kurulması
- Bitkisel üretimde erken tahmin ve uyarı sistemlerinin kurulması
- Cezbedici tuzaklarla mücadele sistemlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması (Feroman Tuzakları)
- Mekanik, kültürel tedbirler ve biyolojik mücadele metotlarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması

7.3. Öncelikli Projeler

Önerilen proje konuları arasında Artvin İlinde uygulanması öncelikli olan proje konuları Tablo 76'da verilmiştir.

Tablo 76. Öncelikli Proje Önerileri

Program	Proje Kategorisi	Proje İsmi	Öncelikli İlçe	Uygulama Süresi	Yürütücüler
Hayvancılığın Geliştirilmesi	Devam Eden	1- Hayvancılığın Geliştirilmesi Projesi	Merkez, Ardanuç, Şavşat ve Yusufeli İlçeleri	5 Yıl	TKB
		2-Şavşat Pınarlı Köyü Süt Sığırcılığı Projesi	Şavşat İlçesi		TKB
		3- Murgul Kabaca Arıcılık Projesi	Murgul İlçesi		TKB
	Yeni Proje Önerileri	1- Hayvan İrkını Geliştirme Projesi	Merkez, Ardanuç, Şavşat ve Yusufeli İlçeleri	10 Yıl	TKB
		-Saf Süt İneği İrkının İyileştirilmesi Amacıyla Montofon ve Melez İrkın Yaygınlaştırılması	Tüm İlçeler	5 Yıl	TKB
		-Suni Tohumlamanın Yaygınlaştırılması	Merkez, Ardanuç	5 Yıl	TKB, Özel İdare
		-Damızlık Üretim İşletmelerinin Kurulması	Borçka, Murgul, Yusufeli İlçeleri Tüm İlçeler		
		2-Küçükbaş Hayvancılığı Teşvik Projesi	Borçka Camili	5 Yıl	TKB
3-Arıcılığın Geliştirilmesi Amacıyla Ana Arı Üretimi Projesi		5 Yıl	TKB		

Yem Bitkileri Üretimini Arttırılması	Devam Eden	1-Çayır, Mera Yem Bitkileri Projesi	Merkez, Ardanuç, Şavşat ve Yusufeli İlçeleri	5 Yıl	TKB
	Yeni Proje Önerileri	2-Yem Bitkileri Üretimini Geliştirme ve Destekleme Projesi	Tüm İlçeler	5 Yıl	TKB
		1-Tarıma Elverişli Olduğu Halde Kullanılmayan Tarım Arazilerinde Yonca ve Korunga Ekilişlerinin Yaygınlaştırılması	Ardanuç, Şavşat ve Yusufeli İlçeleri	5 Yıl	TKB
		2-Yem Bitkileri Tohumluk Üretimini Sağlanması	Ardanuç, Şavşat ve Yusufeli İlçeleri	5 Yıl	TKB
Yayım Çalışmaları	Devam Eden	1-Kooperatif Yöneticilerinin Eğitimi	Tüm İlçeler		TKB
	Yeni Proje Önerileri	1-Kadınlar İçin Tarımsal Yayım Programı	Tüm İlçeler	5 Yıl	TKB
		2-Hayvan Beslemede Kullanılan Yem Çeşitlerinin Geliştirilmesi	Ardanuç, Şavşat ve Yusufeli İlçeleri	5 Yıl	TKB
		3-Mera Kanunu ve İlgili Projeler Konusunda Çiftçilerin Bilinçlendirilmesi	Tüm İlçeler	2 Yıl	TKB
4-Yayım Çalışmalarında Özel Sektörün Devreye Sokulması		Tüm İlçeler	2 Yıl	TKB	

Pazarlama	Yeni Proje Önerileri	1-Süt Toplama Merkezlerinin Kurulması	Merkez ve Ardanuç İlçeleri Tüm İlçeler	5 Yıl	TKB, Özel İdare,SYDVF,
		2-Pazar Bilgi Sisteminin Oluşturulması	Borçka ve Murgul İlçeleri	5 Yıl	TKB
		3-Balda Marka Yaratılması ve Promosyon Çalışmalarının Yapılması	Merkez ve Hopa İlçeleri	5 Yıl	TKB, Özel İdare ve Özel Sektör
		4-Soğuk Hava Deposunun Kurulması		5 Yıl	TKB,Özel İdare
Örgütlenme	Devam Eden	1-Arı Birliklerinin Kurulması	Borçka İlçesi Tüm İlçeler	5 Yıl	TKB
	Yeni Proje Önerileri	1-Ürün Bazında Üretici Örgütlenmesinin Desteklenmesi	Merkez, Ardanuç, Şavşat ve Yusufeli İlçeleri	10 Yıl	TKB
Su Ürünleri Yetiştiriciliğinin Güçlendirilmesi	Devam Eden	1-Su Ürünleri Üretim Geliştirilmesi Projesi	Tüm İlçeler		TKB
	Yeni Proje Önerileri	1-Balık Yemi Üretim Tesisinin Kurulması	Arhavi ve Hopa İlçeleri Merkez, Borçka,	10 Yıl	Özel Sektör
		2-Baraj Göletlerinde Kafes Balıkçılığının Geliştirilmesi	Şavşat ve Yusufeli İlçeleri Tüm İlçeler	5 Yıl	TKB,Özel idare
		3-Mevcut Tesislerin Tam Kapasite Üretime Ulaştırılması		5 Yıl	TKB

Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi	Yeni Proje Önerileri	1-Entegre Süt Ürünleri İşleme Tesisleri	Merkez ve Ardanuç İlçeleri	5 Yıl	Özel Sektör ve Özel idare
		2-Entegre Su Ürünleri İşleme Tesislerinin Kurulması	Arhavi ve Hopa İlçeleri Borçka, Murgul, Yusufeli	5 Yıl	Özel Sektör ve Özel idare
		3-Arıcılık ve Arı Ürünleri Entegre Tesislerinin Kurulması	Merkez ve Borçka İlçeleri	5 Yıl	Özel Sektör ve Özel idare
		4-Konsantre Meyve Suyu Fabrikası	Merkez ve Şavşat İlçeleri	5 Yıl	Özel Sektör ve Özel idare
Organik Tarım	Devam Eden	1-Organik Tarımın Uygulanması ve Yaygınlaştırılması	Tüm İlçeler		TKB
	Yeni Proje Önerileri	1-Organik Ahududu, Böğürtlen ve Kivi Üretiminin Yaygınlaştırılması	Arhavi ve Hopa İlçeleri	5 Yıl	TKB, Özel İdare, Özel Sektör
		2-Organik Kapari Üretiminin Yaygınlaştırılması ve Kapari Üretim Tesislerinin Kurulması 3-Tali ürün (şifalı bitkiler) paketleme ve pazarlama tesislerinin kurulması(ıhlamur, kekik, ısırgan, çayur)	Yusufeli İlçesi	10 Yıl	Özel Sektör ve Özel İdare
Araştırma, Geliştirme ve Planlama	Yeni Proje Önerileri	1- Kadının Tarımdaki Rolü	Tüm İlçeler	1 Yıl	TKB
		2-Arazi Kiralama Bilgi Sistemi	Tüm İlçeler	1 Yıl	TKB
		3-Et ve Süt Ürünleri İşleme Konusunda Pazar Araştırmaları	Tüm İlçeler	1 Yıl	TKB
		4-Entegre Mücadele Bilgi Sistemi	Tüm İlçeler	5 Yıl	TKB, Özel İdare
		5-Erken Tahmin ve Uyarı Sistemleri	Tüm İlçeler	5 Yıl	TKB, Özel İdare

KAYNAKLAR

- Anonim, (2003)**, Artvin Tarım Master Planı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yayını, Artvin.
- Anonim, 1990**, Toprak ve Su Kaynakları Envanteri, T.C. Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü.
- Anonim, (2001)**, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Verileri.
- Anonim, (2003)**, Artvin İl Turizm ve Kültür Müdürlüğü Verileri.
- Ataman, A. (2001)**, “Tarım Alanlarının Kullanımı”, *Türk Tarımında 2010 Yılı Hedefleri*, Şubat.
- Aydeniz, A. (1985)**, Toprak Amenajmanı, Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Yayınları, No: 298, Ankara.
- Artvin Orman Bölge Müdürlüğü (2003)**, Çalışma Raporu.
- Artvin Tarım İl Müdürlüğü Çalışma Raporları (1997-1998-1999-2000)**, Artvin.
- Berksan, F. (1998)**, “Cumhuriyet Döneminde Gıda Sanayiinde Özel Sektör Atılımları ve Günümüzdeki Durum” Türkiye Tarım Sempozyumu, T.C. Ziraat Bankası, TMMOB Ziraat Mühendisler Odası, TÜBİTAK, Ankara, 15-16 Ekim.
- Balcı, A. N. (1996)**. Toprak Koruması, İ. Ü. Orman Fakültesi Yayınları, Yayın No: 439, İstanbul.
- DİE Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları (1999)**, Ankara.
- DİE Tarımsal Yapı (1999)**, Ankara.
- DOKAP (2000)**, Tarım Sektörü Raporu, Nihai Rapor, DPT-JİCA Ortak Yayınları, SSF-JR, 00-124
- D.P.T. VIII.Beş Yıllık Kalkınma Planı (2000 a)**, 2001-2005,.
- D.P.T. VIII.Beş Yıllık Kalkınma Planı (2000 b)**, Tarımsal Politikalar ve Yapısal Düzenlemeler Özel İhtisas Komisyonu Raporu
- D.P.T. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2000)**, 2001 Yılı Programı
- Elçi, Ş. (1999)**, “Yem Bitkileri Kültürü ve Önemi” Çayır-Mera Amenajmanı ve Islahı Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Ankara.
- Kacar, B. (1984)**, Çayın Gübrenmesi, Çay-Kur Yayınları, Yayın No: 4, Ankara.
- Kantarıcı, M. D. (2000)**, Toprak İlimi, İ.Ü. Orman Fakültesi Yayınları, Yayın No: 462, İstanbul.
- Kaymakçı, M. (2001)**, “Hayvansal Üretimde Hedefler”, *Türk Tarımında 2010 Yılı Hedefleri Sempozyumu* 21-23 Şubat, İzmir
- Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği (2000)**, Türkiye'nin Tabiatı Koruma Alanları Ankara.
- Konukçu, M. (2001)**, Ormanlar ve Ormancılığımız, DPT, Yayın No:2630.
- Madran, N. (1991)**, Tarım Kılavuzu, Hacettepe-TAŞ Yayınları, Ankara, 1991

Özuygur, M., M. Ateşalp, ve M. Börekçi, (1974), Doğu Karadeniz Topraklarının Kireç ihtiyaçlarını tayinde Uygulanacak Metodlar ve Kireçleme Malzemeleri Üzerinde Bir Araştırma, TÜBİTAK, Ankara.

Tan, S. (2001), “Türkiye’de Sütçülük Sektöründe Bölgeler Arası Yapısal Değişimin Spatial Denge Modeli İle Analizi” TC. *Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü* Dergisi, Ankara, Ağustos.